

ÚJKELET

..... Izraeli magyar nyelvű független lap

VISSZA A TERMÉSZETHÉZ / SZESZÉLYES ÉVSZAKOK

„A tenger szépsége nem csökken szemünkben attól, hogy tudjuk, olykor hajók süllyednek el.” Simone Weil

GRAFIKA: SALAMON SÁRA

Élő világ

KÖRNYEZET ÉS VÉDELEM IZRAELBEN

A felvilágosodás korának egyik zászlóvivője, Rousseau mondta: „Az ember szabadnak született, de mindenütt láncokat visel.” A nagy gondolkodó, aki a zsidókat „az örökkévalóság embereinek” nevezte, abban hitt, hogy az ember a természetéből fakadóan jó, ám a társadalom elrontja. Mindenki találkozhat Istennel, csak a lelkébe kell néznie, és visszatérnie a természetbe, ahol a társadalom elnyomó kötelekeitől és a civilizáció előítéleteitől megszabadulhat. Valami ilyesmit tettek

őseink is Egyiptomban, amikor nekiindultak egy végtelennek tűnő sivatagnak a szabadságot keresve; ezt tették az Izrael első kibucait a két kezükkel építő zsidók az '50-es években, és teszik máig milliónyian – az északra költöző, városunta ex-tel-avivi családoktól a Micpe Ramon lankáin jogázó new-age gurukon át a közösségi kertekben bio édesburgonyát ültető jeruzsálemi lakosokig. Őszi lapszámunkban szerzőinkkel és szerkesztőinkkel a természet és a tudat témakörét kiránduljuk körül.

Nagyasszonyunk, Sara Netanjahu

ÖNZETLEN MÁRTÍR, VAGY HISZTÉRIKUS BOSZORKÁNY?

A válasz persze attól függ, kit kérdezzünk. Sara Netanjahu megemlézése azonnal parázs vitát robbant ki minden asztaltársaságban: van, aki nyomban védelmére kel, és decens kiskosztümeit kezdi dicsérni, mások egyenesen az ördög aszszonyi megnyilvánulását vélik felfedezni benne – megint mások egyszerűen csak vics tárgyaként tekintenek rá.

Ám ő ügyet sem vet bírására: az izraeli „first lady” évtizedek óta férje oldalán ragyog, s mint afféle helyi Evita-inkarnáció, minden közéleti eseményen előkelő helyet foglal el a legbefolyásosabb izraeli nők sorában.

Fleischer Ferenc írása a 4. oldalon olvasható.

Élmények kertjei

KÖZÖSSÉGI KERTÉSZKEDÉS IZRAELBEN

Még az urbánus város lakó is vágyik természetre – mi másért vásárolnánk a Rami Leviben műanyag cserepes bazsalikomot, még ha tudjuk is, hogy három nap alatt hal ki a lakásban? Nem csoda, hogy akadnak, akik többre vágnak: rendszeres munkára egy közösségi kertben. Utazás aranyos kis fészkekbe árnymat adó gyümölcsfákkal, közös pik-

nikkel, nevetve dolgozva, tábortüzekben, elvarázsolt kiskertekben, eldugott múzeumudvarokon és kicsiny kertészeteken át, ahol becsületkassza alapon működik a palántavásár, a termőföld pedig – ahogy utoljára az Édenkertben volt – ingyen van.

Korányi Eszter írása a 13. oldalon

A TARTALOMBÓL:

Csoszogni ér!

Jom kipur Vadász Évával (8. oldal)

Romák és holokauszt

Katz Katalin a „visszafojtott emlékezetéről” Silló Sándor interjújában (10. oldal)

Jeruzsálemben beszökött az ősz

Schnapp Lea ünnepi léleklelegítője (14. oldal)

Bűnös vagyok!

Arje Singer elbeszélő vallomása (14. oldal)

Legendás lényeink

Dar Sade és Steiner Kristóf rovar-randevűi (17. és 24. oldal)

Holt-tengeri hírek

Jako András ismeretlen vizekre evez (19. oldal)

Csak természetesen

Nyers vegán és vegetáriánus receptek (22. oldal)

Izrael is kilépne az UNESCO-ból

MEGKEZDTEK AZ ELŐKÉSZÜLETEKET

Izrael arra készül, hogy az Egyesült Államokkal együtt kilépjen az UNESCO-ból – jelentette be a kormányfői hivatal október 12-én.

Washington néhány órával korábban jelentette be, hogy 2018 végi határidővel kilép az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetéből, részben a szervezet állítólagos Izrael-ellenessége miatt. Benjámín Netanjahu izraeli kormányfő „bátor és erkölcsös” döntésnek nevezte Washington elhatározását, és közölte: utasította a külügyminisztériumot, hogy készítse elő Izrael kilépését az UNESCO-ból. A közleményben megjegyezték: az UNESCO „abszurd színházzá” vált, ahol nem megőrzik, hanem eltorzítják a történelmet.

Dani Danon, Izrael ENSZ-nagykövete úgy értékelte, hogy Washington kilépése az UNESCO-ból fordulópontra jelent az ENSZ-ben. Közleményében úgy fogalmazott: olyan új korszak kezdődik, amelyben immár meg kell fizetni az árát annak, ha valaki hátrányos megkülönböztetést alkalmaz Izrael kárára. Hozzátette: az UNESCO most már láthatja, hogy „az Izrael ellen hozott abszurd és szégyenteljes” határozatainak következményei vannak.

Danon szerint az Egyesült Államok Izrael mellett áll, és a két ország közötti szövetség erősebb, mint valaha.

Izraelinfo

Watec 2017 konferencia

CHICAGO IS TANULHAT TŐLÜNK

Szeptember 12–14. között zajlott Tel-Avivban a Watec 2017 víztechnológia konferencia és kiállítás. Az eseményre Izraelbe érkezett Rahm Emanuel, Chicago polgármestere, aki nyitóbeszédében hangsúlyozta, bár városa gazdag vízforrásokban, mindenképpen példaértékűnek tartja a szűkös forrásokból gazdálkodó izraeli vízügyi szakemberek által kidolgozott technológiákat, melyből minél többet szeretnének az Egyesült Államokban is hasznosítani. Izrael ugyanis magas szintű szakértelemmel rendelkezik a víz visszanyerésében, újrahasznosításában, sótalánításában és tisztításában.

A Beer Seva-i Ben Gurion Egyetem és a chicagói Northwestern Egyetem már 2013 óta folytat együttműködéseket különböző vízgazdálkodási, technológiai kérdésekben, melyek kapcsán újabb közös kutatási projekteket ratifikáltak Emanuel szeptemberi látogatásakor. Az amerikai polgármester Haifán részt vett a Technion és néhány chicagói szervezet, a Northwestern Egyetem, a Chicagói Egyetem, az Illinois Egyetem, a Metropolitan Víz tisztító Művek és a Chicagói Vízművek közös projektjeiről szóló megállapodások aláírásán.

Chicago és Tel-Aviv városa szeptemberben innovációs és technológiai együttműködést kötött. Emanuel látogatásakor öt tel-avivi startup cég tartott bemutatót a polgármester és küldöttsége előtt.

Sivan Erush

FOTO: KOBIGIDON / GPO

Korrupciógyanús beszerzések

A SZÁLAK NETANJAHU VOLT KABINETFŐNÖKÉIG VEZETNEK

Szeptember elején az izraeli rendőrség 443-as, „fehérgalléros” bűnözéssel foglalkozó egysége őrizetbe vett több katonatisztet, vezető tisztségviselőket, sőt egy meg nem nevezett minisztert is, mert gyanúba keveredtek a több milliárd sékeles, korrupciógyanús tengeralattjáró-beszerzés ügyében.

Az érintettek között volt David Saran, a miniszterelnök 2014 és 2016 közötti kabinetfőnöke, akit vesztegetéssel, csalással, hivatali hatalommal való visszaéléssel és felbujtással vádolnak. Kihallgatták Nati Mor stratégiai tanácsadót, Atalia Rosenbaumot, a nemzetbiztonsági tanács 2009 és 2010 közötti elnökhelyettesét, Eliezer Marom nyugalmazott tábornokot, a haditengerészet volt parancsnokát, a haditengerészet elitkommandójának volt parancsnokát és Avriel Bar Joszefet is, aki szintén éveken át volt a nemzetbiztonsági tanács elnökhelyettese.

A letartóztatások előzménye, hogy Miki Ganor, a ThyssenKrupp nevű német hajógyártó óriásvállalat izraeli képviselője vádalkut kötött a hatóságokkal, és már hetek óta rendőri védelem alatt ismer-

teti a gyanús közbeszerzés részleteit. A vádak szerint Ganor az újabb és újabb, nagy értékű haditengerészeti beszerzések érdekében Avriel Bar Joszef, a nemzetbiztonsági tanács házi őrizetben lévő volt elnökhelyettesével közösen katonai és politikai döntéshozókat vesztegetett meg, hogy a hadsereg tiltakozása ellenére újabb három tengeralattjárót, valamint a tengeri földgázmezők védelmében négy hadihajót vásároljanak az általuk képviselt cégtől. Ganor jutaléka 45 millió dollárra rúgott, de ennek 20 százalékát ügyvédje, David Simron, Benjámín Netanjahu miniszterelnök unokatestvére, bizalmasa és ügyvédje tette zsebre.

A rendőrségre már több alkalommal beidézték és kihallgatták Simron tagadja, hogy ügyvédi díjazásán túl további pénzeket kapott volna munkájáért. A rendőrség ebben az ügyben mindeddig nem gyanúsította meg és nem hallgatta ki Netanjahut, aki azt állítja, hogy nem tudott unokatestvére megbízásáról a tengeralattjárókkal kapcsolatban.

forrás: Jeditot Ahronot

Szélerőművek Galilban

A MINISZTERIUM VISSZAFOGNÁ A TELEPÍTÉSEKET

Az Északi régió Fejlesztési Minisztériumánál három vállalkozás kérvényezte, hogy szél-turbinát állíthasson fel a Kisra-Sumeitól nyugatra fekvő területen. A tervezet szerint a cégek a közeljövőben együtt több mint 70 szélerőművet üzemeltetnének a térségben. Az egyik vállalat, a Zodiac, 34 nagy és 31 közepes turbinára kért engedélyt, amellyel a cég 118 megawatt energiát termelhetne a régióban.

A környezetvédelmi hatóság szeptember közepén kiadott állásfoglalása szerint a tervezett erőművek elcsúfítják a tájképet, egy részük túl nagy (akár 185 méteres is lehet), 13 közülük lakott terület 500 méteres körzetében helyezkedne el, és a működési zaj zavaróan az ott élőket. A szakértők szerint a turbinák veszélyeztetnék a helyi madár- és denevérpopulációt is. Gondot okozhat az is, hogy egy esetleges tűz esetén a tűzoltóság repülőgépei nehezen manővereznének a turbinák forgó kerekei között.

A környezetvédelmi hatóság minden cégnek elküldte szakvéleményét. A Zodiac képviselői úgy reagáltak, hogy ők az illetékes hatóságok aktuális szabályai alapján készítették el a terveket, és minden tekintetben megfelelnek a környezetvédelmi és egészségügyi előírásoknak.

Amennyiben a Fejlesztési Minisztérium szeptember végi ülésén lesöprik az asztalról a környezetvédelmi hatóság aggályait, akkor a helyiek lakossági meghallgatást terveznek a témában.

Sivan Erush

külföldi & itthoni HÍREK

Magyar ingatlan Jeruzsálemben

A KORMÁNY ZARÁNDOKHÁZAT VÁSÁROLNA

A magyar kormány tárgyalásokat folytat a bécsi érsekséggel a jeruzsálemi Szent Család Osztrák Hospice zárandokház és kulturális központ tulajdonjogáról. Az óváros kiemelkedő részén, a Via Dolorosa III. stációjánál elhelyezkedő, pompásan felújított ingatlan 1863 óta fogadja a szentföldi zárandokokat. Az Osztrák-Magyar Monarchia idején épült házat és a hozzá tartozó kertet évtizedeken át közösen tartotta fenn a bécsi és az esztergomi érsekség, így története során több magyar vezetője is volt.

Egyik első neves vendégként a Jeruzsálem királya címet is viselő Ferenc József császárt üdvözölhették, aki a Szu-ezi-csatorna megnyitására 1869-ben a térségbe utazott. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követő osztozkodás nyomán az épület az osztrák állam birtokába jutott, majd a brit hadsereg elkobozta és anglikán árvaházat hozott létre benne. Később, az 1920-as évektől ismét eredeti rendeltetése szerint használhatták: szentföldi zárandokok fogadására. A második világháború kitörése után először a németek internálótáboraként, majd katonai kórházként használták. 1948 és 1967 között Jordánia birtokolta a jeruzsálemi Óvárost, benne a kórházként működő épületet. 1967-ben a hatnapos háborúban Izrael visszafoglalta Kelet-Jeruzsálemet: az épület évtizedekig kórház maradt, majd az izraeli hatóságok 1985 decemberében átadták az osztrák katolikus egyháznak.

A Szent Család Osztrák Hospice zárandokház ma nem csak a Szentföldre látogató katolikusokat fogadja, működik itt egy Habsburg-kori hangulatot árasztó kávézó, és gyakran kulturális rendezvényeket is tartanak az épületben. A magyar diplomaták is szívesen keresik fel, a kormány 2013-ban szentmisével és fogadással egybekötött kulturális programmal emlékezett meg a zárandokház megnyitásának 150. évfordulójáról.

Sivan Erush

FOTO: WIKIPÉDIA, ISRAELINFO, MTI, FACEBOOK

Nem lesz kvóta-csökkentés

AZ ULTRAORTODOXOKNAK IS BE KELL VONULNIUK

A legfelsőbb Bíróság szeptemberben elutasította az ultraortodoxok katonai felmentését szabályozó, két évvel ezelőtt megszavazott törvénykiegészítést. A grémium úgy döntött, hogy az ultraortodox pártok koalícióba lépésekor elhatározott törvénymódosítás „alkotmányellenes, aránytalan és károsítja az egyenlőséget”.

Az előző kormánykoalícióban részt vevő centrista Jes Atid párt nyomására a katonai behívást szabályozó törvénykezés fokozatosan emelkedő kvótát megállapítva határozta meg a behívandó ultraortodox fiatalok számát. A cél az volt, hogy ez a rendkívül vallásos életmódot folytató társadalmi csoport is egyre inkább kivegye a részét a közteherviselésből a katonai szolgálattal. A 2015-ben létrejött új kormánykoalícióban azonban a centrista pártok helyét elfoglaló ultraortodoxok azonnal megszavaztattak egy módosítást a kvóta csökkentésére, s ezáltal minél több, a tórát tanulmányozó fiatal felmentésére. A legfelsőbb bíróság ezt a változtatást szüntette meg, és arra kötelezte az izraeli kormányt, hogy egy éven belül növelje a behívott harediek számát.

Az izraeli törvényhozók nem először vallanak kudarcot az ultraortodoxoknak privilégiumokat biztosító bevonulási törvénnyel kapcsolatban. A kneszet 2002-ben is elfogadott már egy ún. Tal-törvényt a kérdés szabályozására, de azt is elvetette a legfelsőbb bíróság, mert Nem állt összhangban a törvény előtti egyenlőség alkotmányos követelményével.

Sivan Erush

A politikai elit megtisztításáért tüntetnek Petach Tikván

BÖRTÖNBE KÜLDENÉK A MINISZTERELNÖKÖT

Már 10 hónapja tartanak a tiltakozások Petach Tikván az állami főügyész, Avihaj Mandelblit lakásának közelében, illetve a környék lakóinak kérésére néhány hete a város egyik bevásárlóközpontjánál. A tüntetők a korrupció elleni határozott fellépést és a Benjámín Netanjahu miniszterelnök elleni nyomozás és a vádirat benyújtásának felgyorsítását követelik.

Hétről hétre fokozatosan növekedett a tömeg, augusztus végén Petach Tikván már két-három ezer ember követelte a korrupciós nyomozás alatt álló miniszterelnök távozását. Az ország több városában zajlottak a Petach Tikván rendezett legnagyobb demonstrációval egy időben hasonló, pártoktól független tüntetések. Persze a rendezvényeken egyértelműen többségben voltak az ellenzéki, baloldali pártok tagjai és támogatói, de az is előfordult, hogy megjelentek és beszédet mondtak a kormányzó Likud párt olyan képviselői is, akik szemben állnak az utóbbi hónapokban a kormány vezető körében feltárt megvesztegetési ügyekkel.

Nyár végén Ari Harow, Netanjahu bizalmasa és volt kabinetfőnöke vádalkut kötött az izraeli ügyészséggel, s ennek keretében vallomást tett a miniszterelnök elleni nyomozásokkal kapcsolatban. Harow átadta ismereteit az oligarchák által a Netanjahu családnak adott nagy értékű ajándékokról, a kormányfőnek a Jediót Ahronót című újság tulajdonosával folytatott médiabefolyásolási korrupciós ügyéről. Az egykori kabinetfőnök a tévé beszámolója szerint a tengeraltjárókkal és más gyanús katonai beszerzésekkel kapcsolatban is rendelkezik információkkal.

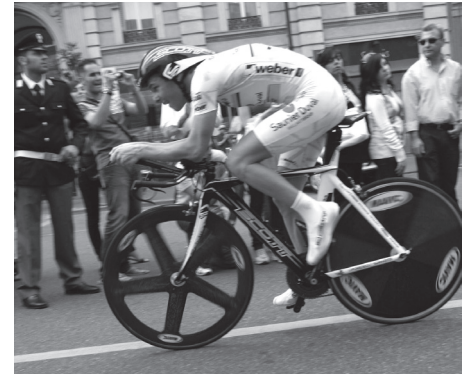
Ennek ellenére szeptember végi lapzártáig az államügyész egyelőre csak Sara Netanjahu, a kormányfő felesége ellen nyújtott be vádemelési javaslatot, a kormányfői rezidenciával kapcsolatos pénzügyi szabálytalanságok miatt. Az izraeli közszolgálati rádió híradása szerint család, hűtlen kezelés és bizalommal való

viszsaélés szerepel a lehetséges vádpontok között. Sara Netanjahu a gyanú szerint egyebek közt hamisan azt jelentette, hogy a rezidencián nincs szakács, s ennek alapján éveken át drága vendéglőkből rendelt ételeket 359 ezer sékel (mintegy 28 millió forint) értékben. A Netanjahu család médiához eljuttatott válasznyilatkozatában a kormányfői rezidencia elbocsátott gondnokát, Meni Naftalit vádolta a szabálytalanságok elkövetésével.

Menesztése után Naftali munkajogi pert és jelentős összegű kártérítést nyert Sara Netanjahu ellenében, akit a munkavégzése közben vele szemben tanúsított embertelen és megalázó bánásmóddal vádolt. Naftali az egyik kezdeményezője és vezéralakja lett a Petach Tikván már hónapok óta tartó, a legfőbb ügyész korrupciós ügyekben történő határozottabb fellépését követelő tüntetéseknek.

A rendőrség már tavaly májusban vádemelési javaslattal adta át a Sara Netanjahu elleni nyomozás iratait a legfőbb ügyésznek, aki különösen hosszasan tanulmányozta az aktát, mielőtt döntött. A végső vádiratból kimaradt több, a rendőrség által feltárt ügy, közte egy ismerős, a Likud párt hangadói közé tartozó villanyserelő rendszeres alkalmazása szombatonként, sőt a számlák alapján még a legszentebb, és munkavégzést tiltó jom kipur ünnepnapon is, mivel a pihenőnapokon kiemelt fizetésig illeti Izraelben a dolgozókat. Végül a „kerti bútorok ügye” sem kerül a bíróság elé, miszerint a kormányfő felesége megrendelte a caesareai villájukban használt kerti garnitúra pontos mását a jeruzsálemi miniszterelnöki rezidenciára, a régint a hivatalos szállásra szállíttatta, majd az újat hazavitette, de amikor ebből botrány lett, visszacseréltette a garnitúrákat. Mandelblit szintén kihagyta a vádiratból, hogy Sara Netanjahu idős édesapja apólójának a rezidencia költségére folyósított pénzeket, amit később a Netanjahu család visszafizetett.

Sivan Erush

Giro d'Italia

JERUZSÁLEMBŐL INDUL

Szeptember közepén ünnepélyes keiretek között, a jeruzsálemi Waldorf szállodában jelentette be az RCS, hogy az olasz országúti kerékpáros körversenyek történetében először kontinensen kívüli futammal kezdődik a Giro d'Italia. A 175 fős mezőny május 4-én Jeruzsálemben tesz egy 10,1 kilométeres bemutatkozó kört, másnap Haifáról Tel-Avivba tekernek a résztvevők, hogy a 176 kilométeres első sprinttávot követően május 6-án Beer Seváról Eilatig kerekessenek örült tempóban. A 226 kilométeres második futam után talán belefér egy rövid fürdőzés a Vörös-tengerben, hogy ezt követően a mezőny repülőre szállva Olaszország felé vegye az irányt.

Az RCS korábban már rendezett kerékpáros versenyt a Közel-Keleten: 2013-ban Jeruzsálemben 1500 kerekas állt rajtához, de eddig sem a Giro d'Italia, sem a másik két nagy verseny, a Tour de France és a Vuelta Espana kerékpárosait nem láthatta az izraeli közönség élőben. Az izraeli futamok teljes költsége 12 millió euró, az összeget a cyclingweekly.com kerékpáros honlap szerint egy az egyben Izrael állama fedezi majd. A helyi szakértők a 2018-as turisztikai szezon korai indulását várják a Giro d'Italia támogatásától.

Sivan Erush

Izrael nemet mond

A HAMÁSZ ÉS A FATAH MEGÁLLAPODÁSA

Izrael nem fogadja el a két palesztin szervezet megbékélési megállapodását, ha a Hamász mozgalom nem teszi le a fegyvert, illetve ha nem ismerik el Izrael Államot.

Benjámín Netanjahu kormányfő közleménye szerint bármilyen megállapodásnak meg kell felelnie a nemzetközi egyezményeknek, valamint a közel-keleti kvartett – az Egyesült Államok, Oroszország, az Európai Unió és az ENSZ – feltételeinek, elsősorban azonban el kell ismerniük Izrael, a Hamásznak pedig le kell tennie a fegyvert.

Netanjahu hivatala figyelmeztetett: amíg a Hamászt le nem fegyverzik, Jeruzsálem az összes gázai terrorcselekményért a szélsőséges palesztin mozgalmat teszi felelőssé. A közleményben hozzáfűzték, hogy Izrael egyelőre figyelemmel követi a fejleményeket, és azoknak megfelelően fog eljárni.

A megbékélési egyezményt Azam al-Ahmad, a Fatah delegációjának vezetője és Szalah al-Harúri, a Hamász elnökhelyettese a Kairóban folytatott kétnapos egyeztetéseket követően írta alá.

Sivan Erush

Világjobbító magyar startupok

IZRAELBEN MUTATKOZTAK BE

Az idén harmadik alkalommal szervezett delegációt Magyarország Izraeli Nagykövetsége a DLD Tel-Aviv Innovációs Fesztiválra, a tech-forgood, vagyis társadalmi értékek szolgálatában álló technológiai vállalkozások egyik legjelentősebb startup eseményére. A három magyar résztvevőt a Budapesti Vállalkozásfejlesztési Közalapítvány BeSmart versenyén választották ki.

A Route4U GPS alapú navigációs alkalmazásával érkezett Tel-Avivba, amely a kerekesszékesek számára könnyíti meg a nagyvárosi közlekedést. „Megállás nélkül pörgünk, a magyar külképviselet mindenkinek rengeteg hasznos találkozót és kapcsolatot hozott össze. Célunk az izraeli piacra lépés, mivel Izraelben a hadseregben, háborúban megsérült katonák miatt különösen nagy igény van az ötletünkre” – nyilatkozta az MTI tudósító-

jának Székely Tamás, a vállalkozás egyik alapítója.

„Egy ilyen fiatal cégnek, mint a miénk, ez a fesztivál egy hatalmas ugródeszka” – hangsúlyozta Bakó Ákos, a MindTech cég képviselője. Vállalkozásuk egy olyan eszközt fejlesztett ki, amely az agyhullámok és a pislogás monitorozása révén észleli a volán mellett ülő sofőr figyelmének lankadását, és jelzi a balesetveszélyt. „Célunk, hogy befektetőket és ügyfeleket találjunk, különösen fontos lesz számunkra, hogy itt találkozhatunk a Ford vezetőivel is” – tette hozzá.

A harmadik magyar startup, a DroneIQ egy olyan applikációt hozott a fesztiválra, amelynek segítségével szinte bármilyen kamerás drónnal, automatizáltan lehet katasztrófák színhelyén túlélők után kutatni.

A szeptember 4-7. között zajló DLD Tel

Aviv Innovációs Konferenciára kilátogató 10 ezer érdeklődő száznál több előadást hallgathatott meg a szakma kiváló képviselőitől. Mint ismert, a fehér városban öt év alatt 35-ről 73-ra nőtt a nemzetközi cégek által alapított kutatás-fejlesztési központok száma. Tel Avivban csaknem kétezer high-tech cég működik, a város munkahelyeinek 10 százaléka kötődik a szektorhoz.

Sivan Erush

Nagyasszonyunk, Sara

ÖNZETLEN MÁRTÍR, VAGY HISZTÉRIKUS BOSZORKÁNY?

Mi a közös Szent Johannában, Eva Peronban és Sara Netanjahuban? Mindannyian szókék, mind meghódították a világot, és mindannyiuk relevanciáját kétségbe vonták. A rajongásig imádott és szenvedélyesen gyűlölt nagyasszonyok sorsa már csak ilyen – csak az idő múlása bizonyítja majd be, hogy a nép jólétéért önmagát feláldozó filantrópok, vagy talmi csillogás hamis prófétái voltak ők. Ám addig is marad a kétes hírnév, és a kínzó kérdés: *mégis ki ez a nő?*

..... Fleischer Ferenc

Aválasz persze attól függ, kit kérde-zünk. Sara Netanjahu senkit sem hagy hidegen, nevének hallatán mindenki rögvést hevesen támadni vagy védeni kezdi az izraeli first ladyt – aki voltaképpen nem is first lady, hiszen ez a cím a protokoll-lista szerint valójában a mindenkori államelnök feleségének, vagyis manapság Nehama Rivlinnek járna. De Sara Netanjahu évtizedek óta mindig ott van férje oldalán minden közéleti eseményen, rendre előkelő helyet foglal el a legbefolyásosabb izraeli nők sorában, és ezzel látványosan részesévé vált Izrael politikájának – noha soha senki nem választotta meg semmiféle közhivatalra.

Nevesebb elődei – Lea Rabin, Szonja Peresz vagy Lili Saron – soha nem váltottak ki hozzá hasonló indulatokat, s legfeljebb egy-egy pillanatra kerültek a figyelem középpontjába – Lea kormányválságot okozó amerikai bankszámlája miatt, Szonja az izraeli politika, és főleg politikuskok látványos, megvető utálata, Lili pedig férje iránti odaadó szeretete és kiváló magyaros főztje nyomán – ami alaposan meg is látszott Ariel Saronon. De nem szerepeltek állandóan a tévé képernyőjén, ahogy Sara Netanjahu, aki elkíséri férjét minden egyes külföldi útjára, akivel kéz a kézben szállnak repülőre, majd együtt fogadják a protokollünneplést, ahol a szép szavakat, a diplomáciai mézes-mázát legalábbis a miniszterelnökné komolyan veszi, élvezi, és láthatóan személyes érdemeinek tulajdonítja.

Vajon mi készíti ezt a politikusefeleséget, hogy állandóan a címlapokra, a kamerák elé törekedjen, majd ostorozza a médiát, ha az valóban odafigyel rá, és megírja a róla szóló, és gyakran egyáltalán nem hízelgő értesüléseit? Honnan jött, ki is Izrael maga kreálta first ladyje, aki még az ENSZ közgyűlésén is férje oldalán ült az amerikai elnök beszéde alatt, majd személyesen, urával együtt gratulált Donald Trumpnak?

Sara Netanjahu édesapja, Smuel Ben-Arci 19 évesen, jesivabóherként, családjából egyedül választotta Palesztinát. Először egy Bné Brak-i jesivában folytatta tanulmányait, majd egy év elteltével elragadta a cionizmus, és inkább a földművelést és a világi életmódot választotta, s csak élete utolsó éveiben tért vissza a micvá követségéhez. Vallásos neveltetése mégis meghatározta életét. 1945-ben az Irgunban, 1946-tól a Haganában harcolt, s bevonulása után bibliai tanulmányokból szerzett MA fokozatot a haifai egyetemen, és tanah tanárként helyezkedett el. Kirját Tivonban telepedett le, ott is tanított. Egy tanítóképző igazgatóságáig vitte, miközben összesen 12 könyvet írt, ismeretterjesztő, Izraelről szóló, életrajzi és bibliai tárgyú műveket.

Tősgyökeres, sokgenerációs jeruzsálemi lányt vett feleségül, s három fiuk után 1958-ban megszületett Sara Ben-Arci néven legkisebb gyermekük, egyetlen kislá-

nyuk is. Az iskolában szépen teljesítő Sara a hadseregben pszichológiai tesztekkel töltetett ki a katonákkal, majd technikai kiértékelésükön is dolgozott, s annyira megtetszett neki ez a világ, hogy pszichológia szakra iratkozott be a tel-avivi egyetemre, ahol 1984-ben megszerezte a BA fokozatot.

Közben már 22 évesen férjhez ment Doron Neubergerhez, akitől hét év múlva elvált. Az első férj 1996-ban azzal fenyegetőzött, hogy házasságukról mindent kipakoló könyvet ír, de nyomós okból ettől később elállt. Hogy mi volt a nyomós ok? Azt állította, a Netanjahuk tekintélyes summát ígértek neki, ha nem írja meg. Az akkor már kormányfői pár ügyvédje szerint viszont ő követelt egymillió dolláros hallgatási pénzt. Hogy mi történt végül, az rejtély. De tény, hogy a könyv azóta sem került a könyvesboltokba.

Izraelben egy pszichológiából szerzett BA fokozattal nem sokat lehet kezdeni, a praktizáláshoz vagy egy szakmabeli álláshoz minimum MA-re van szükség, úgyhogy a fiatal Sara a nyolcvanas években az EL AL légitársaságnál légi utaskísérőként helyezkedett el. Ott ismerkedett meg állandóan utazó második jövendőbelijével. Ugyanis Benjámin Netanjahu, a Likud széppreményű politikusa a '80-as években Izrael ENSZ-nagyköveteként rengeteget ingázott a kontinensek között. 1991-ben házasodtak össze, és már abban az évben, július végén megszületett első fiuk, Jair, akit '94-ben követett második gyermekük, Avner.

Közben '93-ban kitört a máig ködös és zavaros kazettaügy. Benjámin Netanjahu januárban a tévéhíradóban drámai bejelentést tett: viszonya volt egy nővel, mint kiderült, Ruth Bar nevű tanácsadójával, de ennek vége, és szánja-bánja. Állítólag ezzel az információval és egy házasságon kívüli kapcsolatát feltáró videokazettával próbálták zsarolni és meghekkelni nagyratörő politikai álmait, és ezért lépett a

nyilvánosság elé, hogy remegő hangon nyilatkozzon, elébe menjen a dolgoknak. A politikai pletykák szerint, hogy mentse a bőrét, ekkor egy rejtélyes szerződést is alá kellett írnia ügyvéd előtt, amelyben Sara és Bibi – ahogy Izraelben mindenki nevezi őket – további kapcsolatuk szabályait rögzítették. És ettől a pillanattól keltezhető, hogy minden egyes külföldi útjára kézen fogva vezeti fel nejét a repülőgéplépcsőjén, sőt, amíg kicsik voltak, gyermekeiket is vitték magukkal mindenhová, márpedig mindketten szeretnek utazni a nagyvilágban.

Már ismert politikus feleségeként a kilencvenes években Sara ismét beiratkozott, ezúttal a jeruzsálemi egyetemre, ahol egy oktatáspszichológus MA fokozatot szerzett, ami már lehetővé tette, hogy a jeruzsálemi városháza alkalmazásában több intézményben tanácsokat adó iskolapszichológusként helyezkedhessen el.

Sara Netanjahu töretlen népszerűségének ügye már Netanjahu első kormányzása, 1996 és 1999 között elkezdődött, már akkor rákerült a tisztaságmániás, hisztérikus, kontrollfreak, vagyis mások ellenőrzésében örömet lelő bélyeg, és megírták a lapok, hogy problémás a kommunikációja, dühkitörései vannak, üvöltözik és megalázóan bánik a körülötte élőkkel, elsősorban alárendeltjeivel.

Az egyik első botrányt egy kidobott babysittere okozta, aki kitergette a ház asszonyának viselt dolgait, rapszodikus viselkedését és bogarait. A rezidencia takarítónője követte, aki felé állítólag egy papucs röpült, mert a ház úrnője elégedetlen volt munkavégzésével. Ezek még a kilencvenes évek viselt dolgai voltak, majd ebben a műfajban a legutóbbi miniszterelnöki korszakok idején állítólag egy leégett levesért egyenesen az utcára dobott egy alkalmazottat, és végül sokak ingerküszöbét a Meni Naftali ügygel érte el, melyben Naftali, a volt gondnok munkajogi pert és sok tízezres kártérítést is nyert főnöknője

megalázó, pökhendi viselkedése nyomán. A vádak másik típusát egyik barátom a „takarékos asszonyka” szavakkal foglalta össze. Legendássá vált Sara Netanjahu fősvénysége, ahogy a miniszterelnök családjának minden költségét az állammal, vagyis velünk próbálja megfizettetni. Beleértve a hétvégeken használt cezareai villájuk medencéjének vízellátását, a már-már gyanús, tízezres fagyiszámlákat (talán más dolgokat ezzel a bolttal sikerült elszámoltatni?), a sokezeres díszgyertyázást, a kicserélt és visszacserélt kerti bútorok ügyét. (Saját villájuk kertjében állóval azonosat – csak éppen a lepukkant helyett vadonatúj – rendeltetett a jeruzsálemi rezidenciára, a régit vitette a fővárosba, az újat meg magukhoz, haza. Aztán mikor kipattant az ügy, akkor kicseréltette a kerti garnitúrát.) Sok szó esett róla, hogy a rezidencia alkalmazottaival évekig visszavittette az üres üvegeket, majd zsebre vágta a pénzt, majd amikor kiderült, akkor ezt is visszaadta. A pénzügyi szabálytalanságok, a „kombinák”, a lepapírozások miatt nyomozást folytatott és vádemelést javasolt a rendőrség, majd végül a hat ügyből egyben vádemelést fontolgat jelenleg Aviháj Mandelblit államügyész a first lady ellen.

De közben Sara Netanjahu és hívei számára egy egészen másik, alternatív valóság is létezik. Az újságok, sőt immár a rendőrség és a bíróság számára csak „fake news”: ezzel szemben az igazságot az igaz ügyekért áldozatosan, még first ladyként is dolgozó gyermekpszichológusnő jelenti (ahogy azt maga Benjámin Netanjahu is többször kijelentette, noha nejeinek nem ez a szakmája, nem tartozik a klinikai pszichológusok jóval előkelőbb kasztjába). Emellett az idős holokauszt túlélők védelmezője, az emberbaráti ügyek önzetlen felkarolója. Erről a vágyott képről rengeteg részletet találhatunk a rendszeresen frissített „Love Mrs. Sara Netanyahu” című Facebook-oldalon.

És végül szóljunk valami egyértelműen pozitív változásról is Sara Netanjahuval kapcsolatban. Számos alkalommal elmondta, hogy szerinte a baloldali sajtó már a '90-es évek óta pikkel rá és a férjére, szándékosan rossz színben próbálják feltüntetni, befeketítik. Első kormányfői időszakban ez szerinte azért történt, mert szépek voltak és fiatalok, akárcsak egykoron Washingtonban a Kennedy pár fiatal gyermekeikkel, és ezt nem bírták elviselni a balos sajtómunkások, mert ők jobboldali politikusok voltak. A szépség relatív, de Netanjahuné javára mindenképp el kell mondani, hogy külseje az utóbbi években előnyére változott. Sokan emlékezünk még a néhány éve, férje beiktatásakor történt fekete, átlátszó csipkeruha esetére, amit egy jó alakú huszonévesnek sem javasolnánk egy hasonló eseményre. Azonban az utóbbi időkben, mióta Sandra Ringler a stylistja, szembeötlő módon megjavult izlése, egyre kifinomultabb és elegánsabb – miközben azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy egyre jobban hasonlít magára Ringlerre. ■

Szivárvány Izrael felett

„TEGYÉK CSAK KEDVÜKRE, A NÉGY FAL KÖZÖTT”

Gyakran halljuk ezt a mondatot olyanoktól, akik mereven ellenzik az LGBTQ megmozdulásokat az utcákon. Mi köze a túl zajos zenének és a flitteres felsőnek az emberi jogokhoz? És ha már menetelnek, miért pont Tel-Avivban, ahol már így is szivárványszínűt kakilnak a galambok?

..... Nimrod Dagan

Nem könnyű melegnek lenni – sehol sem a világban. A történelmi idők kezdete óta megbélyegzik a homoszexuálisokat, és bár időről időre elfogadott társadalmi forma volt, egy ponton az aktuális uralkodó egyház grabancon ragadta a „kéjelkedőket”, és előbb-utóbb börtöntölteléknek, vagy ami még rosszabb, bitófára valónak lettek kikiáltva. A Tóra tövényei szerint nem is létezhetnek – egyesek szerint –, hiszen utálatos bűnt követünk el. Hasonlóan vélekedik az Újtestamentum is, nem beszélve a Koránról. Generációról generációra öröklődik a homofóbia: „vigyázz, ő meleg”, „jó ha tudod, a fiúkat szereti” – azt kapjuk, mint mindenki más, aki nem fér bele az elképzelt, tökéletes társadalmi képbe.

Liberális, nyitott szellemiségű otthonban nőttem fel, de a szüleim nem rajongtak a meleg szubkulturáért. Az apám jó párszor csatornát váltott, ha azt látta: a tévében két férfi túl közel kerül egymáshoz, néha még fel is szisszent, úgy beleborzongott. Ahogy telt-múlt az idő, megértettem: amit nem kapok meg a szüleim nappalijában a tévéből, megkaphatom odakünn a nagyvilágban. Ez pedig – tizenhét évesen – Tel-Avivot jelentette nekem. Túl szegénylős voltam, hogy megkérjem a barátaimat: tartsanak velem – mi lesz velem, ha valaki esetleg azt felételezi, nem filantrópiából igyekszem a legrozásasabbra tüntetésre?

Tisztán emlékszem, lefagyva ücsörögtem egy padon, bámultam a sokszínű tömeget, és képtelen voltam rávenni magam, hogy én is belevessem magam a parádéba. Rettegtem, hogy valaki felismer majd, felhívja anyámat, és azt mondja: „Láttam Nimrodot a Tel Aviv Pride-on, nem is tudtam, hogy meleg!”, vagy ami még rosszabb: péntek este, amikor körbeüljük az asztalt, hirtelen bevillan a hírek között egy riport az eseményről, én pedig szivárványszínű zászlóval masírozom majd, apám szeme láttára.

Éveken át hanyagoltam a Pride eseményeket – még akkor is, mikor már rég köztudott volt, hogy meleg vagyok. Kapcsolatban éltem, a páromat ismerte a családom és a barátaim, de közösséget nem vállaltunk az ország LGBTQ embeireivel. Ma már azt mondom: homofób homokos voltam, aki annyit foglalkozik más meleg életvitelével és stílusával, mintha legalábbis ez határozná meg az ember mivoltát. Olcsó provokációnak tartottam a „meleg büszkeség napját”, és zavarba ejtőnek tartottam, hogy „ezekkel az emberekkel” azonosítanak engem. Számomra melegnek lenni azt jelentette:

FOTÓ: NIMROD DAGAN

szeretek valakit, aki történetesen azonos nemű, ugyanakkor nem akartam magának a „témának” akkora teret engedni. Ma már másként gondolkodom.

Az egyik leghíresebb tórai történet főhőse – amelyet másodikos általános iskolások tanulnak – nem más, mint Ráhab. A suliban azt tanultuk, hogy „fogadós” volt, ám a valóságban örömlányként élte az életét. A szervezett oktatás bukása, hogy úgy vélik: fontos elmondani egy történetet, de meg kell változtatni egyes elemeket, nehogy „véletlenül” a gyerekek túl mélyen kezdjenek gondolkodni. Aztán ott van Szodoma sztorija is – amikor Isten óriás pusztítást végzett. Manapság ezt az epizódot is előszeretettel lengetik vallásos berkekben – mintha a város „bűne” kimerült volna a homoszexualitás gyakorlásában. A prostitúcióról nem beszélhetünk – hátha eltűnik majd magától, igaz? Melegekről pedig szót se ejtsünk – bűnösök ők mind, pokolra valók.

De mi a helyzet Dáviddal és Jonatánnal, akik – a Tórából idézve – vallották egymásnak: jobban szeretik egymást, mint ahogy asszonyokat szeretnek. Ebben a kis országban az egyenlőtlenség és tiszteletlenség valahogy nagyon is mindennapos lett. Rossz érzés olyan világban élni, ahol az ismeretlen gyűlölete természetessé vált. Igen, Tel-Aviv melegefelvonulása százezreket vonz, de a mai napig nincs bejáratott jogrendszer arra, hogy meleg édesapák izraeli dajkanyákkal alkossanak családot, a homoszexuálisok házassághoz való joga pedig szóba sem jöhet – hiszen még nem zsidók sem házasodhatnak a rabbinátus szerint.

Persze, tudom, én vagyok a generáció, akit tenyerén hordozott Izrael. Megágyazott nekem a nagyszüleim generációja: a magyar származású mamám, Zsóka, és

papám, Pici, akik holkauszttúlélők voltak, és persze ugyanígy a spanyol inkvizíció zsidó áldozatai is segítettek, hogy éljem a mai „gondtalan” tel-avivi életem. De szó sincs róla, hogy elfelejtettem volna a gyökereimet. Az, hogy nem tolerálom az intoleranciát, nem azt jelenti, hogy nem vagyok hálás mindazért, amit értem, értünk tett Izrael.

Miért van az, hogy mindenki utál valakit? A jobbosokat, a balosokat, a válásosokat, a világiakat, az askenáziaikat, a szefárdi zsidókat, a „kibucnyikokat”, a tel-aviviaikat, meg a telepeseiket. No meg persze együttes erővel a buzikat. De ami mindannyiunkat összeköt: mindannyian csak élni szeretnénk. Ám ahelyett, hogy békében élnénk önmagunkkal és másokkal, azzal vagyunk elfoglalva, hogy a másikat pellengérré állítsuk. A melegjogi megmozdulások az utolsó foszlányai annak a demokratikus Izraelnek, amelyben lehetsz bárki, ugyanaz jár neked, nem csak az utcán – ahol ez valóban adott, hála Tel-Aviv elfogadó és befogadó közegeinek –, de a törvény szemében is. Szó sincs róla, hogy sokkolni, provokálni, vagy szálnalmat ébreszteni szeretnénk. Meg akarjuk mutatni a világnak, hogy teljes az életünk, boldogok vagyunk, és nem tűnünk el a társadalomból – akkor sem, ha az nem fogad be minket.

Sokan ismerik a tanulmányunk nevezett borzalmát, amelyet Dr. Mengele a haláltáborokban követett el a melegek ellen. Oroszország egyes területein a mai napig törvénybe ütközik a homoszexualitás, és ha valaki „népszerűsíti” az életmódját LGBTQ emberként, Putyinnal találja szemben magát. Csecsenföldön hónapok óta tartanak melegeket börtönökben, koncentrációs táborokban, és mindannyian könyörületre – vagy halálra várnak. Perverznek, betegnek neveznek minket – pedig nincs annál betegesebb dolog, mint vakon gyűlölni.

Nem vagyok ortodox zsidó, de azt tudom: minden ember Isten tökéletes teremtése, ezért nincs jogunk változtatni rajta semmit. Érdekes, hogy pont azok nem értik meg, akik máskor ezzel a mondattal érvelnek a tetoválásaim ellen. Én még mindig elhiszem: olyan Izrael építünk együtt, ahol senki sem lehet kevesebb vagy több attól, hogy fiút, vagy lányt szeret. Sem a barátai, sem a családja, sem a főnöke, sem a bíróság, az egyház, vagy a törvénykezés szemében. Izraelben millió és millió férfi és nő van, aki velem együtt mondhatja: „Meleg vagyok – ilyen a természetem, nem tudok, és ami még fontosabb: nem akarok megváltozni.” ■

A szerző az Izraeli Nemzeti Színház színésze

A SZERK.

Az egyik legforróbb nyári estén az izraeli magyar médiabirodalom, azaz az Új Kelet újság, az ujkélet internetes oldal és az Izraelinfo, konferencián beszélgetett az index.hu, az atlatszo.hu és a hvg.hu újságíróival a magyar média által közvetített Izrael-képről. Csak egy kritikus legény volt talpon a vidéken, aki odamondott a magyar fiúknak az említett sajtóorgánomok meglepő Izrael-ellenes vagy antiszemita hírközléséért – a rendezvény szeretetben és békeességben zajlott egyébként. Kidomborodott a magyar örökség fenntartásának fontossága: a hajdan a pesti flaszteren edződött és néhány évvel ezelőtt a Király utcai éjszakákat végigdorbézoló izraeli magyarok közös véleménye, miszerint a magyar nyelv megőrzése és az izraeli valóság anyanyelvünkön zajló közvetítése feladatunk, akkor is, ha ez a rendkívül nemes önkéntes munka gyakran szörnyű kritikákat kap. A konklúzió azonban az, hogy szeretet van a szabaddíós médiatévénységünkben, és ez a lényeg. Szeretet egymás iránt, az írás szeretete, Izrael szeretete, nyelvédésanyánk szeretete. Ahogyan a filozófus Baruch Spinoza mondta: „...az emberi természet egyetemes törvénye, hogy senki sem hanyagol el olyasmit, amit jónak ítél, hacsak nem nagyobb jó reményében vagy nagyobb kártól való félelemből.”

Jelen lapszámunkban Sara Netanjahu különös vérmérsékletéről rántja le a leplet Fleischer Ferenc; Steiner Kristóf az ember szövevényes természetét szemlélteti az arab-zsidó barátság jegyében, de nem csak az emberi természettel foglalkozunk most, hanem Dar Sade és Markovits Mária jóvoltából az izraeli flórával és faunával is. Politzer Krisztának köszönjük a fatelepités zsidó úttörőjének és atyjának, a Keren Kayemet Leisraelnek bemutatását, Jako András vendég szerzőnk a Holt-tengeri Vegyiművekről írt, Silló Sándor Katz Katalinnal beszélgetett a cigány holokausztról szóló könyvéről, amely a közelmúltban jelent meg Izraelben is, és hogy ne legyünk adósak a vadonnal, az anyatermészettel, az élővilággal és környezetünkkel sem, az őszi nagyünnepokről is elmélkedünk jócskán, olyan jó írók gondolataival, mint Schnapp Lea, Egervári Vera és Bódi Géza.

A nagyobb jó reményében ajánljuk ezt a lapszámot Salamon Sára, képszerkesztő-grafikusunk édesapjának, a tel-avivi vendéglátósok mágusának, Salamon Lászlónak, gyors felépülése reményében.

Vadász Éva főszerkesztő

Impresszum Főszerkesztő: Vadász Éva • Vezető szerkesztő: Steiner Kristóf • Olvasószerkesztő: Kanicsár Ádám András, Kristóf Juli • Korrektor: Sebő Anna • Művészeti vezető, tördelő-grafikus: Dániel Zsófia • Képszerkesztő: Salamon Sára • Szerzőink: Arje Singer, Avi Ben Giora, Balázs Ibi, Bódi Géza, Dar Sade, Egervári Vera, Fleischer Ferenc, Halmos László, Halmos Sándor, Jako András, Korányi Eszter, Lévai György, Markovits Mária, Nimrod Dagan, Oren Zsuzsa, Politzer Maymon Krisztina, Róna Éva, Schnapp Lea, Sivan Erush, Silló Sándor, Steiner Kristóf, Surányi J. András, Szabó Orsolya, Turcsányi Gabriella • Email: ujkelet@gmail.com • Új Kelet online: ujkelet.online • Ára: 21 sékel, Eilat: 18,50 sékel • Az Új Kelet újságot 1918-ban Kolozsváron Chaim Weisburg alapította • Felelős kiadó: Steiner Kristóf, Salamon Sára, Vadász Éva • Hirdetés: +972-54-472-7472 • Információ a terjesztésről: +972-50-528-8982 • Nyomdai kivitelezés: Hadfusz Hechadas Kft. • A szerkesztőség nem felel a hirdetések tartalmáért. A kéziratokat nem őrizzük meg és nem küldjük vissza.

Izrael kártyavára

AVAGY ELÉRKEZETT-E A „BIBIZMUS” VÉGE?

Omer Benjakob, a haaretz.com New York-i születésű hírszerkesztője Benjámín Netanjahu miniszterelnök életéről és a jelenleg zajló korrupciós ügyeiről tartott előadást a Tel-Aviv Florentin negyedében található Uplan Bayit nyelviskola legnagyobb termében. A rendezvény házigazdája Yaron Sivan, a köztudottan liberális nyelviskola alapítója, civilben baloldali politikai aktivista volt.

..... Szabó Orsi

Benjakob New Yorkban született és Tel-Avivban nőtt fel, jelenleg a haaretz.com-nál dolgozik. Saját magára political jerkként, vagyis nagyjából kifinomult gondolkodású politikusként hivatkozik. Egyfelől liberális, baloldali politikai nézeteket vall, ugyanakkor nagy csodálója és szakértője Bibi Netanjahu életének és munkásságának. Egyértelműen politikai zseninek tartja a miniszterelnököt.

Az előadás elején Netanjahu életét és kezdeti munkásságát ismertette, kitérve testvére elvesztésének jelentőségére: Joni Netanjahu az Entebbe hadművelet során vesztette életét. A jelenlegi miniszterelnök számára meghatározó volt apja Jabotinsky-vonalhoz való tartozása, ami miatt az Egyesült Államokba költözött tanítani, mivel Izraelben lehetetlenné vált a helyzete, illetve a lépésben jelentős szerepet játszott a spanyol antiszemitizmus kutatása is. Benjamin Netanjahu, eredeti nevén Ben Nitay, az USA-ban nőtt fel és ott is tanult, ami megmutatkozik izraeli-amerikai előadási és tárgyalási stílusában is. Pályája elején nem vett részt aktívan Izrael politikájában, ebből az időszakból leginkább terror-szakértőként végzett munkája kiemelendő az általa létrehozott terrorizmusellenes alapítványnál, amit a bátyja halálát követően végzett.

„Izrael Peresszel tért nyugovóra, de már Bibire ébredt”

Az előadó a fenti mondattal indítja az első politikai siker részletezését, Bibi 1996-os megválasztását, amiben a politikusként nagy segítségére volt Arthur Finkelstein, az amerikai kampánystratégiai nagygagyú. Ekkor indult el az azóta oly jellemző negatív kampány. Bibi színre lépése az aktuálpolitikában annyiban volt újszerű, hogy

legitimizálta a gyűlöletbeszédet a palesztinokkal szemben – ez a fajta szélsőséges hozzáállása pedig nagyban hozzájárult megerősödéséhez. A hirtelen népszerűséget gyors bukás követte: a következő választást csúnyán elvesztette Ehud Barakkal szemben. Már ebben az időszakban is voltak korrupciós botrányai. 2006-ban pénzügyminiszterként tért vissza és liberalizálta a gazdaságot. Az ellenzék vezetőjeként a negatív megítélését propagandaként tudta felhasználni, azt hirdetve, hogy a média baloldali irányítás alatt valótlan képet mutatott róla. 2009-ben újra miniszterelnöknek választották, ismét a Finkelstein-típusú negatív kampánynak köszönhetően.

Netanjahu jelenleg is lezáratlan korrupciós botrányai

Benjakob négy ügyről beszélt Netanjahu korrupciós ügyei gyanánt.

Az 1000-es esetszámú botrányban Bibi különböző ajándékokat, például Mariah Carey-koncertjegyeket fogadott el Amnon Milchantól és James Backertől. Kommunikációért felelős miniszterként a tízes tévécsatorna egyik amerikai tulajdonosa kenyerezte le, akinek közben váratlanul

az izraeli állampolgárságával kapcsolatos problémái is megoldódtak.

A 2000-es esetszámú ügyben a mindenki számára hozzáférhető Israel Hayom ingyenes lap ellehetetlenítésére vonatkozó törvény támogatását ígerte meg az alapvetően ellenzéki lap, a Yediot Ahronot főszerkesztőjének, cserébe az őt propagáló tartalmak közléséért. Ezen vádakkal szemben Bibi úgy védekezett, hogy nem az ellenfelével való paktumról van szó, csupán a nyulat akarta kiugrasztani a bokorból.

A 3000-es számú ügy a tengeralattjáró-botrányként jelent meg a médiában. Bibi unokatestvére és egyben ügyvédje szintén ügyvédje volt annak a hajók megépítéséért felelős üzletembernek, aki három tengeralattjáró beszerzésében játszott szerepet. Miután a haditengerészet elégségesnek ítélte nyilatkozatában a hadsereg rendelkezésére álló tengeralattjáró-állományt és szükségtelenné tartotta továbbiak beszerzését, a miniszterelnök további három hajó megvásárlásáról hozott döntést. A korrupciós vádakra Bibi őszinte csodálkozással reagált, elmondása szerint nem tudta, hogy az üzletfelével közös ügyvédjük van.

A legutóbbi, 4000-es számú korrupciós

ügyben azzal vádolták a miniszterelnököt, hogy a Bezeq nevű, vezető telekommunikációs cégnek adott át információkat az aktuális, tervezett törvényi változásokról. Erre Netanjahu annyit válaszolt, hogy ez egyszerűen nem történt meg.

„Bibi politikája, a bibizmus, olyan jelentős hatással van Izrael életére, mint a cionizmus.”

Omer Benjakob szerint a korrupció kérdése igencsak aktuális, és mivel a külpolitikai helyzet kiegyensúlyozottnak mondható – hiszen Izrael legnagyobb külpolitikai ellenfelei egymásra koncentrálnak –, az országnak épp lehetősége lenne a belpolitikára, saját belső problémáira és így a korrupcióra koncentrálni. Véleménye szerint, bár a lehetőség adott, érdemi változás nem várható, mivel az ellenzék gyenge, széttagozott, így nincs valós alternatíva.

A borulató zárógondolatok után a közönségnek módja volt kérdéseket is intézni az előadóhoz. Benjakob a saját sorsa miatt nem kifejezetten aggódik, nem úgy, mint a nemzetközi politikai tendenciák miatt. Véleménye szerint az izraeli belpolitika a maga korrupciójával és jobbra tolódásával nem példa nélküli. Gyakorlatilag ezek a folyamatok jól beazonosíthatóak az Egyesült Államokban és Magyarországon is; Donald Trump attitűdjében és Orbán Viktor politikájában bőséggel akadnak „bibizmusok”. Arra kérdésre, hogy ha ennyire jól tetten érhető Bibi korrupciósága, hogyan lehet mégis ekkora a támogatottsága, azt válaszolta, hogy sokan gondolják a miniszterelnökről, hogy a korrupció csak személyes, kisebb jelentőségű ügyekben van jelen az életében, és amikor az ország érdekeinek képviseletéről van szó, ez nem kártékony. ■

Görög sorstragédia Izraelből

DÍJAT NYERT A FOXTROT A VELENCEI FILMFESTIVÁLON

Lassan indul a tánc a Foxtrotban, mindannyiunk legrettenetesebb, örökké kísértő, Smuel Maoz által megfilmesített rémálmában, ami elhozta az Ezüst Oroszlánt Velencéből.

Csöngetnek, s katonák állnak az ajtóban, jönnek a seregből elmondani, hogy elesett a katona fiad.

Michael mindent átél, amit ilyenkor szokás, és sajnos ezt a szokást jól ismerik erre felé: a sereg tejfölösszájú szakembere érzéketlenül magyarázza a temetés menetét, ki hova áll, mikor mi lesz, hiszen a zsidó vallás gyorsan temet, még fel sem ocsúdtál, és már a föld alatt a számodra legbecesebb.

Aztán dupla csavar, és világvégi örökhelyen foxtrottolnak a katona gyerekek, élet és halál urai a mocsár közepén, egyre ferdébb, lassan süllyedő és boru-

lő lakókonténerükben. Jonatán, Michael fia képregényt gyárt, bizarr családi történetet mesél, majd rosszkor húzza meg a ravaszt. Az ártatlan áldozatokat egy hatalmas buldózer eltünteti, és a sereg eltussolja a történetet.

Aztán a harmadik felvonás: vissza a városba a gyászoló szülőkhöz, akik végre őszinték mernek lenni magukkal és egymással, s előkerül egy spangli is. Nem spoilerkedem el a történetet, de annyit elárulok, hogy előjön minden izraeli alaptrauma: a holokauszt és a háborúk, Libanonban a tank, az Európában elvesztett család és az ősjországon elvesztett ártatlan áldozati lét.

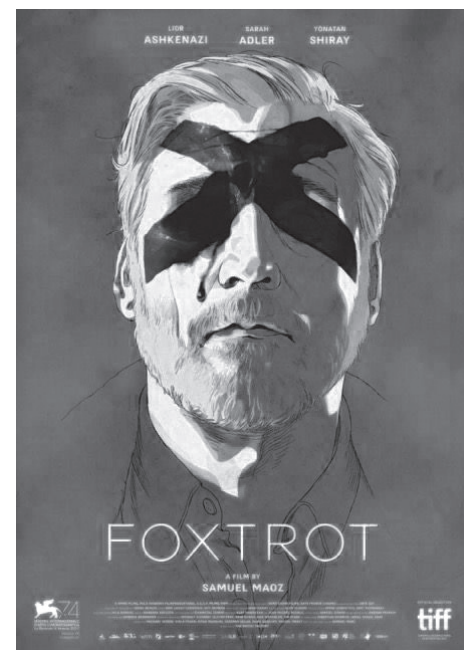
Mélyen és szuperintelligensen, a film nyelvén megfogalmazott gondolatok, metaforák és kérdésvetések, kiváló színészi játék és érdekes, egyedi belső filmes világ, és még az operatőr is jól tel-

jesített.

Tízből kilenc és fél, a fél csak azért hiányzik, mert nekem egy kicsit túlzottan hideg és férfias, talán már-már mesterségesen steril, és az elfogadhatónál jobban elidegenített a Smuel Maoz felépítette képi világ, de ezen is lehet vitatkozni.

P.S. Miri Regev kulturális miniszter persze nem ezzel foglalkozik – meg se nézte a filmet, mielőtt nekiesett, honnan is tudhatná? Számára Izrael- és hadseregellenes az alkotás, nyilván a buldózeres katonajelenet miatt. Ő leülhet, művészetértésből, gondolkodásból, kultúrából, mindenből, amiért élni és gyermekeinket hadba küldeni érdemes: egyes.

A győztes film csak az azt kiválasztókat képviseli és nem Izrael társadalmát. Csakis sajnálatomat fejezhetem ki az izraeli katonák és családtagjaik felé, akik nem ezt érdemlik” – jelentette ki Facebook-oldalán

az izraeli értelmiséggel és a művésztsádalommal rendkívül ellentmondásos viszonyban álló Regev a nélküle megtartott ünnepélyes díjátadó után. ■

Fleischer Ferenc/Izraelinfo

A jó arab az igaz arab

BARÁTAIM ODAÁTRÓL

Sosem titkoltam, hogy bennem bizony van roma, magyar, lengyel, zsidó, német vér – a párom pedig erdélyi, izraeli, zsidó, és egy kicsit török is. „Aranyvérűnek” lenni, minden más kultúrát kizárni nem nagy érdem a szememben – de ha valakinek ez a trippje, meghallgatom. Áldás és ajándék olyan emberrel időt tölteni, aki radikálisan gondolkodó közegből érkezik – legyen szó dogmatikusan vallásos szülőkről, vagy olyan párkapcsolatról, ahol az egykori társ meggyőződéses zsidó, arab, cigány. Vagy épp egy ismeretlen szubkultúrából érkező barátról...

Steiner Kristóf

Amikor először találkoztam Jázminnal, furcsa feszültség volt a levegőben. Egy – korábban egyébként az Új Kelet újságnak is író – meglehetősen baloldali barátnőm mutatott be neki, és mivel tudtam: a cimborám számára én „szélsőséges cionista” vagyok még akkor is, ha a valódi cionisták extrém liberális-ként bélyegeznek meg, tudtam: mínusz-ból indulok. Egy repülőutat beszélgettünk végig Tel-Aviv és Budapest között, és hamar kiderült: valójában nem vagyunk annyira mások, mint elsőre hittük.

Ami engem illet, én emberbarát vagyok – se zsidó, se arab oldalon nem vagyok részrehajló, de mélységesen megértem az „Izraelnek joga van megvédeni magát” álláspontú ismerőseimet, és a palesztinok jogaiért küzdő, a „Sovrim Stika” vagy „Breaking The Silence” mozgalmat támogató barátokat is. Én magam abban hiszek, hogy mindkét oldal véleményét ismernem kell ahhoz, hogy véleményt alkossak, és még ha meg is teszem, sosem lesz globális, univerzális rálátásom a helyzetre – ahogyan senki másnak sem, még akkor sem, ha ő maga szentül hisz benne, hogy a személyes igaza egyetemes igazság.

Jázmin és én pár nappal később egy egész éjszakán át tartó esküvőt táncoltunk végig együtt – ő csak akkor ült le, ha izraeli zene szólt, én pedig egyfelől nem értettem, mi változik a világban attól, ha egy palesztin lány nem táncol Eyal Golanra, Margolra és Eden Ben Zakenre, a másik oldalról pedig teljes szívvel értettem: számára ez elvi kérdés, amelyről ebben a pillanatban nem tud, és nem is akar eltávolodni. Azt hiszem, ez az „izraeli-arab barátság” első számú receptje: nem kell azt feltételezni, hogy két ember tökéletes harmóniában gondolkodik majd az élet minden egyes területén – hiszen még a saját testvérünkkel, édesapánkkal, párunkkal sem értünk mindenben egyet.

Emlékszem, egy alkalommal interjút készítettem a *Time Out Israel* számára egy zsidó-arab meleg párral. Az izraeli srác DJ és party producer, az önmagát palesztinnak valló fiú pedig – Khader Abu-Seif – filmes, az *Oriented* című, sokszorosan és nemzetközi szinten díjnyertes dokumentumfilm sztárja. Éppen a tel-avivi otthonukban faggattam őket a készülő cikkhez, amikor megszólalt a légiadót jelző sziréna. Khader könnyekkel a szemében mondta nekem: „Amikor megszólal a sziréna, aggódom a jaffai családomért – de nem szól a sziréna olyankor, amikor a háttér túloldalán élő családtagjaim vannak veszélyben.” Ez a mondat minden korábbi előítéletemet felülírta: azt hiszem, ekkor lettem meggyőződéses „se nem balos, se nem jobbos” ember.

Khader idén nyáron a vendégem volt a Sziget Fesztivál Magic Mirror sátrában szervezett kerekasztal-beszélgetésen. Az

Mi vagy? Hol élsz? Kit szeretsz?

Jake Witzfeld 2015-ös *Oriented* című dokumentumfilmjének kérdéseire nehéz megfelelő jelzőt találni. Kínos? Bonyolult? Megoldhatatlan? Átláthatatlan? Az *Oriented* három, Tel-Avivban élő palesztin férfi életét követi végig 15 hónapon keresztül. Helyzetük nemcsak származásuk miatt bonyolult: Naeem Jiryas, Fadi Daem és Khader Abu-Seif meleg férfiak, akiknek így még egy olyan szerepet kell felvállalniuk, amivel szemben környezetük korántsem biztos, hogy elfogadó. Mitől számít valaki palesztinnak vagy izraelinek? Mi történik, ha olyan emberbe szeretünk bele, aki a minket körbevevő világban ellenségnek számít? Miért számít a származás, az ideológia és a politika, mikor valaki csak békében akar élni? És miért kell máig forradalmat indítani azért, hogy az emberek elfogadják egymást? Witzfeld számos díjat nyert dokumentumfilmje többek között a Netflixen is elérhető.

egyik panel témája a másságot nehezen, vagy egyáltalán nem toleráló közösségekről szólt. Megtiszteltetés volt számomra, hogy egy olyan fiút ismertethetek meg a magyar közönséggel, aki Izraelből érkezett, értékeli és megéli mindazt, amit a nemzet mindannyiunknak – zsidóknak, araboknak, olé hadasoknak és turistáknak – ad, ugyanakkor érzékenyen rámutat azokra a pontokra a társadalomban, amelyeket nem szabad a szőnyeg alá seperni, annak érdekében, hogy évtizedekkel a holokauszt után se történhessen igazságtalanság, és semmilyen ideológia égisze alatt ne érezze magát jogfosztottnak egyetlen ember sem.

Merész húzás volt a Habima, Izraeli Nemzeti Színháza részéről, amikor a idei évadban műsorra tűzték a Michael Kohlhaas című darabot – az erősen társadalomkritikus dráma egy igazságtalanul meghurcolt, társadalmilag számki-

vetett férfi életét meséli el, a főszerepet ráadásul Norman Issára, egy arab származású színészre osztották. Az alapvetően kormányközeli kulturális intézmény színpadán olyan témák kerültek terítékre, mint az intézményesített igazságszolgáltatás relevanciájának megkérdőjelezése, vagy az önmagukért felszólalni esélytelenek tragédiái, akiket a végrehajtó hatalom gépezete bedarál. Normannal a bemutató után beszélgettem, és elmondta: számára indokolatlan és sértő az arabok módoseres elnyomásáról beszélni Izraelben, hiszen ilyen előadások, és ilyen szerepek juthatnak egy arab művésznek – ugyanakkor végtelenül fontosnak tartotta, hogy a darabban rámutasson azokra a bürokratikus útvesztőkre és szomorú esetekre, amikor egy kisebbséghez tartozó ember gyengeségét kihasználja a kormány.

Aki pedig azt hinné, hogy kritikusan, ugyanakkor békésen kommunikáló, ön-

magukat izraeli arabnak valló emberekbe kizárólag intellektuális közegben lehet belebotlani, elárulom: egy budapesti látogatásom alkalmával, éjnek idején beestem egy VII. kerületi csemegeboltba, ahol a közértes meglátta az összegyűrdött ötvensékeles bankót a pénztárcámban, és azt mondta „Tesó! Én haifai vagyok!” Kiderült: 20 éve hagyta el „Palesztinát” – ahogy ő mondta –, de máig hiányzik neki a pezsgés-nyüzsgés, amit az izraeli nagyvárosok jelentettek neki. „Nincs még egy olyan város, mint Tel-Aviv. Amíg nem volt családom, mindig úgy képzeltem: odaköltözöm, és nyitok egy kis picuciát” – mesélte. Azóta rendszeresen vásárolok nála – és megígérte, legközelebbre tahinit is hozat a Keleti pályaudvar-közi mini marketbe.

Sosem értettem azokat, akik azzal vannak elfoglalva, hogy ki volt itt előbb, ahelyett, hogy azt tanítanánk, mennyire fontos a béke, a feltétel nélküli szeretet és a tanulás. Voltam jobbos is, balos is, ma pedig, mielőtt itéletet mondanék, figyelembe veszem, hogy én sem látom a teljes képet. Közülünk hányan azonosulnak tökéletesen annak az országnak a kormányával, ahol élnek? Hányan lennénk felháborodva, ha a külföldiek azzal skatulyáznának be minket, hogy a „ti fajtátok” ilyen? Valószínűleg akármelyik egyházhoz, felekezethez, rasszhoz, nációhoz tartozunk, sok olyan dolgot tesznek „felettünk”, a „nevünkben”, amivel nem értünk egyet – kivéve persze azokat, akik maguk ülnek a trónuson.

Akármennyire is szeretem az országot, ahol élek, nem értek egyet mindenrel, amit a vezetői tesznek. Ugyanígy Palesztinában, Iránban, Egyiptomban és Jordániában sem akarja mindenki földig rombolni Izraelt – több millió jó szándékú ember él ezekben az országokban, akik mind ugyanarra vágynak, mint mi: hogy békében éljenek. Nem tudom megérteni, miért gyűlölik Izrael vagy Irán lakóit csak azért, mert egy bonyolult történelmi szituációba születtek bele. Ennyi erővel utálhatnánk minden egyes oroszot csak amiatt, ahogyan Putyin elbánik az LMBTQ emberekkel. Szerintem ehhez nincsen jogunk.

Ne hibáztassunk másokat! Ne várjunk arra, hogy a miniszterünk, az elnökünk, az imámunk vagy a rabbink oldja meg a problémákat, ehelyett fogadjuk el azt az alapvetést, hogy nincsen külső ellenségünk. Az egyetlen ellenségünk a saját, beszűkült gondolkodásunk. A félelmeink, az egoizmusunk, és az az igényünk, hogy uniformizáljuk magunk körül a világot. De az emberek nem egyformák – hála Istennek –, és sosem lesznek azok, így inspirálhatják egymást kölcsönösen a különböző kultúrák. Tanulhatunk egymástól – elfogadást, új dolgokat, vagy régiakat, amiket elfelejtettünk.

Így az arab barátaim már nem is arab barátok. Csupán, nemes egyszerűséggel – barátok. ■

Izraelben is szokás csoszogni

SZÉLJEGYZET JOM KIPUR MARGÓJÁRA

A csoszogás világnapját a Szentföldön minden héten megünneplik – méghozzá szombatoként, amikor kevesebben ülnek autóba, és előszeretettel gyalognak ki a tengerpartra. Intenzív csoszogás hangjára ébredhetünk minden szombat reggel, ha a hálószobánk ablaka történetesen sétányra, esetleg parkra néz. Egyetlen olyan időszak van, amikor a csoszogás intenzívebbé válik a világnapinál is, és ez a jom kipur.

..... Vadász Éva

Jankiper – ahogy szüleink ejtik – az engesztelés napja, a bűnvallás lehetőség, a legaprólékosabban előírt ünnep, a tiszta lappal indulás lehetősége. Minden zsidó ünnep az előző estével kezdődik a zsidók által választott holdnaptár miatt. A jom kipurt megelőző este a kol nidré estéje. A legdurvább ünnep, de közben durván szép is. Már-már katolikusként érzi magát az ember a kol nidrén. A kántor magasztalja az Öreget, a gyülekezet pedig kontráz. Bűvös egy este ez, könnyű elszomorodni, és egyben felszabadulni is utána. Végigüljük és -álljuk a zsinagógában, és aztán, a sok állástól, üléstől és kontrázástól megszabadulva, hazagyalogolunk. Illetve hallgatjuk mások hazacsoszogását. Autók az utcákon nem járnak, mindenki fehérben, a gyerekek biciklin, gördeszkán, a tömegek sétálnak. Azaz csoszognak. És mivel jom kipurkor nem lehet börcipőt viselni, a mindennapi életét – ami lábbelileg nem sokban különbözik más napoktól ebben a mediterrán országban – mindenki papucsban éli. És csoszog.

A lábfejek kajánul mosolyognak, a csoszogás élvezete szemmel látható. A papucs a csoszogás egyik eszköze, baráti viszonyban áll a láb nem kellő emelésével, és eljópofáskodik a vietnámi papucsból

végül kiszakadó pánttal, amely szakadásnak túl sok jelentősége nincs, mert minden utcasarkon van egy kis koszos és/vagy méregdrága papucsbolt. Izraelben minden beszerezhető, de mértékkel. Jom kipurkor pedig semmi, ugyanis minden zárva.

Itt megjegyzést érdemel, hogy a fehér a zsidó gyász színe. A kitti, az esküvői és halotti ruha is fehér színű, amit a férfiak jom kipurkor a halottak iránti tiszteletből felöltöttek. A halottainkra való emlékezés miatt igyekszünk fehérbe öltözni ezen a jeles napon. Jom kipur teljes ünnep, olyan, mint a sábesz, a szombat, sőt ez a szombatok szombatja, szóval nem lehet dolgozni, olyan tevékenységet folytatni, ami nyomot hagy.

Ezt az ünnepet nem szereti senki, és mindenki szereti. Emelkedett, ünneplős hangulatban böjtölünk mi, jó zsidók pont huszonöt órát, fogmosás nélkül. Nem eszünk, se nem iszunk, és a zsinagógában megvilágosodunk a „bűdös zsidó” frázis vonatkozásáról. Fehérben. Ami egy különleges, miközben ez a nap befelé fordulós. A csoszogás csupán egy ismertetőjele a kontemplációnak. Nem könnyed járás. Se nem hivalkodás. A csoszogás önérzetes izraeliség. A külsőségekre való magasztos pottyantás. Izraelben az ember egészen egyszerűen nem fordít energiát arra, hogy peckesen emelgesse a lábát.

Jom kipur hosszú, sokat lehet közben gondolkodni, és mivel a legnagyobb ünnepkor úgy általában minden zsidó zsinagógába megy, onnan haza is kell mennie. És ekkor beteljesül Ben Gurion terve. Az öreg Dávid döbbenetesen tanult ember volt, világi életet folytatott, de hetente egyszer a Kneszetben tóratudósokkal bibliát elemzett. A róla elnevezett sétányon álló, mostanra múzeumká avanzsált otthonában az éjjeliszekrényén egy Biblia van, ezt egyébként megnézhetjük tételenként. Az elképzelése az volt, hogy nem kell vallásosnak lennünk ahhoz, hogy tóra- vagy bibliaismerők legyünk. Kiválóan alkalmas példája a terv megvalósításának jom kipur, mert ha nem is tudja a jó izraeli, hogy ilyenkor mi a fene, elmegy a zsinagógába akkor is, és végighallgatja az istentiszteletet. Legalább a kol nidrét, ha már a másnapot valami egészen mással is tervezi tölteni. Jó, hogy nem kell rendszeresen gyönni, hanem egy nap alatt megbánhatunk mindent, és jó esetben meg is bocsátatnak a bűnök. Rengeteg fajta bűn van, és mindegyik tóramagyarázó rabbi máshogyan kategorizálja őket. Csoszogni például nem bűn. Az istentisztelet után pedig még a legvallástalanabb emberek sem ülnek autóba, mert nem szokás. Ha jönne egy autó, csak azért nem köveznék meg a sofőrt, mert az bűn. Már csak azért is, mert

a kövezés nyomot hagy maga után, ami munka, tehát tilos ünnepkor végezni.

Mellesleg, csodás egy dolog Izraelben az is, hogy van egy nap, amikor mindenki, ha egyszer is az életben, de az Öreghez viszonyulásáról medítál. A jom kipur, vallási ünnep lévén, meg a '73-as jom kipuri háború kimenetele folytán az Öreg, a lét és a vele járó ügyek könnyűségéről szól, bármilyen elviselhetetlenek is a feltételezések.

Ha nem rettegésben egzisztálunk ettől a naptól a hó eleje óta, mondván, mi lesz, ha nem bírtuk mikroszkóppal megvizsgálni az összes vétkünket az elmúlt negyven nap alatt, elul hó elsejétől, mi lesz, ha nem akarunk önostorozni most épp, vagy mi lesz, ha nem íratunk be a jó könyvbe a félelmes napok végére, más szavakkal, ha nem vagyunk bűnbánó hangulatban, akkor is felel az ünnep méltósága és a haza becsülete.

Az a macskarúgta csoszogós habitus pedig csak tovább mélyíti a jankiperi hangulatot, a mulasztásaink, a botlásaink, a gaszágaink, a túlkapásaink, az erkölcs-telenségünk akármilyensége fölött érzett nyugalmat. Ráeszmélünk, hogy a csoszogás valóban élvezetes velejárója az izraeliségnek. Ezen röviden elmélázunk, majd, világbékével az arcunkon, a lelkünkben és a lábunkban, hazacsoszogunk. ■

Ávinu málkénu, atyánk, királyunk

Az alábbi írást Rabbanit Müller (Friedmann) Olga z.c.l. Mikolától messzevitte... című könyvéből idézzük Ros Hasana alkalmából. A részlet férje, Pinchász Müller rabbi visszaemlékezéseit tartalmazza.

Minden újév Halász bácsival kezdődött. Halász bácsi a Janza-telepen lakott, ahová nem szívesen mentem, mert ebben a városrészben sok sájjec volt, aki sportból verte az idevédt zsidó gyerekeket. Dolgozott itt a garázsban egy vörös hajú, szeplős, magas sájjec, aki minden alkalommal ugyanazt csinálta: felpofozott, és azt mondta: „Ez Jézusért!” –, majd belém rúgott, és azt mondta: „Ez meg vér a pászkába!”

Amikor édesapámnak elpanaszoltam a dolgot, azt felelte:

– Drága fiam, mi a gálutban élünk, és meg kell szoknod azt, hogy egy életen keresztül verni, büntetni, kizárni fognak ártatlanul.

A Maléa nevű patak hídja után, amikor befordultam a Janza-telepre, megköpökdtem ujjaimat, és a pájeszom a fülem mögé simítottam. Olyan csiki-csuki pájeszom volt. Sokszor nem tudtam megérteni, miért vannak fülei annak, akiknek nincsen pájesza.

– ...zicsókólok – mondtam –, Édesapám megint kéreti kölcsön a selyemtáleszt.

Ez alkalommal Halász bácsi selyemtálesztára azért volt szükség, mert a bányaváros vendégül látta Mihály trónörökösöt. A főrabbit kivéve mindenki örült a királyi látogatásnak, mivel az pontosan Ros Hásánára esett. Ugyanakkor örvendtek is a vallási körökben, mert itt az alkalom bróchet csinálni egy király fölött. Ez egyszer adódik az életben.

Az első világháború előtt látogatást tett a Szentföldön Vilmos császár. A jeruzsálemi jámborok körében olyan szenzációt váltott ki az esemény, hogy mikvébe szaladtak, mielőtt elmondták a bróchet, kivételt képezett Jozsef Chájim Sonnenfeld főrabbi, aki otthon maradt. Másnap így magyarázta híveinek:

„Megtudtam, hogy a német császár leszármazottja Ámáléknek. Ezért úgy gondoltam, nem nagy micve, hogy a Mindenható nevét használjam a gonosz ember leszármazottja fölött!”

Tehát feltehető a kérdés: Mihály filozemita vagy antiszemita volt-e?

Mielőtt válaszolunk erre a kérdésre, illik tudni, hogy a zsidó nép szellemi vezetői, akik megfogalmazták és megszerkesztették az imákat és áldásokat, úgy vélték, hogy a zsidó ember számára a

Mindenható leghelyesebb titulusa a király megszólítás. Ezért mondja a hívő, mielőtt szájához veszi a falatot: „Melech háolám” – a Világ Királya. De nemcsak az élelmiszerre mondunk áldást, hanem a természeti jelenségekre is, amikor szivárványt látunk, vagy tavasszal a virágzó fákra.

Annak idején voltak olyanok is, akik azzal érveltek, hogy Mihály nem király, csak trónörökös. Erre csak a következőkkel lehet válaszolni:

Amikor meghalt Ferdinánd, a nagyapa, az akkor még csak hatéves Mihály örökölte a trónt (1927), aki helyett régensek irányították az országot. Míg apja, II. Károly visszajött Párizsból (1930), és Maniu politikus közreműködésével elfoglalta helyét a román királyságban, addig a hivatalos uralkodó a kiskorú Mihály volt.

Azokban a napokban fekete felhők tornyosultak a romániai zsidóság egén. Terjedt a hitlerizmus Európában, és Romániában is voltak zsidóellenes intézkedések.

I. Károly udvarába fogadta Mose Montefiorét, és féken tartotta a román nép zsidók elleni kilengéseit. Felesége, a királyné – Carmen Sylva – szerette a zsidókat, és elítélte azokat, akik megtagadták zsidóságukat, áttértek a keresztény hitre. Ferdinánd király is sokat fáradozott,

hogy a romániai zsidók szabad, egyenrangú polgárai legyenek az államnak.

II. Károly elvált feleségétől, a görög király lányától, Helénától, miután megszülte Mihályt, és elvett egy Lupescu nevű zsidó nőt. Márpedig az, akinek zsidó a felesége, nem lehet antiszemita. Miután lemondott a trónról, és átadta az ország vezetését Antonescu tábornoknak, el kellett hagynia az országot. A fia maradt – bábkirálynak.

A bányaváros zsinagógájában felkeltek hajnalban a hívők, és kilencven kilométer per óra sebességgel lecháperolták a szent imákat, majd megfújták a sófárt. Mindenki rohant fogadni a királyt, és mindenki boldog volt, hogy el tudta mondani a bróchet, csak édesapámnak volt lelkiismeret-furdalása, mert neki úgy tűnt, hogy „Bráchá lövátálát” mondott.

De rácsófoltak az események 1944-ben. Augusztus 23-án este tíz órakor beszélt a király a néphez, és megmentette nemcsak Romániát, hanem a benne élő háromszázezer zsidót is.

Az öreg Lupescu sokszor betévedt az imaházba. Egyszer panaszkodott, és azt mondta: „A vejem egy gój, méjle...”, de hogy mily mispochéba estem...” ■

Egervári Vera

Teva, teremtés és gemátria

A TERMÉSZET (ALIG LEPLEZETT) ZSIDÓ TITKAI

Miről szól a természet? Tud-e ő magáról és van-e véleménye saját előmeneteléről, ami nem ritkán hátramenet? Vagy csak kényszerből lett az ember biodiszléte, hivatkozási alapja és vágyainak titokzatos tárgya, kódolt visszavágyakozásának célja a gondtalan és tökéletes Édenbe? Valami istenség által felállított kulissza, melyeket akár Caspar David Friedrich, német romantikus festő is festhetett volna, és melyek között a sokasodó emberiség csak az isteni evolúciójáték statisztája, esetleg öt percre a főszereplője?

••••• Surányi J. András •••••

Egy zsidó, illetve egy, a szomszédok által egyértelműen zsidónak beállított és különböző nyilvános, esetleg titkos listákon libsiként, azaz izgága város- és természetvédő buzgómócsingként nyilvántartott ipse próbálja a természet mibenlétét és az ő hasznos, esetleg szép mivoltát ecsetelni... (?) és a saját maga fenntarthatóságába beleágyazni az Örökkévalóságot, mi több, pofátlanul az egész Teremtést. A természet keresetlenül, nyereségvágy nélkül szép, alapjáraton jó és hihetetlenül türelmes, kötelezően szerethető tehát. Aki a természetet nem szereti, jó ember nem lehet! A természetnek 72 neve van, de lehet, hogy sokkal több. Kimondjam... ne mondjam? Nem egyszerű, sőt nyugodtan állíthatnám, húzós dolog ez, amiből nem biztos, hogy jól lehet kijönni. Baruch Spinozát úgy kirúgta az amszterdami kehila, hogy a lába se érte a földet, amikor hasonló „politically non correct” kérdéseket tett fel szigorúan önmagának.

Spinoza óvatossággal megkövetkezése Istent csupán eszmének tekinti, aminek nevét minden további nélkül behelyettesíthetjük a természettel. Ez a természet nem teremtett, hanem keletkezett (bár Baruch ezt így nem mondta ki), és értelmet vagy nyomon követhető akaratot sem tudunk rábizonyítani. Saját idejében Spinoza igencsak bátor volt természetképeivel, ami az istenképet nagy vonalakban feleslegessé tette.

A kabalistákat aztán nem lehet ateizmussal vagy Spinoza panteizmusával vádolni, de ők is rávetítették a gemátriát – a zsidó számmisztikát – az isten-teremtés többismeretlenes egyenletére. Beigazolták, hogy isten neve (Elohim) és a természet (Teva) megegyeznek számértékük tekintetében, sőt, vagy éppen ezért minden teke-tória nélkül behelyettesíthetjük a Tórában

isten eme nevét – a sok közül – a természettel. A szöveg ugyanúgy értelmezhető marad a továbbiakban is, és az olvasó és hívő emberhez intézett utasítások is számottevően ütöképesebbek. Mint általában a kabalista tételeket, ezt is természetesen fel lehet borítani pillanatok alatt. Miért pont ezt a nevet vesszük számításba istennek, és hol van a teva szó a Teremtés könyvében? Megjegyzem, az egész Tórában nem leltem, ez viszont lehet, hogy csak rajtam, illetve figyelmetlenségemen múltott. Mindazonáltal keresem tovább.

Fontos nekem ez azért is, mert megcsontosodott és maradi véleményem, hogy a héber szótöbbl az ősfogalmat meg lehet fejteni úgy, hogy az ó- vagy őskori ember elképzelését a világról és a közvetlen társadalmi és tárgyi környezetéről is tökéletesen megértjük, és ez a zsidókon túli egész emberiségre igaz.

A természet egységes és felette logikus történeti formái visszaköszönnek az emberben és cselekedeteiben, hiszen – mondhatnám kajánul – rokonok, elvégre közös az apjuk, sőt ugyanazon a héten születtek. És akkor maradunk is ennél a nehéz szülésnél és az archaikus forrásoknál. Próbáljuk a Természetet együtt rekonstruálni, mely a legtöbb nyelven a születéssel, a folytonos újjászületéssel, a termékenységgel függ össze, és mint ilyen, a nemzet fogalmának eredete is a nemzetek jelentős többségénél. A natio, Natur, vagy a szláv priroda mind erre utalnak: a születés, keletkezés, származás, termés, eredet, és folyományaiban valaminek a lényege, szabályozott világrend, esetenként akár haza-szülőföld. A görög

kicsit eltér ettől a sémától, és a magyar fülnek elsősorban talán furcsa phüszisz (fizika) szóval jelöli a nem emberi kéz által teremtett világot.

A döntő és megdöbbentő, az összefüggéseket megvilágító adatokat a héber szótótlól reméltem, de hiába. Sőt, mint mondtam, a természet, mint az önálló egységet és a Teremtés egészét, az embert is végül beleértve, egy fogalom alá beterve nem szerepel a Bresitben. Kerestem tehát az általam ismert nyelvek mintái alapján, követve a

termés és születés medvecsapását, de csak Józsefnél bukantam ráutaló magatartásra, mert második fiának az Efrájim nevet adta, és ebben egyértelműen megtalálható a PRA (pejres-hej) szótó, ami teljes mértékben lefedti a kívánt fogalmat, és lévén

a Tórában minden név „beszélő”, így Efrájim jelentése is termékeny tenni, vagy akár kettős termés is. Lehetett volna jó eséllyel Efra vagy Efrájon a természet fogalom, de a Teremtő a jelen látható tények szerint nem ezt diktálta Mózesnek.

Megfelelő lenne a teremtés-teremteni, a héber bara is, hiszen éppen ez a szó jelzi a természet ellentétét, a tohuva-bhut, a kaotikus, terméketlen semmit, és mindenütt felbukkan, ahol növényeket, állatokat vagy embereket, azaz természetet kell teremteni. Lett volna báráon vagy még istenesebben, felséges többesben báráim. De nem lett ez sem, lett a teva. Hogy pontosan hol lett, ezt nem tudtam megállapítani, talán valamelyik szemfüles olvasó többet tud e téren. Felette furcsa szó ez... a „tet-bejt-ajin” szótó, ami be-

mártani, valami puhább anyagba bele nyomni, például egy pecsétgyűrűt, de van a Tórában egy férfinév is ezzel a soressel, Tebáljahu, akinek a neve már valami komolyabb felkenésre utal, mivel „JHVH vízbe mártotta”, azaz megáldotta. Igazából viszont nem jutottunk előrébb.

Persze nyilvánvaló, hogy a Tóra akkor sem egy történelmi, nyelvészeti vagy természettudományos szándékkal íródott mű, még ha mindhárom diszciplína gazdagon mazsolázhat is belőle. Sokkal inkább a Teremtés és az Ember kapcsolatának fordulatosa, ám a „természeti” törvények mentén, nagy vonalakban logikus fejlődéstörténete bontakozik ki. Tisztelettel parancsol a feladat, nem is adtam fel...

Sokszor van, hogy elírnak egy héber szót, mert a háromféle „H”-t, kétféle „T”-t és „V”-t és a nehezen értelmezhető magánhangzókat nem érzik, vagy nem ismerik. Ilyenkor egy teljesen más fogalmat írnak le, mint amit mondanak. Mi viszont induljunk ki abból, hogy mit akart mondani emberünk ott a Paradicsomban. Mert a természet legtökéletesebb másában, az eszményi Édenben Ádám súlyos, mondhatni az emberiséget meghatározó konfliktusba került vágyai és kötelességei között.

Emlékeznek, ugye, a kelgyós agadára. A vágyakozás „taava”-ja úgy hangzik, mint teva, de betűi nem egyeznek vele írásban. A régi héberek még Avának mondták a taavát és azonnal átvillan agyunkon, nem egy beszélő névről van-e szó, tudniillik a vágy tárgyáról, Éváról. De Évát is máshogy írják, Havának... és ez bizony egy beszélő név, amit a fentebb tárgyalt példák alapján nyugodtan fordíthatunk szó szerint. Szent Hieronimus teszi fel virtuális vitánk-ra a pontot: egyszerűen Életnek fordítja Évát, és ha akkurátusak akarunk lenni, akkor „Minden élő anyja”-nak, vagy nemes egyszerűséggel Természetnek kéne őt fordítanunk. ■

Ess eső, ess

KELL EGY KIS MAGNÉZIUM

••••• Bódi Géza •••••

A zsidó liturgikus év szerint Szukottal a nyár is véget ér: az ünnep után Izraelben kezdetét veszi az esős évszak. A vallásos zsidó a sátoros ünnep ki-menetelétől Pészachig minden reggel az esőért is áldja az Örökkévalót. Egy angliai zsidó mondjuk feltehetően kevesebb átéléssel mondja a reggeli imának ezt a szakaszát, de itt, ahol az ország kétharmada sivatag, stratégiai kérdés az édesvíz mennyisége.

Évente közel kétmilliárd köbméter édesvízre van szüksége Izraelnek, aminek azonban csak háromnegyedét biztosítják a rendelkezésre álló természetes vízforrások.

A hiányzó negyedét korábban a Kineret-tó szolgáltatta, amelynek szintje így évről évre aggasztó mértékben csökkent. 2008-ban a kritikus fekete vonal alá süllyedt, és szembe kellett nézni a veszéllyel, hogy a Galileai-tenger néven elhíresült tó menthetetlenül kiszárad. Vízkorlátozásokat vezettek be, aminek következtében több mezőgazdasági szereplőnek is odaveszett az éves termése.

Mára konszolidálódott a helyzet, még több édesvíz is van a szükségesnél. Ezt elsősorban a szennyvíz újrafelhasználása és a tengervíz sótalanító üzemek biztosítják. A csatornába lefolyó szennyvíz 86 százalékát, mint a tisztító eljárások végén öntözésre alkalmas vizet, a mezőgazdaságban használják fel újra. Izrael ebben világelső.

Tíz év alatt öt nagy sótalanító üzem is létesült az országban, melyek együttesen napi 1,6 millió köbméter körüli édesvizet nyernek ki a tengerből, így mára a

háztartásokban felhasznált vízmennyiség háromnegyede sótalanítási eljárásból származik.

A sótalanító technológiák mára lényegesen olcsóbbak és környezetkímélőbbek lettek. A fordított ozmózis módszerét használó üzemek technológiája a '60-as években a Ben Gurion Egyetemen kutató izraeli tudós, Sidney Loeb úttörő munkájának köszönhető. Az 1965-ben alapított Israeli Desalines (IDE) Technologies cég sótalanító üzemében ma a hőenergia-veszteség megfogásával és visszaforgatásával, valamint a membránok folyamatos tisztításából származó alacsony nyomás-szükséglet következtében lényegesen kevesebb energiát kell befektetni. Tomer Efrat, az IDE vezető mérnök-igazgatója szerint a világon jelenleg az övek az egyetlen cég, amely szennyező kémiai anyagoktól mentes sótalanítási technológiát használ, gyakorlatilag minimálisra csökkentve a környezeti károkat.

Van azonban a tengervízből nyert édesvíznek egy komoly hátránya, amivel tisztában kell lennünk. Hiányoznak belőle az ásványi anyagok, köztük is a legfontosabb, a magnézium. Kézenfekvő megoldás lenne, ha a sótalanító folyamat végén magnéziumot adnának a vízhez. Az Egészségügyi Minisztérium álláspontja szerint a magnézium pótlása jelentősen csökkentené az amúgy megnövekedett szívinfarktusok számát. Ezt azonban pénzügyi okokból kifolyólag ellenzi az állami vízszolgáltató és más, költséghatékonyabb megoldást szorgalmaz.

Meglepő módon a Tami4 készülék sem orvosolja a problémát.

Az Oktatásügyi Minisztérium által az iskolákba küldött egészségügyi szakemberek arra figyelmeztetik a tanárokat, diákokat, hogy még a multivitaminok rendszeres szedése mellett is érdemes havonta egyhetes magnéziumkúrát tartani.

Vagy igyunk inkább ásványvizet. ■

A visszafojtott emlékezet szóra bírása

INTERJÚ KATZ KATALINNAL

Vékony kis könyv van a kezemben – Katz Katalin: *Visszafojtott emlékezet: a magyarországi romák holokausztörténetéhez* című kötete. Az első tervem az volt, hogy írok róla egy pedáns recenziót. Aztán rájöttem, hogy ez tovább szűkítene azoknak a körét, akik neki mernek ugrani a könyvnek. Ez egy szakkönyv, egy olyan témáról, amelyről az emberek megpróbálják távol tartani magukat. Katz Katalin könyve a cigány holokauszt emlékezetéről szól, a *porajmos* pedig még idegenebb téma az átlagolvasónak, mint a soá. Ezért inkább leültünk beszélgetni a könyv személyes érzelmi háttéréről, a megírás nehézségeiről és a fogadtatásról.

••••• Silló Sándor •••••

Ezzel a témával világszerte nagyon kevesen foglalkoznak, alig van komoly monográfia. Milyen érzelmi kötődés vezetett téged ahhoz, hogy belevágj ebbe a témába?

Minden szál apunál fut össze. Az ő tanítása, hogy mindig a kisebbség és mindig a gyengék mellett kell állni. Ettől a szemlélettől váltam az emberi jogi problémákra érzékeny emberré. A holokauszt a másik szál. Én már utána születtem, de ott voltak a testvéreim, apu, anyukám... Én nem voltam ott velük, és ezért büntudatot érzek. A harmadik Magyarország. Nem vágytam soha vissza, de nagyon bennem maradt. Itt, Izraelben ezt nem nagyon értik. Tízéves voltam, amikor eljöttem onnan, és negyvenéves koromban tudtam visszamenni először, a kilencvenes évek elején, egy szociálmunkás-konferenciára, a rendszerváltás után. Bementem az előadásokra, és megdöbbentem, hogy mindig a cigányokról volt szó. Nekem fogalmam sem volt róluk és erről a társadalmi problémáról, ami akkor mindenkit foglalkoztatott. A konferencia nagyon erősen hatott rám. Különösen az, mikor elmentünk terepre, és a saját szemünkkel láttuk a nyomort és a rasszizmust, ami a romákat körülveszi. Nagyon rossz érzés volt. Azzal a gondolattal jöttem vissza, hogy nem lehet hallgatni erről. Eldöntöttem: ez lesz a kutatási területem. Rőgtön eszembe jutott az, amit aputól hallottam. Ő mesélt róla, hogy vele is voltak a lágerben cigányok, hogy ugyanúgy bántak velük, mint velünk, és hogy sorstársak vagyunk. Ez az emlék volt a döntő momentum. Azonnal elmentem a Jad Vasembe keresni valamit ebben a témában. Nulla. Semmi nem volt a cigányokról. Összesen egy cikk volt, amiben a szerzője leírta, hogy mit akarnak a cigányok ezzel a párhuzammal, őket is üldözték, de ez nem ugyanaz, mint

Katz Katalin egy túlélővel beszélget. A könyv megírását hosszú kutatás előzte meg.

a soá. Beültem a Tanúságtétel osztályra, és beütöttem a keresőbe, hogy cigány. Kijött több száz tanúságtétel, melyekben zsidók mesélik el, hogyan találkoztak a lágerekben a cigányokkal. Akkor megéreztem, hogy tényleg ezzel a témával kell foglalkoznom. Mielőtt elkezdtem ezt az egészet, Washingtonba mentem a Holokauszt Múzeumba, mert ott már akkor volt egy nagyon komoly cigány osztály, ahol a roma holokausztot kutatták.

Most, hogy ezt a témát komoly szakértőként átlátod, mivel magyarázod azt, hogy a többség próbálja élesen szétválasztani a zsidó és a cigány holokausztot,

nem rosszindulattal, de elhatárolódva az utóbbtól?

Majdnem az egész könyv erről szól, hogy mi ez a nagy különbség, miért nem emlékeznek erre és miért igen arra?

Az ok a két emlékezés karaktere, amit a könyvben leírtál.

Az emlékezet kutatása a lényege a könyvemnek, és nem a leírt történetek. Először is van egy rivalizálás. Mindenféle embercsoport nagyon-nagyon haragszik a másikra, amikor ugyanabba a helyzetbe kerül, ehhez még szenvedni sem kell. A koncentrációs táborok emlékezetéből tudjuk, micsoda rivalizálás volt például a lengyel zsidók és a magyar zsidók között, hogy ki szenvedett többet. Aztán a sztorik a cigányokról; hogy őket együtt hagyták a családjukkal, nekik sokkal jobb volt. A cigányok pedig elmondják, hogy ott a családi táborban még sokkal nagyobb volt az éhínség, mint máshol Auschwitzban. A cigányok még jobban szenvedtek, mint a többiek.

Az ilyen versengés hogy kerül át az emlékezetbe? Hogyan éli túl az emlékező személyt?

Ennek a versengésnek van győztese. Akinek több a politikai ereje, az nyer. Az tudja elmondani a világnak a sztoriját, a narratíváját, az tudja leírni, az tudja tovább vinni. Ki hallgatta meg a romákat? A zsidók története első perctől kezdve le voltak írva. Ott állt az emlékezők mögött egy politikai erő. Mindig annak a narratívája az erősebb, aki ott van a centrumban. Volt valaha politikai ereje a cigányoknak? Egyáltalán nem volt. Semmi! De az emlékezet nemcsak tükrözi az erőt, hanem képi is. A gyengéket kisöprik a történelemből. Minden eltűnik, nincs történetük. És ha mégis van, mint például a cigányoknak az ő holokausztörténeteik, akkor csak egymás között mesélnek, de azt sose fogjuk beemlíteni az egyetemes történelemben, a történelemkönyvekben. Csak akkor, ha őket magukat is befogadjuk a társadalomba. A zsidók ott vannak, a cigányok nem.

Egy izraeli tudós megérkezik Budapestre, azzal a céllal, hogy cigány holokauszt túlélőkkel találkozzon. Hogy fog hozzá?

Fogalmam se volt, hogy mit csináljak. Egy fia cigányt se ismertem, de még olyat se, aki ismer cigányokat. Ami végül bein-

dította a munkát, egy véletlen volt. Budapestre akkor még Bécsen keresztül kellett menni. Dalos Gyuri barátom Bécsben meghívott egy magyar irodalmi estre. Azt mondta, ha téged ez érdekel, itt van Bari Károly, a legnagyobb magyar cigány költő, bemutatlak neki. Így is lett. Károly majdnem felnyársalt a szemével, amikor megtudta, mit akarok, de végül sikerült meggyőzni. Ez egy nagyon hosszú folyamat eleje volt. Másfél év után sikerült elkezdni a munkát, és tényleg találkozni túlélőkkel. Akkor már az egyik adta a másik címét.

Könnyű volt ezeket az embereket szóra bírni?

Nagyon. Azonnal, ahogy odamentem valakihez, bárkihez, és mondtam, hogy Izraelből jöttem, a zsidók és a cigányok közös sorsa érdekel, és hallottam, hogy ő is túlélő... azonnal mesélt is. Egyetlenegy olyan volt, aki azt kérte, hogy ne vegyen fel magnóra, mert fél. A többi ötvenvalahány nem csak hogy szívesen beszélt, hanem ömlött belőlük a szó, és a végén meg is köszönték a lehetőséget. Mindegyik beszélgetés nagy élmény volt, de nem csak nekem.

Hogyan fogadták a könyvet Magyarországon, és hogyan Izraelben?

A magyar nyelvű változat már nagyon régen piacon van, 2005 óta. Hamar elfogyott, kár, hogy nem nyomták újra. A fogadtatás? A konzervatív történészek nagyon ellenzik ezt a nagy összeborulást. Szerintük csak az a tény, aminek megvan a dokumentációja, és annak a nyomán lehet leírni valamit. Én nem ezt tettem. Ez az oral history, az elmesélt történelem, valami nagyon gyanús dolog. Nehogy már az mesélje el a történelmet, a történetet, aki ott volt, majd a történész elmeséli!

Ez a kutatás végül is egy PhD tézisnek készült. Itt, akik elbírálják, névtelenül olvassák, négyen. Hárman szociológusok, antropológusok. Ők nagyon-nagyon megdicsérték, nagyon tetszett nekik. A negyedik egy történész volt... Ő leírta, hogy ez nagyon érdekes, meg jó, de ne hívjuk ezt holokausztnak! Ő azt javasolta, hogy javítsam az egész könyvet és inkább a redifot (üldöztetés) szót használjam. A cigányok üldöztetése. A holokauszt csak a zsidókról szól, ez meg egy egészen más történet. Nagyon dühös voltam. Írtam egy akkora értekezést válasznak, hogy majdnem feleannyi volt, mint az egész tézis. Végül is elfogadták és ő is elfogadta. De ez is már elég régen volt. Nem tudom, hogy kell az olvasók érdeklődését felmérni, de itt, Izraelben is kaptam leveleket, e-maileket, miután héberül is megjelent.

Én is nagyon szívesen olvastam. Nekem a visszaemlékezések voltak megragadóak...

Ez a vita a történészek és közöttem, illetve az antropológusok között. Amikor ott van a fantázia és a kiegészítés a történetben, nekem akkor is autentikus és igaz. Egy történésznek ez kevés. Ő adatokban gondolkodik. Ezt próbáltam megírni ebben a könyvben, a személyes történelem igazságát. ■

A magyar kiadás fülszövege

Az emlék nyolc éves koromból, 1955-ből származik. Egy fiatal lány egy délutáni Talmud-Tóra-leckéről kísért haza. Az úton gyerekekkel találkoztam, beszélni vagy játszani akartam velük. Kísérőm elhúzott tőlük: „Tilos játszani velük, ezek cigányok!” Otthon megkérdeztem apámat: igaz-e, hogy tilos cigány gyerekekkel játszani, és miért? „Nem származásuk szerint választjuk barátainkat! – mondta apám. – Ha kedvesek hozzád, akkor játszhatok velük, ha nem, akkor ne. Azt is tudnod kell, hogy a sorstársaink. A náciok őket is üldözték, mint a zsidókat. Velem is voltak cigányok a lágerekben”. A régi emlék nem hagyott nyugodni, s elkezdtem anyagot keresni a roma holokausztról. (...) A munka éveim alatt rengeteg romát ismertem meg. A múlt összefolyt a jelenel; „sorstársaink” – visszhangoznak bennem apám szavai.

Katz Katalin – *Visszafojtott emlékezet: a magyarországi romák holokauszt történetéhez.* (Pont Kiadó, Budapest, 2005)

A könyv nemrég héberül is megjelent (Resling, Tel-Aviv, 2017)

In memoriam Dr. Eisler Mátyás

(1865 PÁTY – 1930 KOLOZSVÁR)

2018-ban 100 éves lesz az *Új Kelet*, amelyet Márton Ernő alapított és a világ legrégebbi magyar nyelvű, máig működő lapja. Andrei Klein gyűjtő jóvoltából betekintheztem néhány régi számba, és megtaláltam mindazon tudósításokat, amelyek közelebb vittek anyai rokonom, Dr. Eisler Mátyás életéhez, aki negyven éven át volt Kolozsvár kongresszusi hitközségének főbbijája. E kiváló egyéniség életét szeretném megosztani Önökkel – kicsit abban a reményben, hogy a rabbiképző egykori főbbijainak élete és munkássága valamikor kiadásra kerül majd.

Dr. Eisler Mátyás négy évtizeden át volt Kolozsvár hitközségének főbbijája

mában Márton Ernő emlékezik utolsó napjaira – arra, amikor a kolozsvári zsidóság egyként imádkozott szeretett és tudós főbbijáért, aki a Charité szanatóriumban az életért küzdött. Alkotó munkáereje teljében halt meg, s hanuka előestéjén helyezték örök nyugalomra. Makkabeus lélek költözött el, aki hős volt a minden napok harcaiban, s hős a szenvedésben is. Férias bátorsága megalkuvást nem tűrő igazságérzettel párosult.

Egykori zsinagógája hirdeti emlékét és Kolozsvár zsidósága máig büszke reá. Emléke legyen áldott. ■

..... Halmos Sándor

Eisler Mátyás 1865. szeptember 8-án született a Pest megyei Páty településen, vallásos zsidó családba. Édesapja kezdetektől modern rabbist akart nevelni fiából. Terve sikerült: ő lett kora igazi rabbi-mintaképe, aki mind a zsidó, mind a világi tudományokban jártas volt, és tudásánál csak hite és jámborsága volt nagyobb. A haladó hitközség élén a tradíció megtartása jellemezte.

Kezdetben otthon, majd a budai egyetem főgimnáziumában tanult Bibliát és Talmudot. A középiskola után lett a rabbiképző hallgatója, s az egyetem bölcsészeti karának tanulója. Felfigyeltek reá, mert német és magyar stílusa kiváló volt, s elismerték a héber irodalom és nyelvészet tudományában való jártasságát. Héberül már akkor kiválóan írt. Rabbidolgozatának témája is a nyelvészethez kapcsolódott: *A gyökbeli hangok interdiálektikus változásai az arámi nyelvekben*.

A rabbidiploma megszerzése után Németországba ment, Berlinbe, a konzervatív zsidóság rabbiképzőjébe, majd Hildesheimernél tanult; héber és arámi nyelvekről szóló előadásokkal bízzák meg.

1890-ben Bánóczi József hívja a pesti tanítóképző héber tanszékének vezetőjére, de csak néhány hónapig végzi ezt a munkát, mert Kolozsvár meghívja főbbijának Dr. Klein Jakab helyébe, akit szentesi rabbinak kértek fel.

1891. augusztus 16-án volt a székkfogalója, melyben a kulturális és jótékonyági intézmények fejlesztését tűzte ki céljaként. 1892-ben a kolozsvári Ferenc József Egyetem magántanára lett, s a sémi nyelvekből habilitált. Farkasházi Fischer Vilmos támogatásával megalakította a kolozsvári Jótékony Nőegyletet, majd 1903-ban az Országos Zsidó Patronázs kolozsvári szervezetét – ekkor már az IMIT (Izraelita Magyar Irodalmi Társaság) Kolozsvárt fő vidéki szervezetének tekintette. A diákokkal való foglalkozás kiemelt

feladata volt. Ő a külföldre kényszerített diákok egyesületének elnöke, aki felvetette az erdélyi diáksegély megalakításának gondolatát is.

1922-ben a kongresszusi hitközségek elnöke lett, megalakította az Erdély-Bánati Rabbiegyesületet és haláláig elnöke maradt.

Irodalmi munkássága jelentős volt, de sajnos feledésbe merült. Fő művei: *Maimonidesz és az agada*, valamint *Az erdélyi zsidók múltja* (1901). Cikkei az *Új Kelet* és az *Egyenlőség* mellett számos folyóiratban jelentek meg. Külön megemlítendő Apáczai Csere János héber tanulmányairól írt cikkei, valamint Ezréről írt értekezése és 1907-ben a zsidó és a női egyéniségről írt pszichoanalitikai tanulmánya.

A sikerek mellett kevés boldogság jutott számára. 1917-ben László fia betegségben meghalt, 1923-ban elvesztette bájos leányát is, majd szeretett feleségét.

Az *Új Kelet* 1930. december 31-ei szá-

Teleki tér goes Izrael

BEMUTATKOZIK BUDAPEST EGYIK LEGSZÍNESEBB KÖZÖSSÉGE

New York, Detroit, Budapest, Hong Kong, Los Angeles és Krakkó után Izraelben is több helyszínen vetítették a *Teleki téri mesék* című dokumentumfilmet. Az esemény kapcsán Mayer Andrással, a rendező munkatársával beszélgettünk.

..... Fleischer Ferenc

ÚK: *Hogyan kerül egy úrigyerek a lepukant Teleki térre?*

Mayer András: Megismerkedtem Juci bácsival, vagyis Gláser Jakabbal, aki 2006-ig a Teleki téri imaházat vezette. Igazi imádni való nudnyik volt, ha egyszer valaki a bűvkörébe került, akkor onnantól szakálta az embereket, hogy jöjjenek, hívni kezdte őket minden szombat reggelre. Hívni kezdett engem is, járnai kezdtem, aztán vittem a testvéremet, barátaimat, és odaszoktunk minden szombaton 2000-2002 körül. Mindenki meg volt róla győződve, hogy ez a hely bezár a Juci bácsi halálával, de nem így történt. 2006-ban meghalt, akkor leültünk, és vitatkoztunk, hogy mi legyen. Én arra szavaztam, hogy ne folytassuk, úgyse fog menni nélküle ez az imaház, mert van nekünk életünk, neki meg csak ez volt az élete. De a többiek leszavazták, és azóta csináljuk ezerral.

ÚK: *Mit csináltak?*

FOTO: MTI FOTO - BRUZÁK NOÉMI

MA: Felújítottuk az imaház egy részét, az egész két szobából áll, és az egyiket. Csináltunk egy weboldalt, és elkezdtünk ismertséget teremteni, mert korábban senki sem tudott róla, hogy éltek a Teleki tér környékén zsidók. Tíz év alatt eljutottunk odáig, hogy ismert dolog lett a Teleki téri stiebel. Régen ez a közösség csak öregekből állt, akik odajártak szombatonként imádkozni. Mára viszont szegények sorra elmentek, de lett új idős tagunk is, akit pár éve szedtünk össze a kutatásunkkal, és lettek a fiatalok, akik mindenfelől jöttek ide a városból. Ők máshová nem járnának, nagyon vegyes, nyitott és befogadó a közösségünk. Sokfajta ember jár, van ortodox család a rabbiékon kívül is, van négygenerációs Teleki téri vallásos család is, vannak nagyon vallásos egyedülálló tagok, de vannak olyanok is, mint én is, akik egyáltalán nem vallásosak. Mindig megvan a minjén, nyáron, szabadságolások idején nehezebben, év közben könnyebben.

ÚK: *Ha nem vagy vallásos, miért jársz zsinagógába?*

MA: Erre azt szoktam felelni, hogy én nagyon vallásos vagyok minden szombat reggel kilenctől délig.

ÚK: *Milyen az a Teleki téri zsidó?*

MA: Nagyon vegyes, színes közösség vagyunk. Sokan szórványosan járnak, vannak külföldi tagok is, akik mégis idevalónak vallják magukat. A „Teleki téri zsidó” egy kategória volt a maga idején is, voltak benne ortodoxok, neológok, különböző haszid rabbik követői, oroszországi, galíciai haszidok is, régen is nagyon vegyes társaság volt. Anélkül, hogy tudtunk volna erről, ezt reprodukáltuk egy új Teleki téri vegyes zsidó közösséggel. Ma vannak, akik Budáról, a város másik végéből, vagy másik kerületből járnak át. A Teleki tér környékén ma már nagyon kevés zsidó lakik, a többiek ezt a közösséget választották. Régen viszont azért jártak ide mindenféle emberek, mert ez volt közel hozzájuk, akkoriban több mint ötven zsinagóga, imaszoba, imaház volt a környéken.

ÚK: *Honnan tudsz ennyit a régi Teleki térről?*

MA: Elkezdtünk egy kutatást, komoly csapattal dolgozunk, benne van a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézete is. Csináltunk már legalább ötven interjút egykori Teleki tériekkel, az izraeli utunkon is tervezünk új interjúkat most megtalált régi környékeliekkel. Ezek életútinterjúk, a legrövidebb is legalább három órás, hagyjuk őket beszélni.

ÚK: *Hogy lett a film?*

MA: Még a Juci bácsi történeteinek a rögzítésével kezdtük, fantasztikus, vicces sztorijai is voltak. Az öreg Glásernek voltak rémtörténetei a háborúból, vicces pajzán történetei békeidőből, ezek jöttek egymás után felváltva. Ő lett a testvéremmel a pótnagyapánk. Vele csináltuk az első interjúkat, és akkor odacsöppent hozzánk Spitzer Barbara francia dokumentumfilm-rendező. Aztán a Barbara elkezdte interjúzni a többi öreget is, de amikor visszament Franciaországba, félbemaradt az egész. Ekkoriban kezdtük el a kutatást, és kiderült, hogy ez is beilleszthető a filmbe, több életútinterjúval öregekkel folytattuk később a filmet.

ÚK: *Mit vársz az izraeli filmbemutatóktól?*

MA: Kíváncsiak vagyunk az emberek véleményére, szeretnénk, ha minél többen látnák, talán újabb Teleki téri sorsokat is megismerhetünk. ■

Sokszínűség – ezúttal szó szerint!

A sokszínűség hallatán mindenki valami másra asszociál. A természettel kapcsolatban például gondolhatunk az utakat szegélyező bokrokra, a kertekre, a fákra és sövényekre – tavasztól őszig és ősztől tavaszig. Nagy részüknek az illata is vonzó, a citrusfélék és rózsakertek bőven illatoznak tavasszal és nyáridőn, de vannak fák, bokrok és virágok, amelyek ősszel vagy akár télen is.

••••• Markovits Mária •••••

Sok és sokféle növény színes virágai kápráztatják a tekintetet, ünnepet hozva a legeslegsűrűbb hétköznapokba is. Közöttük az őshonosak a már a Bibliában is említett akáciák, a szodoma alma, a babér- és mandulafa, a mirtusz, a pisztácia vagy a terebinthus-fa, a jujuba sárgás-zöldes virága, a kapricserje (például a Nyugati Fal repedései között), a jerikói, a föníciai rózsza, vagy az egyszerű csipkerózsa és fehér liliom is. No és ne feledjük a rózsaszínes-lilás fürtökkel ékeskedő júdásfát, vagy másképpen cercist, amelynek neve a magyar mondakörben érdekes legendákat hordoz.

Júdásfa, azaz cercis

A haifai függőkertek ma már a Világörökség kincseit gyarapítják.

is honos a hatalmas lila fürtökkel ékeskedő mimózalevelű zsakaranda is, amelyet a spanyol anyanyelvűek hakarandának neveznek – a név mellesleg a Jakarandavárosnak is nevezett Pretoriából ered. Izraelben egyre több helyen látható, évente kétszer is virágba borul, csakúgy mint a Madagaskárról eredő vörös virágernyős tűzvirágfa vagy lángfa is.

Szép látványt nyújt a sokbibéjű virágot nyitó selyemakác, a többféle tulipánfa; a magnóliák, a leánder- és hibiszkuszbokrok, a trombitafolyondárok és az illatos plumériák, magyarul frangipánik is. És akkor még nem beszéltünk a változatos színárnyalatú bougainvilleáról (murvafürt), a papagájvirágról és kaktuszokról, a bogáncsokról és a csodálatos pasztellszínű kerti sarkantyúvirágról, amely nemcsak hasznos gyógynövény, hanem mustárizű leveleit és virágait használhatjuk saláták ízesítésére és díszítésére egyaránt.

Az évszázadok során az itt élő botanikusok és kertészek más földrészekről és országokból számtalan növényt hozattak be és honosítottak meg. A betelepített növények furcsa mód láthatóan jól tűrik hosszú és forró nyarainkat, a köves, homokos talajba mélyre eresztették gyökereiket és otthonra találtak. Ki ne csodálkozna rá kora tavasszal a még csupasza ágakon óriási égő tölcséreket nyitó, Dél-Amerikából származó erythrinára, magyarul tarajos korallfára? Ugyancsak Dél-Amerikából származik, ám Dél-Afrikában

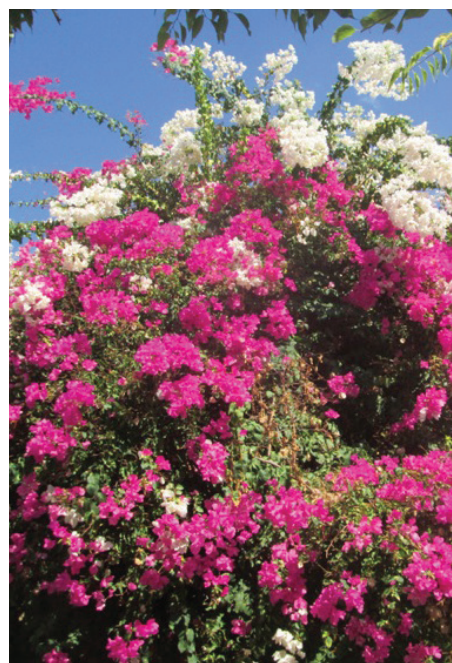
A botanikai sokszínűség Izraelben két különleges helyen válik igazán látványossá. Első a baha'i vallás kultikus helyén, Haifán, a Kármel-hegyre kapaszkodó függőkertek, melyeket kertészeti tökéletességüknek is köszönhetően 2008-ban az UNESCO felvett a Világörökség kincsei közé.

Második a Bahan kibucban, közel 40 hektáron létesített Utópia-park. Közel fele fedett, és hatalmas üvegházaiba mintha a világ minden csodáját betelepítették volna – maga a földi paradicsom. Ebben

A zsakaranda gyönyörű lila fürtjei

Erythrina – korallfa

Bougainvillea – magyar neve: murvafürt

a félreeső kibucban a trópusi erdők növény- és állatvilágával, a több ezer lebilincselő színű és formájú orchideával, a teknősbékákkal, a vízeseikkel, a pálmákkal, a papagájokkal, a bambusz-labirintusokkal és a megannyi meglepetéssel, ami az idelátogatókat várja, megvalósították

Október virága a partokon: tengeri nárcisz

az utópia értelmének esztétikai megfelelőjét. Az év minden szakában látogatható, szombatoként is. A sokszínűség jobb megértésének jegyében... ■

FOTO: MARKOVITS MÁRIA

Városi természet – közösségi kertek

AHOL AZ URBÁNUS IZRAELIEK IS JÁTSZHATNAK „KIBUCOSDIT”

Bár legtöbbször városokban éljük le az életünket, ez nem jelenti azt, hogy ne vágyunk természetre. Ha a cserépben nevelt fűszernövények már nem jelentenek kihívást, irány a közösségi kertek egyike!

••••• **Korányi Eszter** •••••

Már a 19. században hoztak egy törvényt Angliában, ami lehetővé tette, hogy a város kölcsönbe adjon kis telkeket szegény családoknak kertészkedés céljára. Emögött az a felismerés állt, hogy az egészségtelen városi környezetet és a nem megfelelő táplálkozást is ellensúlyozza, ha a lakók maguk is tesznek valamit a körülmények jobbá tételéért. A szakirodalom ezt tekinti a közösségi kertek kezdetének, melynek első csírája Izraelben 1983-ban jelent meg Neve Tzedekben. A mozgalom az utóbbi 15 évben annyira szárba szökkenett, hogy ma már körülbelül 300 kert van Kiriát Smonától Eilatig, és Jeruzsálem előlépett a kertek fővárosává: a városházán összesen 60 működő közösséget tartanak nyilván, ebből négyet Kelet-Jeruzsálemben, és hatot haredi negyedekben. Ez azért is nagyon nagy szó, mert polgári kezdeményezésre a városháza és a Természetvédelmi Társaság csak 2007-ben kezdték el támogatni az ügyet, például a város bizonyos földdarabjainak ingyen rendelkezésre bocsátásával. Azóta vannak tanfolyamok és egy egész melegház is, ahonnan az önkéntesek ingyen kérhetnek ültetnivalókat.

kálatokban, akár ötven fő is, és általában van heti egy nap, amikor biztos, hogy van valami program a kertben – ünnepekkor rendezvényeket, zenés esteket, közös piknik-ebédet is tartanak. A tereknek fontos a közösségformáló erejük is.

Az én kedvenceim:

1. EIN KAREM – EMEK HATEIMANIM

Az aranyos kis fészkekben gyümölcsfák árnyékában kényelmesen, padokon ülve lehet piknikezni, és szombat kivételével tábortüzeket is lehet rakni!

2. NACHLAOT

Egyszerűen csak azért, mert ki hinné, hogy ezekben a zsúfolt síkatorokban, a folyamatosan tovább-bővített házak és a sok gyereknek elengedhetetlen néhány játszótér között elfér két aprócska kert is!

3. KATAMONIM

Katamonimban rengeteg kert van, az Antigonusz utcában levő egészen kicsi, de megvan benne az összes teanövény: fodormenta (nana), zsálya, citromverbéna (luiza), borsmenta, levendula, rozmaryng, és kiegészítésképpen bazsalikom.

4. MUZEON HATEVA

Egyrészt, mert olyan, mint egy elvarázsolt világ, és másrészt, mivel ez nem klasszikus kert, hiszen a múzeum része, ezért nagyon jól ápolt tanösvények is vannak benne, mindenféle magyarázó táblákkal. Működik itt egy kertészet is, és ha nincs ott épp senki, akkor becsületkaszába dobva a pénzt vihetjük magunkkal az otthonra szánt palántákat, és még jó termőföld is van, amiből bármennyit vehetünk.

+1. GAG-EDEN, BINJAN KLAL

Ez nem egy rendes közösségi kert, mert a Muszlala csoport által lakott teraszon működik, és a fő célja a kísérletezés, tanítás és tapasztalatcsere a városi természet témakörében, a méhészkedést és az újabb nagyon divatos zöld falak létrehozását is beleértve. Sokszor vannak tanfolyamok, és lehet jönni csak úgy ücsörögni, inspirálódni, minden hétköznap 9 és 5 között, és pénteken 10 és 15 óra között. És ha elég volt a zöldből, beugorhatunk egy jógaórára is! ■

FOTÓ: KORÁNYI ESZTER

Hogyan tud ez az egész működni? Teszem fel a kérdést magamban, mert azt hiszem, az emberek azon viszonylag nagy csoportjába tartozom, akiknek már sikerült elfonnyasztaniuk néhány dísznövényt. Mivel minden kertben – ami támogatást kap – legalább 10 állandó önkéntes van, ha valaki elfelejtett valamit, azt nagy eséllyel észreveszi valaki – nem úgy, mint otthon. A legtöbb helyen ennél jóval nagyobb csapat vesz részt a mun-

Az őszi nagyünnepok szépségeiről

Vajon mi a szép? Nem arra a szépre gondolok, amelyről a nagy filozófus, Kant azt írta, hogy „Szép az, ami érdek nélkül tetszik”. Én az életre, a múltra, a jelenre és a biztatónak tűnő jövőre gondolok, amelyért oly áhítatosan szállt az ima az Egek Urához a nagy ünnepeken és utána is.

..... Schnapp Lea

Megbékélve magunkkal és a minket körülvevő világgal. Megbékélni és mégsem feledni. Megbékélt szívvel emlékezni.

Többes számban írom, kortársaim nevében is, hogy: helyálltunk. Felneveltünk egy szép nemzedéket. Gerinces szábrék. És tollam alá tolakodik sok-sok kedves név. Akik nem érték ezt meg.

A „sajtó angyala” segített sokuk nevét megörökítenem, azon kívül, hogy a Jad Vasemben is feljegyezték adataikat, bár ez is egy szent, sokévi munka eredménye. Kifogyhatatlan történetek elevenedtek meg idős kezek ceruzái alatt, illetve a számítógépeken, meg a modern technika többi vívmányain. A sajtó angyala csodákat művelt, ha nem is kerültek ezek a történetek a világ irodalmába. Csupán a betű erejével keltek életre az átélt szenvedéseket. Hinnünk kell a költő Emőd Tamás meghatározásában: „Minden mulandó, csak a mese örök”... A mi meséink pedig igazi mesék.

Okos, szép szavak, nagy mondások is ellent tudnak ám mondani egymásnak. Szép gyermekkor, ifjúság, szerelem „jőjj vissza egy szóra...” Hogy „ábrándozás az élet megmontója”? Kétkem. Azt is szabad néha. Mert a vágyakat, álmokat, meg a kék madarat sokszor csak önmagunknak kell megalkotnunk.

★ ★ ★

Volt egyszer egy kis család Csepelen, tagjainak talán még a nevét sem volt, aki a Jad Vasembe bejegyeztette, mert senki sem maradt közülük életben. Szülők és a két gyermek, egyikük velem egyidős, Berger Éva. Tizenegy éves korától tizenötig (ekkor kezdődött a gettózás) Félegyházán nyaralt a szomszéd gyermektelen házaspárnál. Együtt bicikliztünk, énekeltünk, táncoltunk, szavaltunk, színházat is kreáltunk. Éva mindig hozott pesti újdonságokat. Eljátszotta a néma film egyik főszereplőjét, akit Haroloydnak hívtak, meg a kis csibész, „aki krémet csak a kirakatban látott”.

Tizennyolc éves Gabi bátyámat 1943-ban a zsidótörvények értelmében hazaküldték a galántai jesivából, ahol egy évig tanult. Édesanyám büszke volt arra, hogy egyetlen fia, Gabi, Talmudot tanulhat a félegyházi nem zsidó polgári iskola után. Hazatértek Gabi apámnak segített a benzinkút-autó üzletében és már motorbiciklijé is volt, sőt gramofont is összeszerelt. És titokban megnyerte Berger Évike szívét is...

Ez volt az utolsó nyár. Évike 15, Gabi 18 éves. Szépen, diszkrétan ment az udvarlás, de a levegő forrósodott körülöttünk. Évike is ez volt az utolsó nyara Félegyházán. Gabi '44-ben bevonult. A sors első állomáshelyére, Csepelre küldte, mint szakmunkást. Egyszer sikerült felkeresnie a Berger családot, és még történt egy utolsó levélváltás...

★ ★ ★

Évikével Auschwitzban találkoztam, a gyermekblokkban. A gyönyörű vastag fekete copfjai nélkül is szépek hatott szep-lős pisze orrával, kék szemével, hosszú

szempilláival. Egy kővön ültünk, a blokk előtt. Könnyei potyogtak és mesélt. Gabi utolsó levelét kívülről megtanulta. „Virágos zsebkendődet, Évike, a homlokomra borítva rád gondolok.” Aztán Évike egy másik blokkban felfedezte az édesanyját. Hozzászökött. Soha többet nem láttam őket. Nem jöttek vissza, sem az öccse, sem az édesapja. Számomra pedig Évike egy szép, szomorú emlék maradt. Szomorú és szép emlék? Ilyen is van. Gabi fiatal életének egy németországi úton vetettek véget. Van három tábori levelezőlapom tőle, amelyeket egy másik táborban lévő nagybátyámnak írt. Akkor már elhurcoltak bennünket otthonunkból. Egyedül maradtam sok szép, szomorú emlékekkel.

A sajtó angyala már sok emlékeket elvitte messze országokba. Talán Berger Évike is ráismer valaki, és egy mosolygós-könnyes sóhajt küld felé a mennyekbe...

Megbékélve törekszünk a jóra, a szépre. Megtanultuk és megtanítottuk, hogy nem kell mindig az árral úszni, ha az örvénybe sodor. Talán... az ár ellen is lehet úszni, csak nagyobb erő kell hozzá.

Legyenek soraim az elmúlt ünnepek hálaakkordjai, azért is, hogy olyan hűen tudtam magam elé varázsolni édes kis barátnőmet, Berger Évit.

★ ★ ★

Amikor a szépre emlékezem, én az életre, a múltra, a jelenre és a biztatónak tűnő jövőre gondolok, miközben megbékélünk magunkkal, barátainkkal, házunkkal, családjunkkal, munkaadónkkal, munkásunkkal és a minket körülvevő világgal. Túl kell tennünk magunkat a bántásokon, rosszindulatú figyelmeztetéseken, a nehéz, küzdelmes éveken. Meg kell békélni – és mégsem kell feledni, hanem megbékélt szívvel emlékezni.

Az Országba érkezésünkkor menyinyi lelkesedéssel, örömmel állítottuk fel az első sátorot a magunkkal hozott ládák deszkáiból! Huszonévesek voltunk, és semmink sem volt, csak a hit és a remény. Akkor is létszükséglet volt a megbékélés, ami erőt adott a folytatáshoz.

A szépre való emlékezés közben eszembe jut férjem egyik ötletes kezdeményezése. A papírszakmában dolgozott. Akkoriban a papíripar nagyon szegényes volt, színes papír egyáltalán nem volt kapható. Az Alsóvárosban egy szűk, ósdi műhelyt bérelt, ott a rossz minőségű szürke papírt festette színesre, majd abból vidám díszeket stancolt. A játékarusok üres polcai megteltek ezekkel, és elkapták a sátrak díszítésére is. Mi pedig beköltözhattünk az első kétszobás, kulcspénzes kis lakásba, saját mellékhelyiséggel. A történelmi jelentőségű díszekből ma is örök egy pár darabot. Vajon a mostani villa- meg úszómedence-tulajdonosok tudnak-e úgy örülni, mint mi akkor? Úgy hoztuk magunkkal a tradíciót, ahogyan őseink vitték magukkal a pusztaságba a frigszekrényt. Az a régi, haifai sátor már saját lakásunk udvarán, kőből épült, és csak a pálmaágakat raktuk fel rá évről-évre.

Szukot első napjaiban – a haifai években is – nálunk ünnepelt a család egy ré-

sz. A díszes sátorban körülültük az ünnepi asztalt. Mint évek óta mindig, hiányzott valaki, ám ott voltak a fények, az emlékek, az érdemek, és bár nehéz szívvel – a be-kukucsáló csillagok fényénél –, akkor is a megbékélésre gondoltam.

Dávid fényétől ragyogva két szép fiam is ott volt a szukoti sátorban.

Szállt az ének, hoztam az ünnepi vacsorát. A néhány lépcsőfokon le- meg fel- jövet jó néhányszor elmondtam magamban a varázsszót: „megbékélés”.

★ ★ ★

Megbékélés és emlékezés. Az utolsó ünnepnapon öröm és gyász. Szimchát Tóra és Jizkor. Ugye, jó Istenem, milyen kedves Neked a Te kiválasztott néped? A válasz ránk van bízva. Aki megbékél, az megbocsát. Cserébe ő is azt kap: bocsánatot és megbékélést.

Megbékélve törekszünk a jóra, a szépre. Megtanultuk és megtanítottuk, hogy nem kell mindig az árral úszni, ha az a tisztátalan örvénybe sodor. Talán az ár ellen is lehet úszni, csak nagyobb erő kell hozzá. És érdemes. A Jóisten engedjen egészségben, békességben, felebaráti szeretetben, megértésben még sokáig emlékezni a szépre is, de... soha nem feledni.

★ ★ ★

Most szerény kis jeruzsálemi, földszinti lakásunk udvarán áll az ugyancsak magunk által épített és díszített sátor. Ünnepek közben és előtte is egy-egy jó pillanatomban az az érzésem támadt, hogy tulajdonképpen nincs a világon összetartóbb nép a zsidónál. Lehet, hogy most többen kinevetnek ezért az állításért, vagy éppen egészen más véleményen vannak, de én rengeteg példával szolgálhatok, amelyeket az érdemek keresése közben találtam. Lélekben és gondolatban eljutok régi, régi barátokhoz, rokonokhoz, attól függetlenül, hogy az országban élnek, vagy a világ más tájain.

Eli Wiesel egyik könyvének a címe jut eszembe: „Minden folyó a tengerbe ömlik” és... minden zsidó szíve Izraelért dobog... Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?

Hasonlítunk a szukoti csokorhoz. Luláv, etrog, hadász és árává. Egynek van illata, de íze nincs. A másoknak van íze, de nincs szaga. A harmadik illatos, íze is van, míg a negyediknek se ez, se az. Összekötve, egy csokorban Izrael népét jelképezik. Ilyenek vagyunk! Ezerszínűek, millió problémával. Keressük hát mindenben a jót, a szépet és a legnagyobb kincset – a szeretetet, hogy együtt bukkanjunk rá az összetartozás megannyi jelére. ■

Bűnös vagyok

..... Arje Singer

Kezdjük az elbeszélést Jóskaival. Józsi Jozsefnak hívják Izraelben. A különbség közöttünk csak annyi, hogy én megvártam, amíg a cionista mozgalom csempészt szerzett 1949-ben, hogy segítsen elmenekülni Magyarországról, Jóska és négy barátja viszont minden segítség nélkül, 14 éves korukban átlépték a nemzetközi határt Szlovákiába.

Együtt nevelkedtünk Nir Davidban, karöltve katonáskodtunk az izraeli hadseregben, együtt költöztünk a kibucból a városba, és közös erővel hoztunk létre egy útépítő vállalatot Holonban. A hatnapos háború befejeztével én Ausztráliába mentem családommal, Jóska otthon maradt tovább építeni Izrael országát.

Jóska volt az első negyven barátom közül, aki eljött ide, az ötödik világrészre meglátogatni barátját.

Nekünk pedig van egy nyaralónk, ami egy vidéki városkában talált helyet, pont egy hatalmas tó és a tenger között.

Ott üldögéltünk a karosszékben a verandán. A kilátás innen ragyogó a tóra. Vadkacsák, pelikánok, fekete hattyúk úszkálnak a vízen. A levegőben sirályok és varjak repülnek. A napsugár megvilágítja az állatvilágot, öröm minden pillanat a zavartalan békében.

– Nem mindig volt ez ilyen – zavar- tam fel Jóska álmaiból. – A szomszéd ideállította a tragacsát a az ablak elé, és eltakarta a kilátást. Hiába kértem, tegye arrébb a kocsi, vagy rám se hederített, vagy pár percre elmozdította kocsiját, hogy pillanatokon belül visszategye elének, eltakarni a tó szépségét.

– Szóval, mit tettél? – kérdezte barátom, Jóska.

– Megöltem! Nem késsel, vagy pisztollyal, hanem gondolatokkal. Hogy dögöljön meg ez a szomszéd, gondoltam. Két hétre rá meg is halt. Azóta nem takarja el senki a kilátásunkat.

Jóska barátom másnap reggel egy komoly beszélgetéssel kezdte a napot.

– Tudod, ez az Arafat sok bajt okoz közös hazánknak. Talán el tudnád intézni, mint a szomszédot?

– Te ezt komolyan gondold?

– A legkomolyabban. Tedd meg a hazádért!

Jóska pár nap múlva visszautazott Izraelbe. Nekem új feladatom volt: teljesíteni kérését. Ott ültem a karosszékben és bámultam a tóra. Fekete hattyúk úszkáltak szemeim előtt. Gondolataimban láttam a terroristákat. Vezérük fehér keffiában adta az utasításokat. Ha a szomszédot meg tudtam ölni, talán... Dögölj meg, Arafat – gondoltam.

Eltelt egy újabb hét. Este a televízió tudára adta a világnak, hogy Arafat meghalt.

Pár napra rá e-mail érkezett Jóska-tól: Köszönjük. Röviden választottam: Szívesen. Hogy ő a vendéglátásra gondolt, vagy másra, még nem volt alkalmam megkérdezni. ■

Természet az oviban

Az utóbbi években egyre gyakrabban futhatunk bele olyan óvodákba és bölcsődékbe, melyek alaposan eltérnek az általunk eddig megszokottól. A színes műanyag játékokat, színes falakat és gyakran drága építőelemeket natúr színek és használt, selejtes hétköznapi eszközök váltják fel.

••••• Oren Zsuizsi •••••

Az új irányzat szerint a játékok természetes alapanyagokból készültek, minimalizálódtak, és gyakran a természetből szerzett elemek, mint például fenyőtobozok, különböző formájú és méretű kövek, vagy akár száraz levelek egészítik ki ezeket. A falakon a pedagógiai eszközök helyett a gyermekek munkája és a kertben találtakból készült alkotások kerülnek kiállításra, és a színek inkább a teremben található tárgyak, színes üvegek és a természetes fény reflektálásának eredményeképpen jelennek meg.

A természetes és direkt fényhatások nagy szerepet kapnak mint oktatási elemek, és maga az egész szoba természetes benyomást kelt. A játszótér szintén a természetéről és valós tárgyairól szól. Az eddig megszokott, gyerekbiztos és praktikus modern mászókarrendszerek, kiskocsik és homokozó eszközök eltűntek az ilyen ovikból és bölcsődéből, helyettük robusztus fa emelvények, használt konyhai eszközök és selejtes hétköznapi tárgyak alkotnak egy olyan szabadteri játszótérrel, ahol a gyerek a valós világgal találkozik.

A kényszeres biztonságosság helyett olyan környezetbe csöppenünk, ahol ugyanolyan veszélyekkel szembesülhetünk, a gyerekek, mint amilyeneket a világon mindenhol máshol is találni fognak

– ezáltal megismerik azokat és megtanulnak vigyázni önmagukra. A különböző érzékszerveket a természetben található tárgyak szabad használatával kívánja ingerelni az ilyen tér, ahol a gyerekek állandó lehetőséget kapnak a vízzel, homokkal, kövekkel és más inspiráló elemekkel való játékra.

Az ilyen modern pedagógiai nézeteket követő pedagógusok gyakran használják az úgynevezett „szabad rész” (loose parts) mint fantáziát provokáló alkatrészeket, akár az építőjátékok helyett, akár kézimunka során. A csavaroktól és csapágyaktól kezdve a száraz hüvelyeseken át egészen az üveggyöngyökig vagy egyszerű fakanalakig szinte minden lehet ilyen „szabad rész”, amit mindenféle rendszert vagy útmutatást nélkülözve kombinálni lehet.

Ha ilyen helyre kerülünk, biztosak lehetünk benne, hogy az ott működő pedagógusok valamelyik újabb pedagógiai irányzat követői – amit minden bizonnyal hangoztatni is fognak, hiszen most nagy divat lett az ezeket a különben az előző évszázad elején kialakult, és akkoriban szükségszerűségekből formálódott filozófiákat nagyon eltúlozva, modern pedagógiaiaként hirdetni.

A legismertebb ilyen nemzetközi filozófiák közé a Waldorf-, a Montessori-, a Reggio Emilia- és a Charlotte Mason-féle irányzatok tartoznak, amik mind arra ösz-

tönik a kisgyermeket körülvevő felnőtteket (a családot, szülőket és rokonokat is beleértve), hogy az oktatási rendszerrel járó stresszes elvárások helyett inkább hagyják a gyerek ösztönös és természetes tanulási képességét kialakulni. Az alapfokú fonetika, matematika és tudomány rendszerezett tanítása helyett inkább hagyják a gyereket a korának megfelelő ritmusban, az őt körülvevő világból és annak ingereiből építkezni.

A régimódi „jó polgárságot” és „útmutatás követését” tanító, fegyelmező és behatároló módszerekkel ellentétben inkább a szabad játék útján való önfelismerést, az egészséges képzelőerőt támogatják, fizikai és mentális kihívásokat nyújtanak ezek az ideológiák.

Ezek a magasztos gondolatok azonban csak kis létszámú csoportokban alkalmazhatóak megfelelően, tehát a nagyvárosi, állami óvodák és bölcsődék csak pár ötletet lennének képesek ezekből megvalósítani. Mivel minden gyerek más, így mások az igényeik is. A gyermeknevelő egység kiválasztása ráadásul a szülők kezében van, ezért fontos azt is figyelembe vennünk, hogy nem csak a gyerekeink különböznek, de mi, felnőttek is eltérünk egymástól.

A gyerek adottságai és valós szükségletei helyett a valóságban a szülők hitképe és elvárásai döntenek el, hogy a gyermeket kikre hajlandók rábízni, főleg ha magán-

intézményről van szó – ami melleleg méregdrága is. Ezek a manapság populáris irányzatokat követő oktatási egységek csak azoknak valók, akik a fent felsorolt eszmékben maguk is hisznek. Akinek fontos az, hogy a négyéves gyereke fel tudja sorolni a betűket és azok hangzóit, vagy aki azt szeretné, hogy akár első osztály előtt is felismerje például a kötőszavakat vagy kétjegyű számokat, és amúgy minden szempontból „versenyképes” legyen a mai megszokott átlaggal, annak ezek a nevelési módszerek nem valók.

Aki egy ilyen natúr szellemű teret silánynak és elhanyagoltnak érez, ahol a gyereke nincs maximális biztonságban, annak az ilyen oviktól és bölcsődétől távol kell maradnia. Azok a szülők azonban, akik otthon is hagyják, hogy a gyerek a konyhaszekrényre felmásszon, lábosokon fakanállal doboljon és a lábujjától a feje tetejéig koszos legyen játék közben, nyugodt szívvel rábízhatják őt az ilyen óvónénikre és dadusokra.

Így vagy úgy, a kisgyermek is, de majd a fejlődő nagyobb gyerek is, mind játszani akar. Függetlenül attól, hogy milyen irányzatot követ egy pedagógus, vagy mire koncentrálnak, a gyerek akkor és abból tanul a legkönnyebben, ami aktívan foglalkoztatja őt. Aktív játék során, korhoz illő foglalkozással gyermekeink magukba szívják az őket körülvevő környezet élményeit, tanításait. ■

Generációk múzeuma

AZ IZRAELI TÁRLAT, AMELYRE NÉGYSZERESEN LEHETÜNK BÜSZKÉK

••••• Vadász Éva •••••

A múzeumlátogatás az időmilliomosok luxusfoglaltsága – csak ez lehet az oka annak, hogy órákat lehet bolyongani anélkül, hogy egy élő ember szembefordítson velünk a Beit Hatfutsot (magyarul Diaszpóra Múzeum) kiállításain. Sokan vesznek részt azonban a múzeum egyéb programjain.

Az új szárnyban a zsinagógamakettek az új múzeumi trend szerint nem oktató jellegűek ugyan – még ha az interaktív asztalon rá is lehet kattintani a Dohány zsinagógára –, de a Mózes hadművelet kiállítás alaposan bemutatja a Szudánból 30 évvel ezelőtt kimenekített etiópok mai életét Izraelben, a Bob Dylan tárlat átfogó képet fest a zenész kapcsolatáról a zsidósággal és Izraellel, az időszakos Chim kiállítás David Seymour fotós pályafutását mutatja be a spanyol polgárháborún keresztül a korai Izrael fényképi megjelenítéséig, a Hősök című gyerekkiállítás pedig egy interaktív játszótér-paradicsom – és akkor még nem beszéltünk az állandó kiállításról, melynek Aba Kovner költő olyan személyiséget adott anno 1978-ban, hogy a három emelet végigjárása során megértjük, hogy mi zsidóság múltja és jelene. Az idén bezáró állandó kiállítással eltűnik

majd a további három magyar vonatkozású tárgy (a Keleti Ágnes grafika, a kasírozott Új Kelet és a Pál utcai fiúk héberül), de nagyszabású bővítéssel nyílik meg 2-3 év múlva az új kiállítás „A történet része vagy!” szlogennel, amit az új szárny kiállításai már jócskán hangsúlyoznak. A telefonos alkalmazás, a furfangos játékok észrevétlen tanulási lehetőségekkel építik a látogató részvételét a történetben.

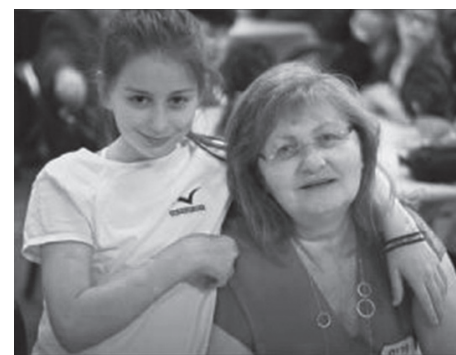
Azonban a Diaszpóra Múzeum, amit héberül a Szétszórattatás Házának és angolul a Zsidó Emberek (vagy Nép) Múzeumának hívnak, nem csak kiállításokkal foglalkozik. És itt van a kutya elásva a Ház és a Múzeum elnevezés között félúton! Ebben a házban van családfeépítő számítógépes program, melynek révén sokan találták meg rég elveszettnek hitt, vagy soha nem is ismert rokonaikat; levéltárakéval vetekszik a rendkívül erős fotó- és audiovizuális gyűjtemény a világ zsidó örökségéről; az iskola egy olyan oktatási központ, amely az egész világ összes zsidó gyerekét meghívja a versenyekre, installációkat készíteni a családtörténetükről, vagy például fényképeket a zsidó élményeikről; az esti előadássorozatok akadémiai színvonalúak. A múzeum jelenleg közel száz önkéntest foglalkoztat, akik napi vagy heti rendszerességgel,

A magyar származású Azriel Perel elmesélte életét Jonatan Polegnek, a fiú pedig megtanította őt számítógépezni

nemcsak a látogatóknak segítenek megismerni a zsidó diaszpórát, hanem a látogatók élményét és a múzeumi dolgozók munkáját is támogatják.

Vannak a zsidóságban olyan dolgok, melyek emberi tulajdonságokkal ruházhatóak fel. Például Izrael védelmező anyatigris, megvédi az állampolgárait a támadásoktól. Jeruzsálem spirituális, felemelkedünk vele. Hosana Raba, az ünnep, csillagszemű, megnyílik az ég a folyamán és a kívánságunk teljesül. A Beit Hatfutsot jámbor, tiszta lelkű, rendkívüli micvéket, jócselekedeteket tesz. A Generációról generációra program a legmeghatóbb bizonyíték erre, ami általános

Nurit Avrahamof (Dávid Katalin) és unokája Roni Avrahamof egymástól tanultak a Keser Rav Dori program keretében

iskolásokat hoz össze idősekkel. A fiatalabb és idősebb résztvevők pedagógus irányításával, rendszeresen találkoznak az akár több éves program során; minden tanuló párt alkot egy idős emberrel, legyen az a saját nagyszülője, vagy a saját választottja a helyi zsinagógából, vagy akár egy közeli idősek otthonából. A megbeszéléseken az idős kolléga személyes történetével foglalkoznak, miközben a tanuló megtanítja a nagyszülőjének, vagy választott párjának a technika vívmányainak célszerű felhasználását, például megtanítja internetezni, képeket, videókat szerkeszteni és így tovább. Ez a légkör olyan pozitív és inspiráló környezetet teremt, amely mindkét korosztály erősségeit és javát szolgálja. Együtt dokumentálják a felnőtt történetét, amelyet azután a Beit Hatfutsot – a zsidó nép internetes történetgyűjteményének múzeumában tesznek közzé. ■

Fában mért boldogság

ÉVI HÁROMMILLÓ CSEMETÉT ÜLTET A ZSIDÓ NEMZETI ALAP

Lokális cionista programból egyetemes érdek: a KKL előbb mocsarakat csapolt, majd kutakat ásott, aztán parkosított, erdőségeket őrzött – tette mindezt egy olyan világban, ahol az ökológia kifejezés még ismeretlen volt. Az alap mára a Palesztin Hatóságokkal is együtt dolgozik: Ramallah egyik elővárosában építenek parkokat – akinek pedig kedve szottyan, fát ültethet velük a Karmel hegységben, szeretteinek dedikálva azokat.

•• Politzer Maymon Krisztina ••

Csemetéim

Néhány nappal elsőszülött lányunk születése után levelet kaptunk, benne egy oklevéllel: köszöntenek és tudatják a családdal, hogy az újdonsült polgár születése alkalmából a helyi önkormányzat és a Keren Kayemet Leisrael fát ültetett tiszteletére a Gyermekek-erdőben.

Valóban sokkal értékesebb és maradandóbb ajándék, mint egy csokor vágott virág, és én a mai napig őrzöm ezt az igazolást arról, hogy nem csak egy igazi, hanem egy facsemetével is gyarapítottam abban az évben Erec Iszraelt.

Korántsem véletlen persze, hogy ezzel az ajándékba kapott jótékonyági faültetéssel járultam hozzá a „nemzet építéséhez”, hiszen Izraelben a faültetésnek régi hagyománya és felbecsülhetetlen értéke, sőt mára már történelme is van.

Az első úttörők

Az első, akkor még Palesztinába érkező cionista bevándorlók is óriási fontosságot tulajdonítottak a mezőgazdaságnak, új mezőgazdasági települések létrehozásának és az erdősítésnek – gondoljunk csak a kibucmozgalomra és az új mosavok megalapítására. Az „agrárzsidó” egy egész új ideál és ideológiarendszer egyik fontos alappillére volt annak ellenére, hogy a Palesztinába bevándorló zsidók nagy része korábban nem foglalkozott mezőgazdasággal, hiszen a zsidók az európai országok nagy részében nem is birtokolhattak földet. A bevándorlást és a régi-új ország felépítését szervező cionista mozgalom azonban elsődleges célul tűzte ki az akkor korántsem tejjel-mézszel folyó Kánaán kiépítését és fejlesztését, a növénytermesztést és a fásítást.

Ebben az ökokontextusban a Zsidó Nemzeti Alap, héber nevén a Keren Kayemet Leisrael, a KKL (kiejtve kákál) sokrétű munkája a legfigyelemreméltóbb.

„Itt egy hektár, ott egy hektár” (izraeli dal a KKL-ről)

A nagy múltú alap létrehozásáról az 1901-ben Bázelen megtartott 5. Cionista Kongresszus döntött Hermann Schapira professzor, a heidelbergi egyetem híres

matematikusának ajánlatára és tervei szerint, Herzl Tivadar bábáskodása mellett. A szervezet fő feladata volt Palesztina földjét a zsidó állam létrehozásának céljából a zsidó nép önkéntes adományaiából felvásárolni, azon erdőket telepíteni és a zsidó falusi és városi telepítés céljaira rendelkezésre bocsátani, kiépítésében segíteni.

A KKL kék-fehér pléhperselye, amelyet zsinagógákban, iskolákban és más, a zsidó közösségek által látogatott helyeken tettek ki, a kezdetektől fogva szimbolizálta Palesztina/Izrael és a diaszpóra közötti összefogást. A két világháború közötti időszakban több ezernyi ilyen pénzgyűjtő dobozkat lehetett látni a zsidó lakásokban is szerte a világon. Ezeknek a perselyeknek a tartalma, valamint a KKL által kibocsátott bélyegekből befolyó összegek voltak a szervezet első anyagi forrásai.

Az államalapítás előtti Palesztinában a KKL hatalmas méretű lecsapolási munkálatokat, erdősítéseket végez, kutakat ás, vízvezeték épít, öntözőműveket létesít, központi szerepet játszik például Tel-Aviv megalapításában is 1909-ben. A KKL a felvásárolt földek egy részét zsidó közműintézmények, iskolák, templomok, kórházak számára adja át, így épül meg például a

jeruzsálemi Héber Egyetem, a Bezalet Iparművészeti Főiskola, tanítóképzők, a nagy hírű tel-avivi Herzlia gimnázium és reáliskola, a haifai technikum, számtalan közösségi ház és sok más, maig működő közintézmény.

A KKL egy akkor még nem létező kifejezés, az ökológia szó mögöttes tartalmát ültette át a gyakorlatba: erdőültetési és parkosítási programjuknak köszönhetően addig kietlen, földművelésre alkalmatlan területek, sivatagok váltak lakhatóvá, élhetővé. Annak ellenére, hogy több kritika érte a KKL-t, amiért „európai típusú” fenyőerdőket is telepítettek olyan területekre, ahol az olajfa őshonos (ami az utóbbi években gyakori erdőtüzeknek is oka lehet), erdősítési tevékenységük értéke felbecsülhetetlen a mai Izrael számára.

A megvásárolt, majd az államalapítás és a függetlenségi háború során az arab lakosok által elhagyott földek egy részét az állam a KKL tulajdonába adta, amely alapító okirata és célja szerint a zsidó állam és a zsidó nép érdekében vállalta azok fejlesztését, mindenkor a föld tulajdonjogának átruházása nélkül, azok örökberletbe adásával.

1953-ban az eredeti alapot feloszlattva

a KKL-t immár izraeli vállalként jegyezték be, majd 1960-ban, az izraeli Állami Földhivatal létrehozásakor az állam és a KKL egyezményt kötött: az ország erdősítésével és parkosításával kizárólagosan megbízott szervezet a KKL maradt, az általa birtokolt további földek kezelésével és értékesítésével – ezek ma Izrael területének mintegy 13%-át teszik ki – a Földhivatal foglalkozik. Mivel az izraeli alkotmánybírók szerint a Földhivatal által értékesített földek kizárólag zsidó állampolgárok részére történő eladása – ahogyan ezt a KKL alapszabálya előírja – sérti a jogegyenlőséget, és mivel természetesen a KKL sem úszhatta meg az elmúlt évek korrupciós botrányait, komoly szervezeti és ideológiai változások várhatóak ebben a nagy múltú szervezetben.

Amikor a fától látszik az erdő

Mára a KKL fő tevékenysége a kizárólagosan kezelésében maradt erdők fenntartása, az erdőtelepítések folytatása és Izrael parkosítása, valamint az ehhez kapcsolódó oktatási, felvilágosítási és kutatási tevékenység.

A KKL fennállása óta mintegy 240 millió fát telepített Izraelben – manapság ez évente körülbelül 3 millió facsemete ültetését jelenti –, és országsszerte több mint ezer parkot hozott eddig létre. A Földművelésügyi Minisztériummal együttműködve a KKL erdészeti tisztviselői felelősek az érett fák megőrzéséért és rehabilitációjáért Izraelben – ugyanis 2008 novemberétől Izraelben minden egyes érett fát törvény véd. Egy fa kivágásához vagy áthelyezéséhez – akár magán-, akár közterületről van szó – az illetékes erdészeti tisztviselő előzetes jóváhagyása szükséges.

Érdekes adat, hogy 2009 óta a KKL a Palesztin Hatósággal is együttműködik, többek között a Ramallahtól északra fekvő Rawabi város parkjai és más közintézmények létrehozását is segítette, a Palesztin Hatóság számára eddig mintegy 3000 faültetvényt biztosított erdők kiépítése céljából.

A KKL globális

A szüleim az idén ünneplik 70. születésnapjukat, én pedig egészen e sorok megírásáig törtem a fejemet, mi lehet a kerek évfordulóhoz leginkább illő ajándék – amit most a KKL honlapján megtaláltam: megvásároltam nekik a karmeli erdőben két facsemetét. Az ajándékot tanúsító oklevél és köszöntő kitöltésekor egy apró, mégis nagy jelentőségű eltérést vettem észre elsőszülöttem okleveléhez képest: a KKL megköszöni, hogy az új facsemeték ültetésével hozzájárultunk a globális éghajlatváltozás mérsékléséhez. Így lett a lokális cionista programból egyetemes érdek. ■

FOTÓ: HANOF/KKL.ORG/IL

A startup-nemzet és a légyecsapó

KICSINY ROVAROK, HATALMAS KÁROK IZRAEL ÜLTETVÉNYEIN

Aki eddig nem tudta, miért olyan komoly ellenség a molylepke, mi az a „gyöngybagoly”, vagy hogy mely állatka veszélyezteti Izrael fügekaktuszait, most megismerheti a növény- és állatvilág titkait – megfűszerezve krímibe illő konfliktusokkal. Természet, mezőgazdaság, környezetvédelem, politika – együttműködés hiánya. Avagy egyedül nem megy. Legalábbis sokkal lassabban, és jóval kevésbé hatékonyan.

..... Dar Sade

A modern mezőgazdaság kezdeti óta folyamatos és fárasztó kísérleteket folytat az ember az ő szempontjából kárt okozó természetes tényezők ellen. Az ebből a célból a múlt században kifejlesztett permetezőszerek azonban még ennél is nagyobb ártalmat jelentenek az emberre és környezetére. A mai élelmiszeripari előírások nagyon helyesen kizárólag olyan permetezőszerek használatát engedélyezik, melyek nem károsítják a környezetet és nem veszélyesek a fogyasztók számára – ezek azonban nem mindig hatékonyak a termés megvédésére. Egy további probléma mindenki számára ismerős, aki megpróbált már eltávolítani a kertjéből valami nemkívánatos növényt, vagy csótánymentesíteni igyekezett lakását, s mindezt a szomszéd együttműködése nélkül. Nos, igen: egyedül nem megy.

Akik a határt sem tisztelik

A szabre – a közönséges fügekaktusz (*Opuntia ficus-indica*), aminek „kívül szúrós, belül édes” gyümölcse az izraeli születés jelképévé vált, és már régen megbocsátottuk neki, sőt elfelejtettük, hogy

messze nem őshonos izraeli – a kipusztulás szélén áll. Ezt a kaktuszt valamikor a 16. század során a hódítók hozták Amerikából, valószínűleg a mai Mexikó területéről Spanyolországba, ahonnan idővel elterjedt a Földközi-tenger mentén. A terebélyes, ötméteres magasságúra is megnövő, bonyolult bokrokat alkotó kaktusz sikeres honfoglalóként az egész országban megtelepedett, és a helyi arab kultúra részévé vált, amit később a cionista, majd az izraeli kultúra is átvett. Létezik szelídebb, nemesített fajtája is, a vadon növő változatnál valamivel kevesebb tüskével.

2013 nyarán furcsa fehér pihék jelentek meg Galilea szabréin, amelyek rövid idő alatt fehér, porszerű anyaggal borított szürke, fonnyadt romhalmazzá váltak. A jelenséget megvizsgálták a mezőgazdasági kutatásokkal foglalkozó Vulcani Intézet laboratóriumában, ahol kiderült, hogy a dologért egy kis tetű felelős (*Dactylopius opuntiae*), ami valószínűleg Libanonból terjedt át izraeli területre. A kutatók bevették ellene a biológiai növényvédelem néhány ismert tetűevő rovaralkulátát, eddig sajnos eredménytelenül. Az Izraelben már évtizedek óta sikeresen használt ausztrál katicabogarak veresége után a Kineret- és a hegyi Jordán-menti büszke

szabrekerítésekkel két év alatt végzett a kártevő, 2016 őszére pedig a fertőzés elérte Cfat környékét, a Golán déli részét, és mára a Kineret körül is lépten-nyomon láthatók a valaha volt hatalmas kaktuszok után maradt szomorú, száraz kupacok.

A kutatók tavaly mexikói segélycsapatokat riasztottak, és úgy tűnik, sikeresen alijázott egy kis mexikói bogár (*Hyperaspis*). A hónapokig tartó laborvizsgálatok során a tetvek fogyasztására alkalmasnak, és az izraeli környezetre ártalmatlannak bizonyult bogarak és lárváik kisebb csapatát nyár elején engedték szabadon Korazim, Kahal, Hukuk, Inbar és Amirim környékén élő kaktuszokon. A szakemberek nyár végén visszatértek a szétszórás helyeire, hogy megvizsgálják a beavatkozás hatékonyságát – lapzártáig sajnos nem tudunk még beszámolni az eredményekről.

A szabre tetvek elleni védelmére egy ragadozó légyfajtát is vizsgálnak a Vulcaniban, ami szintén Mexikóból származik. Amennyiben a biológiai rovarirtásra helyben is alkalmazhatónak ítélt rovarfajták sikeresen megtelepednek a terepen, az elmélet (és a korábbi gyakorlat) szerint jóllakottan elrepülnek és elterjednek majd távolabbi területeken

is, hogy ott is megmentse a szabrékat. Mivel a legnagyobb kártevő, az ember által húzott határok számukra semmit nem jelentenek, még Libanonba is átmehetnek, és ha ott is ők győznek, akkor ott is természetes egyensúlyt teremtenek a szabregyilkos tetvek populációjában. Ez az optimista verzió. A gyakorlatban a természet dönt. Az együttműködés hiányában kezeletlen területekről egyértelmű a visszafertőződés, mert a határok a tetvek számára sem léteznek.

Bagollyal, vércsével

A mezőgazdaság fejlődésével a 80-as évekre nagyon megszorodott az egér- és a patkánypopuláció Izrael termőföldjein. Joszi Lesem professzor, aki akkor a Természetvédelmi Szövetség

ragadozómadarakkal foglalkozó osztálya információs központjának vezetője volt, a Beit Sean melletti Szde Eljahu kibucchoz fordult, akik már több mint 30 éve a természetbarát mezőgazdaságot tűzték ki céljukként. A kapcsolatból egy nagyszerű projekt született, ami a gyöngybagoly (*Tyto alba*) és a vörös vércse (*Falco tinnunculus*) rágcsálók elleni felhasználásához vezetett. A bagoly éjjel dolgozik, a nappali műszakot pedig a vércse viszi.

Ezek a madarak gyakoriak Izraelben és a környéken, elsősorban a megművelt földeken. A gyöngybagoly üregekben fészkel, olyan természetes vagy mesterséges helyeket keres, ahol biztonságban szaporodhat, és nevelhet fiókákat. A mesterségesen kihelyezett fészkelődobozokba hamarosan beköltözik, amennyiben ott megfelelő feltételeket talál: a fészkekhez kényelmesen hozzáfér, közel van a földekhez, nem zavarják emberek, optimális klimatikus viszonyokat talál (nap / árnyék), a doboz alkalmas magasságban van és célszerű felépítésű.

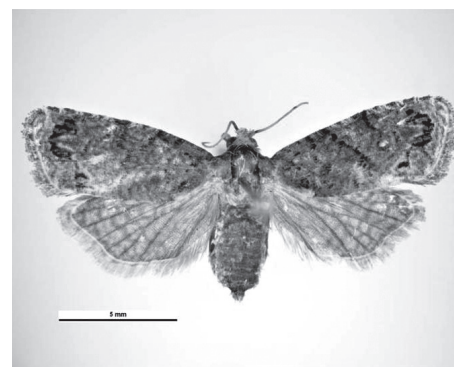
Egy-egy pár gyöngybagoly évente 2000–6000 rágcsálót vadászik le. A fészkek alól begyűjtött, a madarak által kiöklendezett emészthetetlen szákmányrészeket (csontok) vizsgálata alapján táplálékuk túlnyomó részét rágcsálók, kis részben kisebb madarak alkotják, tehát felbecsülhetetlen szerepük van a rágcsálók elleni biológiai védekezésben. A kutatások és a témában született tanulmányok nyomán mára több ezer fészkelődobozt helyeztek ki a madarak számára a Golán, a Hula-völgy, Galilea, az északi és nyugati Negev, a Jezréel-völgy és a központi országrész termőföldjein. És a projekt nem állt meg itt.

Az arab kultúrában a gyöngybagoly (arabul „buma”) rossz szerencsét hoz. Ezzel a néphittel meg kell birkóznia, mert a rágcsálók elleni küzdelem sem megy egyedül. A projekt résztvevői az arab szektor szakembereit is bevonták a munkába, velük és a falvak közösségeinek szellemi-vallási vezetőivel karöltve szorosán együtt dolgoztak a földművesekkel, tanfolyamokat tartottak, a gyakorlatban kísérték és támogatták őket. Az idei nyáron már 200 fészkelődoboz áll palesztin területeken, 300 Jordániában és 3500 Izraelben, az utóbbiak közül 53 a galileai Kfar Manda, Arabe és Szahnin földjein. A projekt nyomán palesztin földművescsoportok alakultak, akik jordán és izraeli társaikkal együtt vesznek részt Szde Eljahu kibuc mezőgazdasági továbbképzésein.

A gyöngybagolyokat természetesen gyűrűzik, hogy követni tudják életüket. Pár éve a gyűrűk segítségével fedezték fel, hogy Maoz Haim kibuc egy bagolypárjának izraeli himje jordán feleséget hozott a házhoz. Mesélik, hogy a békegalamb azóta a haját tollait tépi...

Van miért molyolnunk

A Mezőgazdasági Minisztériumban szeptemberben nemzeti konferenciát hívtak össze a kártevők permetezésének dolgában. Az egyik fő téma minden bizonnyal az új nemzeti ellenség: a hamis almamoly – tudományos elnevezése *Thaumetotibia* (Cryptophlebia) leucotreta, vagy ismeretebb angol nevén *False codling moth* (FTM).

A külföldi növényvédelmi szolgálatok tavaly több szállítmányt visszautasítottak a hamis almamoly jelenléte miatt. Ennek következményeként az Európai Unió figyelmeztette Izraelt, miszerint négy hónapon belül leállítja az izraeli export szempontjából központi jelentőségű európai piacokra történő zöldség- és gyümölcsexport nagy részét, amennyiben Izrael nem vezet be különleges és hatékony lépéseket az említett kártevő kivitelének megelőzése érdekében.

A jelentéktelennek tűnő kis molylepke a mezőgazdaság komoly ellenfele, jelentős károkat okoz az egész világon, főleg Afrikában, az utóbbi években Izraelben is – mára már csak az ország északi része mentes tőle, és csak idő kérdése, hogy oda is eljusson. Nem válogatós, eddig több mint 70 féle mezőgazdasági termés került asztalára, köztük diófélék, citrusfélék, gránátalmák, avokádók, anona, licsi, datolyaszilva, mangók, szőlők, gujava, gyapot, kukorica, paprika és még sokan mások. Izraeli körülmények között nehéz szembeszállni vele, mert egész évben munkálkodik, könnyedén áttelepül egyik terményről a másikra, a petéit és a gyümölcsbe hatolt lárváit nagyon nehéz észrevenni.

Területi együttműködés nélkül nem fog menni. ■

Szirénázva Jeruzsálemben

EGY MAGYAR MENTŐORVOS LÁTOGATÁSA A MAGEN DAVID ADOMNÁL

Amikor villogva-vijogva megjelenik mögöttünk egy mentőautó az óriási dugóban várakozva, gyakran a legnagyobb gondunk, hogy félre kell húzódnunk – pedig a bajbajutott emberek és az őket erőn felül segítő mentősök munkája jóval fontosabb, mint időben hazaérni vacsorára. Pattanjunk mentőre, ismerjük meg közelebbről Izrael legmeghatározóbb, mentőszolgálatot ellátó szervezetét – egy magyar mentőorvos szemével.

••••• Turcsányi Gabi •••••

Azzal a vallomással kell kezdenem ezt a beszámolót, hogy – közel 30 évnyi budapesti mentőzés után is – kicsit remegett a lábam, amikor bementem a Pisgat Zeevben lévő mentőállomásra. Mert ez azért nem ugyanaz. Otthon ismerem mindent, tudok mindent, becsukott szemmel megtalálom a fiókban, szekrényben az eszközöket, gyógyszereket, félszavakból megértjük egymást a fiúkkal, és persze én vagyok döntési helyzetben. Itt hosszas engedélyezési procedúra után ülhettem fel „szekundálni” – azaz megfigyelőnek. Arról már nem is beszélek, hogy a hébertudásom közel sem elegendő még, ámde a mentőegységem minden tagja beszélt angolul. Szóval izgalmas volt.

Én (orvosként) a sárga autóra kerültem, egy nagyon kedves paramedikus bajtárs keze alá, aki lelke mélyén valószínűleg ugyanúgy pokolba kívánta a nehezéknél kocsi ülő külföldi vendéget, mint mi szoktuk. Majd persze amikor elkezdünk beszélgetni, kiderült, rengeteg mondanivalónk van egymásnak – mint ahogyan Magyarországon is történni szokott.

Mindenesetre az tíz percen belül kiderült, a világ minden táján egy család vagyunk, azonos nyelvet beszélünk.

Sőt, a reggeli váltás is pont ugyanúgy zajlik – az én szerencsémre azzal kezdtük, hogy átnéztük az autót, eszközöket, felszerelést, így legalább kaptam egy kis képet arról, mit merre találok. És elkezdtek várni a feladatot, ami (állítólag teljesen szokatlanul ezen az állomáson) csak nem akart megérkezni. Így elindultunk a jeruzsálemi központba, hogy feltöltsük

az éjszaka elhasznált készletet – és miután Murphy mindenhol folyamatosan szolgálatban van, természetesen felülton megkaptuk rádió az első esetet – azaz szállítást, mert ez is egyforma mindenütt. (Ígérem, nem fogom részletezni a feladatokot, nem csak azért, mert rajtam kívül úgysem érdekel senkit, hanem azért is, mert tekintettel kell lennem a betegek személyiségi jogaira.)

Itt azért már kezdtem sejteni, hogy van, amit nagyon fogok irigyelni: például azt, hogy a mentőegységet akkor is szívesen fogadják, ha beteget visz. Ennek több oka is van, azt hiszem, de azért elég jelentős része lehet a finanszírozási rendszernek. Nagyon leegyszerűsítve: a kórház az ellátott betegek után kapja a pénzt, tehát érdeke, hogy hozzá kerüljenek, ne a másik intézménybe. A másik, amit szeretnék hazavinni, a „mentőszoba”: minden sürgősségi osztály mellett van egy szoba kifejezetten az ott járó mentőegységeknek, ahol lehet adminisztrálni, szusszanni egyet, meginni egy kávét, enni pár falatot. Semmi luxus, csak éppen embernek nézik a dolgozót. Na, ezt nagyon jó lenne meghonosítani Magyarországon is.

Jut eszembe, adminisztráció... Kaptam egy kis előleget abból, mi van akkor, ha a tablettrendszer tényleg működik. És jól működik. Meg a hozzá járó nyomtató is. És nem megnehezíti, bonyolultabbá teszi, hanem megkönnyíti a dokumentációt. Elkezdtem ezek után picit kevésbé félni attól, mi lesz, ha nálunk is bevezetik. És akkor szakmázzunk is kicsit (ígérem, semmi vér és szenvedés nem lesz benne...).

Először is: az esetek hasonlóak mindenhol. Az ellátási protokollok, a használt

eszközök és gyógyszerek is. Az, hogy milyen márkájú EKG készüléket használunk vagy mi a fantázianeve a gyógyszereknek, lényegtelen. Az eszközök ugyanazt tudják, mint Magyarországon, és a hatóanyagok, adagolások is nagyjából megegyeznek. Az internet és nemzetközi protokollok korában nem is lehetne másképp. Ami nagyon más, az a stílus. Magyarországon mi egy lassabb, megfontoltabb módszerhez vagyunk szokva. Hogy először vizsgálók, ellátók, elhelyezem a beteget, és csak utána indulok el. Izraelben pedig ezek párhuzamosan zajlanak. Furcsa és szokatlan élmény a szirénázva száguldó, rázkódó autóban vizsgálni, gyógyítani. Talán ez az, amihez a legnehezebben tudnék hozzászokni.

És végül van néhány dolog, amit nagyon szívesen átmenelnék Magyarországra. Először is a MyMDA applikáció. Hatalmas nagy könnyebbség mindenkinek

– bejelentőnek és mentésirányítóknak egyaránt –, hogy ezen keresztül megszűnnek a nyelvi akadályok, megérti a mentésirányító, mit szeretne tőle a beteg, és válaszolni is tud. Az, hogy gyakorlatilag élő online kapcsolat lehetséges az irányítás és a bejelentő között, már csak hab a tortán. A másik a first responder rendszer. Hiszen (és megint hasonló gondokkal találjuk szembe magunkat) soha sehhol nincs elegendő mentőautó, így azonban, odaküldve a legközelebbi „civilben” lévő, de szakképesítéssel és felszereléssel rendelkező embert sokkal hamarabb kezdődhet meg a szakszerű ellátás.

Mindent összevetve jó volt ez a műszak, nagyon jól éreztem magam, remélem, a csapatom sem érezte azt, hogy akadályozom a munkájukat. Jó érzés felfedezni, mennyi minden köt össze minket és izgalmas megtalálni a különbségeket. ■

Megújult a Magyar Zsidó Múzeum állandó kiállítása

Több mint harminc év után újult meg a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár állandó kiállítása, amely szeptemberben nyílt meg az intézmény Dohány utcai otthonában.

A múzeum előző állandó tárlatát 1984-ben még az akkori Állami Egyháziügyi Hivatal vezetője nyitotta meg – idézte fel az intézmény budapesti sajtótájékoztatóján a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének elnöke.

Heisler András hangsúlyozta: a múzeum célja, hogy ne csak a zsidó múlthoz, hanem a jelenhez is járuljon hozzá, szolgálja a zsidó jövőt és a magyar kultúrát.

Toronyi Zsuzsanna igazgató, a kiállítás kurátora elmondta, a jelenleg 421 műtárgyat bemutató tárlatot inkább egyfajta, állandó narratívát nyújtó törzskiállításnak szánják, mely a jövőben még jelentősen bővül és részben folyamatosan meg is újul majd. A kiállítás most az első emeletet foglalja el, később pedig a második emeletre is kiterjed majd, illetve

„okospadokkal” és okostelefonos applikációval is bővül – árulta el.

Toronyi Zsuzsanna elmondása szerint a kiállítás bevezeti a közönséget a judaizmusba és annak elemeibe: körüljárja többek között a zsidó tér- és időfogalmat, a héber írás szerepét, a történelmi és posztbiblikus zsidó ünnepeket.

Az igazgató kiemelte, hogy végre méltó helyére kerülhetett az az 1933 óta a

gyűjteménybe tartozó, 3. századi pannóniai zsidó sírkő, amely kiválóan bizonyítja a zsidóság korai jelenlétét a Kárpát-medencében. A kiállításban jelenleg szerényen van jelen a holokauszt emlékezete, a Goldmark-teremben később épül majd fel a múzeum állandó holokausztkiállítása – számolt be.

Toronyi Zsuzsanna hozzáfűzte, hogy zajlik a gyűjtemény digitalizációja is: több

mint hétezer tárgy már online elérhető, míg a kategóriájában Európa legnagyobbjának számító levéltárakból jelenleg több mint félmillió dokumentum olvasható az interneten.

Az igazgató felhívta a figyelmet a történelmi épület értékeire – például a Majoros Károly által készített üvegablakokra –, hozzátéve, hogy a ház teljes műszaki felújítását is elvégezték.

Heisler András újságírói kérdésre elmondta: zajlik a Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga rekonstrukciója is, melynek végeztével – a tervek szerint 2019-től – az épület szakrális és közösségi térként szolgál, egy része pedig a Magyar Zsidó Múzeumhoz tartozik majd.

Toronyi Zsuzsanna hozzáfűzte: a múzeum hatalmas képzőművészeti gyűjteményének egy részét a Rumbach Sebestyén utcai zsinagógában tervezik bemutatni, az épület ugyanakkor kisebb raktárt, restaurátorműhelyt is be tud majd fogadni. ■

MTI, Magyar Zsidó Múzeum,
Lévai György

Magyar mérnök a Holt-tengernél

ISMERETLEN VIZEKEN, ÉPÜLŐ TÖLTÉSEKEN

Hogyan működik az 5-ös számú vízgyűjtő és mi történt a töltésével, aminek beszakadása katasztrófához vezetett volna? Jako András építőmérnök szakfelügyelő írása.

Először is bemutatkoznék. A nevem Jako András. 1991 végén, 16 évesen jöttem Izraelbe. Érettségi után a kötelező három év katonaság következett, aminek befejeztével sokáig nem tudtam eldönteni, hogy mit tanuljak tovább. Végül 2003ban beiratkoztam a Beer Sheva-i Műszaki Akadémia (akkor meg így hívták) építőmérnöki karára. Nős vagyok és három kislány büszke apukája.

2012. márciusában kezdtem dolgozni a Holt-tengeri Vegyiművek konstrukciós és projektkivitelezési osztályán, egy külső mérnöki irodán keresztül, építőmérnök szakfelügyelő beosztásban. Első munkám egy nagyon speciális, összetett projekt volt: a nagyjából 77 négyzetkilométer nagyságú 5-ös számú vízgyűjtő terület 18 kilométeres töltését kellett megerősítenünk.

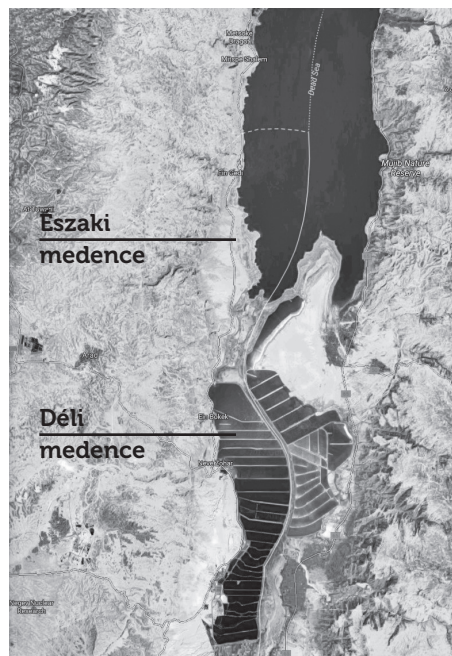
Ehhez földrajzilag annyit érdemes tudnunk, hogy van egy északi medence, amit ma Holt-tengernek nevezhetünk, és van az eredeti, nagy Holt-tenger déli medencéje Ein Bokektól délre, ami ma már mesterségesen van feltöltve vízzel.

A déli medence egészét, Ein Bokektól egészen az Arava elágazásig a Holt-tengeri Vegyiművek vízgyűjtő, illetve párolgató medencéi töltik ki.

A vizet az északi medencéből egy szivattyúállomáson szivattyúzzák egy mesterséges csatornába, amely az 5-ös számú vízgyűjtő medencében végződik. A víz gravitációs úton áramlik, ugyanis topográfiai szempontból az északi medence magasabban van a délinél.

Az 5-ös víztározóból a víz továbbfolyik déli irányba a gyár fele. A víz mennyisége és folyási sebessége szabályozva van.

A maradék vizet, miután az ásványi

anyagokat kitermelték belőle, egy másik csatornán keresztül visszavezetik az északi medencébe. Ez a csatorna közös a jordániai vegyiművekkel, ami párhuzamosan helyezkedik el az izraeli gyárral a határ túloldalán.

Az ötös medence keleti töltésének megerősítése 2009-2010-ben annyira kritikusá vált, hogy naponta többször is végig kellett utazni a töltésen új repedéseket keresve. A töltés elvileg bármikor beszakadhatott volna – képzeljük el, mekkora katasztrófa, ha 77 négyzetkilométernyi víz megindul...

A repedések keletkezését és terjedését a töltés alatti átfolyások segítették elő, miután az átfolyásoknál az apró szemcséjű talaj kimosódott a töltésből, ezért kisebb-nagyobb üregek keletkeztek, amelyek idővel egyre nagyobbak lettek, végül pedig helyenként a töltés tetejéig terjedtek. Ezek az töltés tetejéig terjedő üregek az úgynevezett víznyelők.

De az igazi probléma az volt, hogy a töltés belsejében lévő agyaggal – aminek a feladata, hogy meggátolja a víz terjedését a szabad, száraz oldalra – az átlamosás miatt meggyengült, illetve részlegesen vagy teljesen kimosódott.

Ilyen, vagy ehhez hasonló problémára nem volt azelőtt példa Izraelben, ezért nem is volt megfelelő szakmai tudás a kezeléséhez. Végül egy németországi tervezőiroda adta a megoldást, melynek a kivitelezése négy évig tartott.

Ez idő alatt egy mintegy 500 fős nemzetközi (német, angol, francia, spanyol és izraeli) állomány dolgozott heti hat napon éjjel-nappal. A végeredmény: egy 18 km hosszú, átlagosan 32-34 méter mély (ez körülbelül egy 9 emeletes épület magassága) speciális betonfalat építettek be a töltésbe.

Az eddigi felmérések azt mutatják, hogy a projekt sikeres volt, és a töltés stabilitása helyreállt. ■

Jako András

Az élet törvénye

..... Avi Ben Giora

Amikor Rothschild báró egyik fia megvette a mai Zichron Jakovban a modern Izrael első jelentősebb földterületét, senki sem gondolta, hogy a zsidók valaha földművességre adják a fejüket.

Pedig a zsidó történelemben akadnak történetek arra vonatkozólag, hogy a zsidók foglalkoztak földműveléssel. Nagy tapasztalatra nem tudtak szert tenni, mivel vagy negyven évig bolyongtak a sivatagban, utána pedig állattenyésztéssel foglalkoztak. Viszont a földművelőknek akkor is szabályokat kellett követniük, a természet törvényeire alkalmazkodva kellett gazdálkodniuk. Már azokban az időkben kialakult ember és természet dominanciája. Ké-

sőbb ez csak tökéletesedett, miután a gazdálkodók saját kudarcaik árán szereztek újabb ismereteket.

Ez ismétlődött meg a modern kori Izrael történelmében is. Az első „halucok” többsége, akik a 19. század vége körül érkeztek az ígért földjére, a cári Orosz Birodalomból származott. Mivel a birodalomban nagyon kevés zsidónak volt saját földje, igazi tapasztalattal nem rendelkeztek, egyéni elképzeléseiket így nem kivitelezheték: mindig megmondták nekik, mit és hogyan kell csinálniuk.

Új otthonukban azonban saját tudásuk alapján kellett megművelniük földjeiket. Kezdetben nem jártak sikerrel. Igazán jó minőségű, megművelésre alkalmas terület kevés volt. A mai Izrael közepe táján, valahol Hadera környékén csupa iszap és lúp volt a földek nagyobb része. Elsőként ezeket kellett lecsapolni, hogy megszüntessék a maláriát és termőterületeket nyerjenek. Szinte valamennyi kísérlet csődöt mondott, csupán a legkézenfekvőbbet és legolcsóbbat nem próbálták: a lúpok

és mocsarak „természetes ellenségét”, az agavé kaktuszt. Végül a kinkeserves munka meghozta az eredményt: ma virágzó gazdaságok és narancsligetek díszítik az egész környéket. Az 1948 előtti időkben a mezőgazdasági termelés nagyobbik része ezeken a területeken folyt.

Az ország legrégebbi területét, az Ecba haGalilt csak jóval később tették termővé. Az arabok örömmel adták el a sziklás, köves talajú földjeiket a zsidóknak, hiszen kevés esélye volt annak, hogy bármit is meg lehessen rajta termelni. Ám az akarat és a rengeteg munka itt is csodát tett. A köveket szinte a tíz körmükkel kaparták ki a telepések, hogy helyére termőföldet hordjanak. Itt létesültek az első közös gazdaságok és kibucok, mint Gan Dafna vagy Kibuc Almagor.

A felszabadító háború után és a szinai háború végén Izrael területileg gyarapodott. Egyéni módszerrel és öntözési technikával (ma szinte az egész világ ezt használja) a sivatag kellős kö-

zépén virágzó kibucok és városok jöttek létre a semmiből.

És egy kis epizód is befejezésül. Annak idején ezen a környéken próbálták meghonosítani a datolyapálmákat, de eredménytelenül. Szükség lett volna a híres iraki pálma termő hajtásra, vagy egy már többször is termést hozó fa magjára. A datolyapálma viszont Irak féltett kincsei közé tartozott, bármely részének külföldre juttatásáért halálbüntetés járt. Egy volt iraki zsidó mégis vállalkozott a vakmerő tette, és magokat, valamint termő hajtásokat csempészett ki Irakból. Ma Izrael déli vidékein, ahol a nappali forróság elérheti a negyven fokot is, ilyen pálmaligetek szegélyezik az utakat.

Az egyszeri izraeli bevándorló az évek során a világ egyik legjobb mezőgazdája lett. Izrael ma nemcsak mezőgazdasági termékeit exportálja, hanem a tudást is arról, hogy hogyan kell megszelídíteni a természetet, hogy abból az embereknek haszna legyen. Szokatlan, ám annál sikeresebb exportcikk! ■

Mengele bőröndje

GYURKOVICS TAMÁS REGÉNYE KÉT ÉLET ÉS KÉT HALÁL TÖRTÉNETÉT MESÉLI EL

Josef Mengele a világ egyik legkeresettebb háborús bűnöse volt. Sosem fogták el. Öreg és szabad emberként halt meg Brazíliában. Bujdosásának valódi történetét jobbra színes, szélesvásznú legendák takarják előlünk, pedig az igazság talán azoknál is megdöbbentőbb. E két könyvből álló regényben, melynek elbeszélője maga a főszereplő, nemcsak a dél-amerikai évtizedek hiteles történetét ismerjük meg. Eljátszhatunk azzal a gondolattal is, mi történt volna, ha 1960-ban az izraeli titkosszolgálat ügynökei Adolf Eichmann helyett a Halál Angyalát fogják el és állítják bíróság elé Jeruzsálemben...

I. BERTIOGA

Az első rész azt beszéli el, ami a valóságban történt Josef Mengelével: egyes szám első személyű monológjában ismerjük meg a bujdosása történetét:

Argentína/Buenos Aires (1949–1960): ez volt a „high life”, könnyen és meglehetősen szabadon élt a város nagy létszámú és tehetős német közösségében. Végül két dolog miatt kell menekülnie innen: a Moszad elfogja Eichmann (és el akarja fogni őt is), emellett Mengele egy félfélgális magánklinikán kezd praktizálni, ahol tiltott terhességmegszakításokat is végez, ebből pedig botrány lesz.

Paraguay (1960–1961): itt már álnéven, bujkálva él, ráadásul nem a fővárosban, hanem vidéken, többedik generációs német bevándorlók között: szenved a hely provincializmusától és attól a tudattól, hogy a nyomában vannak – továbbáll innen is.

Brazília (1961–1979, haláláig): ez a szüntelen és egyre erősödő paranoia időszak, bújtatója egy magyar házaspár, Stammer Géza és Gitta, papíron az ő intézőjük, „Senhor Pedro”. A folyamatos rettegés pszichés és fizikai betegségeket okoz,

de romlik az anyagi helyzete is, hiába támogatja nagylelkűen a gazdag Mengele család Bajorországból. A titok megőrzése egyre többre kerül.

Sosem kapják el, de szabad életéről aligha beszélhetünk: rögeszmésen retteg, vádolja és gyanúsítgatja a legszűkebb környezetét, szenved. Végül egy Bertioiga nevű fürdőhelyen fül vízbe, miután másodszor is szélütés éri. 68 éves volt.

II. JERUZSÁLEM

A regény második része fikció. Ha fikció és fikció között van értelme különbséget tenni, akkor a valósághoz közeli fikció. A Moszad ugyanis csakugyan azt tervezte, hogy Eichmann és Mengelét „egy füst alatt” kapja el Buenos Airesben, így nagyon könnyen megtörténhetett volna az, amit a könyv második része valószínűleg tekint, hogy tudniillik Mengelét fogják el, és – a hír hallatán – Eichmann old kerek. A második rész fikciója szerint tehát Mengelét az izraeliek elfogják és Jeruzsálembé hurcolják, ahol bíróság elé állítják. A szöveg nagyobbik részét ez teszi ki: a per és a tanúvallomások leírása.

A második rész végén Mengele „ismét” meghal (erre utal a könyv alcíme: „Josef M. két halála”): halálra ítélik, fölakasztják, hamvait pedig a tengerbe szórják, ahogy az a valóságban Eichmannal történt.

Az olvasóra marad annak eldöntése, hogy melyik halál (és így melyik élet) volt a valódi büntetés Josef Mengele számára.

NÉHÁNY SZÓ A SZERZŐRŐL

Gyurkovics Tamás 43 éves, Győrben nőtt fel. Az ELTE bölcsészkarán szerzett diplomát. Alkalmazott szövegírásból és kommunikációs munkákból él, nős, két fiúgyermek édesapja. Novellái, portrékötete korábban is jelentek már meg, a *Mengele bőröndje* az első regénye. ■

Pesti Kalligram Kiadó, Budapest, 2017

B'NAI B'RITH
a netanjai Löw
Immánuel Páholy hírei

Évadnyitó est
Netanján

A B'nai B'rith Löw Immánuel Páholy évadnyitó estje az ünnepek után,

október 17-én,
kedden, 5 órakor

lesz a
Margoa Hotelben.

Az évadnyitóra szeretettel várjuk a testvéreket, nővéreket, vendégeket. Az est keretében Káin Aviva elnöknő montenegrói útjáról hallhatunk érdekes, értékes beszámolókat.

Egervári Vera

Aminől kevesen tudnak...

Balaton-tó Izraelben

Az izraeli Nyugat-Galilban van egy Balaton nevű tó, azt mondtam:

– Tévedés! A világhírű Balaton Magyarországon, a Dunántúlon van. Talán valami hasonló elnevezésű tóról lehet szó...

– Az elnevezés pontos – hangzott a határozott válasz –, az izraeli Balaton-tó Akkó város, valamint a Mélia nevű kis arab falu közelében található.

Történelmi dokumentumot kerestem az állítás igazolására.

A dokumentumok szerint pedig a hihetetlennek vélt izraeli Balaton-tó valóban létezik!

A levéltárakban őrzött feljegyzésekből azok az adatok érdekelték, amelyek összefüggésbe hozhatóak az említett „izraeli Balaton-tóval”. Meglepetésemre bőséges leírás található a nyugat-galili Akkó várossal és környékével kapcsolatban...

Évszázadok gördültek tova az idő kerekén. A Szentföldön zajló kereszties hadjáratok alatt, 1217–18-ban, II. András magyar király is részt vett, lovagjai élén, a csatákban. A magyar keresztiesek első haditanácsát Akkóban tartották, II. András király sátrában, a három lovagrend nagymestere és a többi kereszties vezető részvételével. Később, a harctéren II. András felismerte, hogy a rendelkezé-

sére álló katonai erő elégtelen, serege alkalmatlan egy jelentősebb ütközetre, átkelt velük a Galileai-tenger közelében lévő Jordánon, s visszamentek Akkóba. Majd egy újabb sikertelen harci vállalkozás után II. András katonáival hazatért Budára. A katonák egy része azonban, ismeretlen okokból, Akkóban maradt.

Ennyi hivatalos adat kezdetnek elég, gondoltam. A többről Mélia falu egyik tekintélyes arab lakosa, dr. Lajos Albir, a műszaki tudományok doktora, tájékoztatta a riportert.

– A faluban és környékén mintegy háromszáz családnak Lajos, Mátyás, István a vezetékneve. Közéjük tartozom én is – mondta. – Magyarul nem tudunk, arab lányokkal kötöttünk házasságot, de a tudatunkból nem mosta ki teljesen az idő, hogy őseink valamikor Magyarországról vándoroltak ide.

Részletesebb felvilágosításra az alábbi párbeszéddel került sor:

– Az egymást követő generációk mohamedán vallásúak?

– A lakosság többsége ilyen, de sokan megtartották őseink római katolikus vallását, úgyszintén a családnévét. Ezért történhetett, hogy Akkóban, valamint Mélia faluban és környékén a lakosság jó része magyaros hangzású családnévvel szerepel a személyi irataiban.

– Tehát biztos, hogy itt a hajdani

magyarok leszármazottaival találkozhatunk?

– Egészen biztos – mondta dr. Lajos Albir.

– Nem próbálta kideríteni, hogyan kerültek erre a vidékre az őseik?

– Többször foglalkoztatott életem során a probléma – válaszolta –, de nem sikerült a végére járnom. Egyik nap felhívott Péter Ferenc, a közeli Naharián működő Magyarul beszélők klubjának akkori elnöke. Ő is ezt a témát firtatta. Feltűnt neki, hogy a környéken sok a magyar családnév az arabok között. Meghívtam hozzá, hogy körüljárjuk a kérdést. Eljött, majd hozzáláttunk a kutatómunkához. Sikerült összegyűjtenünk a környékről szóló megannyi feljegyzést, egykori térképet, amelyből kiderült, hogy évszázadokkal ezelőtt magyarok telepedtek le ezen a vidéken. Nem is olyan régen még számos magyar elnevezésű földrajzi hely volt a környéken. Aztán egy néptanácsi elnök javaslatára a helységneveket arab nevekre változtatták. Van itt egy tó, Balatonnak hívják, annak is arab nevet adtak. De miután Péter Ferencsel kibogoztuk, hogy a Balaton-tó elnevezésének történelmi múltja van, kijártuk az illetékes szerveknél, hogy a tó maradjon továbbra is eredeti nevén: Balaton-tó.

– Ön látta már a magyar Balatont?

RÓNA ÉVA ROVATA

– Sajnos még nem láttam, de ha alkalom adódna, örömmel ellátogatnék Magyarországra, s persze a Balatonra.

– Mit tud Magyarországról?

– Sokkal kevesebbet, mint amennyit szeretnék. Péter Ferenc intervenciója alapján egy alkalommal részt vettem egy fogadáson Magyarország Izraeli Nagykövetségén. Olyan kellemes hangulat volt, hogy én is magyarnak éreztem magam. Azt nem mondhatom, hogy magyar vagyok, de úgy érzem, kétségtelen, hogy nekünk közösek a gyökereink, van azonosság közöttünk.

– Visszatérve az említett közös kutatómunkára, milyen visszhangja kerekedett?

– Az összegyűjtött dokumentumokat Péter Ferenc eljuttatta a Magyar Tudományos Akadémiának, ahonnan köszönőlevelet kaptunk a történelmi fontosságú tájékoztatásért.

– Végül árulja el: gyermekei nem kérdezik, miért van ilyen szokatlanul hangzó nevük?

– Két gyermekem van, még kicsik, de ha eljön az idő, elmondom nekik, amit tudok, és okvetlenül elvisszük őket a magyarországi Balatonhoz, az itteni Balaton-tó névkoronához, hogy a valóságban is láthassák, vagyis láthassuk a magyarul megénekelte „hullámos Balaton tetejét...” ■

Kiállítás a pesti gettóról Jeruzsálemben

A BUDAPESTI ZSIDÓ HÁROMSZÖG IKONIKUS HELYEI NEM CSAK A KORTÁRS MŰVÉSZET IRÁNT ÉRDEKLŐDŐKNEK

A jeruzsálemi Hamachtarot múzeumban 585.000 m² címmel nyílt meg a budapesti zsidó negyed múltját és jelenét bemutató multimédia kiállítás 2017. október 2-án és egészen november 16-áig várja szeretettel az érdeklődőket.

A tárlat a VII. kerület ikonikus terein keresztül mutatja be a zsidó negyed történetét, a második világháborút megelőző időszakról egészen

napjainkig. Az 585,000 m² című kiállítás a VII. kerületi zsidó negyed kilenc szimbolikus terének segítségével teremt dialógust múlt és jelen között, s tárja fel a negyed történetét, annak állandó változásait és a változásokban álló állandóságát, a második világháborút megelőző időszakról kezdve egészen napjainkig.

A cím a zsidó negyed alapterületére utal, arra a sűrű városi közegre, melyet átít az urbánus kultúra, a vallási újjáéledés és a közösségi élet. A kiállítás középpont-

jában álló épületek a zsidó élet három alapvető, kultikus terét szimbolizálják: a szakrális, a közösségi és az organikus kisvállalkozásokat. Az épületek létére és funkcióira egy-egy videó reflektál, melyek változatos technikai megoldásokkal, hol absztrakt, hol direkt módon ragadják meg mindazokat a történeteket, melyeket a negyed falai magukban hordoznak. A tárlat az ikonikus terület történelemformáló szerepére is felhívja a figyelmet úgy, hogy egyszerre közvetít a múlt és a jelen,

a történelem és a művészet, valamint a művész és a társadalom között.

A zsidó negyed sokszínűségét tükrözik a közreműködő művészek által használt művészeti stratégiák. A személyes történetek ugyanúgy megjelennek ezekben a vizuális alkotásokban, mint a kollektív kulturális emlékezet darabjai. A kiállításnak művészeti, történelmi és technikai szempontból is több rétege van. Az archív fotók, Szombat Éva kortárs felvételei, a konceptuális videó munkák és Kalotás Csaba a negyed hangu-

latát megidéző zenei kompozíciója mind a negyedbe invitálják a látogatókat, hogy megismerjék az egyes terek izgalmas, különleges színtről szintre építkező portréit. Ezek a rétegek mutatják meg az új generáció útját a múlt el- és befogadásában. Az elmúlt évtizedben hatalmas átalakulást megélt Zsidónegyed – mely ma Budapest egyik legfontosabb kulturális viszonyítási pontja – egy egész generáció, köztük a felkért művészek karakterét és identitását is formálta, alakította az elmúlt időszakban.

Résztevő művészek: Flohr Zsuzsi (Mikve), Szemző Zsófia (Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga), Szirmai Márton (Kisüzem), Halász Dániel (Fészek Művész Klub), Illés István (Wesselényi utcai Iskola), Csordás Levente partnerségben az Airplan X Kickass Factory-val (Orczy-ház, Madách Ház), Varju Tóth Balázs (Átjáróházak), Csiszár Mátyás (LUMEN), Kopasz Milán (Kölevés) valamint Kalotás Csaba (zene) és Szombat Éva (fotó). ■

Kurátorok: Ausztrics Andrea és Vadász Zita

Őszi programajánló

Nem véletlenül a természet ennek a számnak a témája, hiszen a Szukotkor leeső első esővel egy időben feléled az izraeli flóra és fauna is. Mivel ezek a hónapok az ország nagyobbik részében ideálisak a szabadban végezhető tevékenységekre, így most a nemzeti parkok kínálatából válogattam néhány izgalmasnak tűnő programot és az évszaknak megfelelő túraajánlatot.

Svil Izrael

Ez persze egy nagyobb falat, de hátha valaki pont a cikk hatására vág neki... Ebben az időszakban északról érdemes indulni, mivel délen még nagyon meleg van. A kevésbé ráérők számára is megfontolandó lehetőség egynapos vagy kétnapos hétféle túrára való kiruccanásra. (1. kép)

A természet start-upjai sorozat

A sorozat keretein belül október folyamán két témát dolgoznak fel egész napos családi kirándulásokon. Az egyik a pókok megfigyelésével foglalkozik annak tükrében, hogy a Technionon hogyan fejlesztenek robotokat a képmásukra, a másik pedig a növények titkos nyelvének felfedezésével. Érdemes nyomon követni, hogy milyen további témákkal készülnek majd a szervezők.

A vihar előtti csend –

Utolsó hétvége a tengernél

Október második fele még alkalmas lehet egy jó kintalvós programra. A szervezők az egész családnak tetsző tevékenységeket kínálnak a tengerben való gyönyörködésén túl is. Filmek a kicsiknek, előadások a nagyoknak, illetve felfedező túra és búvárkodás oktatóval.

Netania

Nem gondoltam volna, hogy ebben a városban is lehet túrázni – mondjuk Jeruzsálem, vagy Mizpe Ramon kevésbé lepne meg –, de kiderült, hogy igen! Netania élen jár a természetvédelemben, és kialakítottak egy olyan, méghozzá nem is egészen könnyű kiránduló útvonalat, ahol megismerkedhetünk a város védett zöldterületeivel.

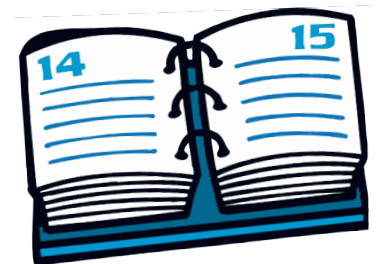

Vádi Kelt

Kfar Adumimból vagy Alonból közelíthető meg a völgy, ahol mindig folyik a víz – még nyáron is! Ősszel bővizű a folyó, és rengeteg helyen lehet benne fürdeni is. Alontól kicsit délre fekszik a Szent György ortodox keresztény kolostor, lélegzetelállító módon bevésve a sziklába. Délután 1-ig meg is lehet látogatni az amúgy elzártságban élő remetek lakhelyének egy részét. A völgy ezek után egészen Jerikóig kanyarog tovább. (2. kép)

Éjszakai szafari a homokban

Mindig is érdekelt, hogy mi történik, miután elmegyünk a strandról? Nem is kell messze menni a megoldásért! A Gus Dan tengerpartján érte vezetőik segítségével figyelhetünk meg bogarakat,

kígyókat és rágcsálókat. Ezen felül megnyithatjuk a tábornépszesszont is, hiszen az este ezzel zárul.

Ícipicik

A gyerekek már két éves kortól részt vehetnek ezeken a túrákon, ahol egy-egy szép helyet, akár várost is (például Jaffót) ismerhetnek meg. Természetesen nem a felnőtteknek szóló hosszas magyarázatokkal, hanem izgalmas feladatokon és játékokon keresztül.

Hegyek között, völgyek között...

Jeruzsálem – Beit Semes vonat

Ha nem akarunk gyalogolni, viszont szeretnénk gyönyörű zöld dombokat látni, akkor érdemes a Malcha állomáson felszállni a napi nagyjából három, Beit Semesbe tartó járatra, és tátani a szánkat, hiszen már-már olyan érzésünk lehet, mintha az Alpokban vonatoznánk. Azért került be épp most az ajánlóba, mert a terv szerint márciustól már kész lesz a gyorsvonat, így ki tudja, mi lesz utána ezzel a járatral... (3. kép) ■

Korányi Eszter

Pontos dátumok és részletek héberül itt: <https://www.teva.org.il>

Csak természetesen!

NYERS, VEGÁN ÉS VEGETÁRIÁNUS FINOMSÁGOK

„Az vagy, amit eszel” – tartja a mondás. Orvosok, dietetikusok, természetgyógyászok és lélekgyógyászok egyetértenek abban, hogy ha a természet kertjéből válogatunk, számtalan nyavalyát elkerülhetünk. Húshagyó napokra vegyes táplálkozásúaknak, kulináris kalandoroknak, vegetáriánusoknak és vegánoknak hoztunk recepteket Balázs Ibi tollából (és fakanalából) és Steiner Kristóf legfrissebb kötetéből, a Kristóf lakomáiból.

Balázs Ibi receptjei

ÚJÉVI ASZTALUNK

A répa héberül gezer. A szó gyökeréből ered a gzár szó is, mely elrendelést jelent – ezért eszünk répát újévkor, hogy a negatív elrendeléseket az édességével elhesséssük. Szimbolikus a jiddis szava a répára – mern – is Ros Hasana ünnepén, hiszen hasonlít a mer szóhoz, aminek a jelentése „több”: több pozitív dolgot várunk tőle az új évben.

Mézes-szezámós sárgarépa

Hozzávalók: 4-5 sárgarépa, néhány ek. olívaolaj, 2-3 ek. méz, 1 marék szezám-mag
A répákat megtisztítjuk, fél centi vastagra felkarikázzuk. Egy teflonserpenyőben kevés olívaolajat hevítünk, és megsütjük benne a répakarikákat (piruljanak, és ne párolódjanak). Mikor már megsültek, hozzákeverjük a mézet, összeforgatjuk, kevergetjük, majd a szezám-maggal is megszórjuk, kicsit átpirítjuk.

LAKOMA A SZUKKÁBAN

Szukkot ünnepén a töltött ételek a bőséges termést szimbolizálják. Nagyon jó cselekedetnek számít a sátor megtöltése vendégekkel, és a vendégek étellel való „megtöltése”. Az ünnep jelképei még a friss, szüreti gyümölcsök és abból készült ételek.

Káposztás gombóc

Hozzávalók: 250 g liszt, 1,5 kg káposzta, 2 db tojás, szükség szerint zsiradék, só, cukor, bors és fehérbor

A lisztből és a tojásokból, kevés sóval ízesítve, fehérborral lazítva rugalmas tésztát dagasztunk. Félretesszük pihenni. A káposztát lereszeljük. A felmelegített olajon, kevergetve világosbarnára pároljuk. Megszórjuk őrölt borssal, cukorral és sóval. Öntünk alá kevés bort, és puhára pároljuk. A tésztát ujjnyi vastagra kinyújtjuk. 6-8 centis köröket vágunk belőle, melyek közepébe halmozzuk a káposztát. Gombócá formáljuk, és olajozott tepsibe rakjuk. Megkenjük a tetejüket tojássárgájával, és pirosra sütjük. Forrón tálaljuk.

Steiner Kristóf receptjei

Római (nyers vegán) vakáció

Nem más ez, mint egy cukkinispagetti paradicsommártással, karfiolparmezánal. Ez a nyers vegán „pasta” percek alatt elkészül, ráadásul bármilyen piacon vagy szupermarketben fellelhető az alapanyagai, így aztán a vegán utazó igazi adu ásza olasz módra. Buon appetito!

Hozzávalók (adagonként): 1 közepes cukkini, 1 nagy paradicsom, 1 gerezd fokhagyma, olívaolaj, só, bors, 1 marék dió, 1 karfiolrózsa, 1 kk. sörélesztő, 1 kk. kókuszkrém, 1 ek. balzsamecet

A cukkinit meghámozom, majd – ha nincs zöldségspirálizóm, márpedig nincs, bár állítólag baromi menő – továbbfejtem róla a rétegeket, így széles metélteket kapok. A cukkinimetélteket egymásra pakolom, és egy éles késsel vékony kis spagettiket vágok belőlük. Közben összedobom

a mártást: a paradicsomot a reszelő nagy lukú oldalán egy edénybe reszelem, sózom, borsozom, olívaolajat és egy csepp balzsamecetet spriccelek rá, majd belepréselem a fokhagymát. A karfiolt és a diót szintén lereszelem, majd egy kávéskanálnyi élesztőpehellyel és kókuszkrémmel, sóval-borssal tapadós, gyúrható, de nem folyós masszává morzsolom. A „tésztát” meghempergetem egy kis fokhagymás olívaolajban, majd alaposan megpakolom a paradicsomszósszal, és rámorzsolom a „sajt”.

Répli, azaz répa-virslit

Tel-Avivban – ahol olyan meleg van, hogy még a „húsmentes húst” is ritkán kívánom meg – egyszerűen sárgarépából készítek grillvirslit. És bár nevetségesen szimpla fogás, bevallom, nekem ez a favoritom, már ami a kolbásztémát illeti: olcsó, gyors, egészséges, és a vendégek mindig baromi jól mulatnak rajta.

Hozzávalók (6 „kolbászhoz”): 6 sárgarépa, só, bors, 1 ek. juharszirup, 2 ek. szójaszósz, 2 kk. mustár, 1 kk. füstölt paprika, 2 gerezd fokhagyma, 3 ek. olívaolaj

A sütőt előmelegítem 200 fokra, és egy kis tepsit, sütőrácsot vagy sütőtálat sütőpapírral bélelek. Egy közepes lábosban vizet forralok, amit alaposan megfűszerezek füstölt paprikával, sóval-borssal, egy kávéskanál mustárral és egy kis szó-

jaszósszal. Míg bugyogni kezd a víz, meghámozom a répácskákat, lekerekítem a csücskeiket, amolyan virsliformátumúra, majd a forró vízbe ejtem őket, és hagyom, hogy olyan puhára főjenek, hogy a villa hegye könnyedén beléjük csusszanjon, de azért ne legyenek bébipapi-állagúak sem. Amíg puhulnak a virslicskék, elkészítem a marinádót: a juharszirupot, a maradék szójaszószot és mustárt, a préselt fokhagymát és az olívaolajat összekufircolom, és alaposan meghengergetem benne a lecsepegtetett kolbászkákat. Mehetnek is a kemencébe, ahol negyedóra alatt már már égetre sütöm őket, félidőben megforgatva, hogy minden oldaluk egyenletesen piruljon – de aki siet, kis olívaolajjal kikent teflonserpenyőt is használhat. Forrón tálalom, gyors házi ketchuppal (elkészítését lásd a Kristóf konyhája című könyvemben, a burgerbál receptjénél), mustárral (szerettem kikeverni egy kávéskanál mogyoróvajjal, hogy még izgibb legyen).

Nyers vegán red velvet céklagolyók

Megvallom, én majdnem úgy vagyok a céklával, mint a Ne szórakozz Zohannal! című, méltán elismert komédia főhőse a humusszal: legszívesebben még a fogamat is céklával mosnám (de nem teszem). Iszom dzsúszként, carpacciót, „húsgolyókat” készítek belőlük, reszelem salátába nyersen, időnként pedig (igaz, nem szán-

dékosan) a vadiúj ruháimat „batikolom” be velük főzés közben.

Hozzávalók (12-18 szem bonbonhoz): 1 szem cékla, 1/2 csésze kesudió vagy mandula, 3 ek. chiamag, 6 aszalt szilva vagy datolya, 1 csomag kókuszreszelék

Ehhez a recepthez nincs másra szükség, mint egy kis konyhai robotgépre – ezért szoktam azt ajánlani, hogy aki beruház egy botmixerre, olyat vásároljon, amelyhez kése aprító is jár. Az olajos magvakat forró vízbe teszem puhulni, és félrerakom. A chiamagokat kétszeres vízbe áztatom, az aszalt gyümölcsöket pedig apróra vágdosom. Meghámozom és felaprítom a céklát. Negyedórával később a magvakat lecsepegtetem, majd minden összetevőt – a kókuszreszelék kivételével – a robotgépbe halmozok, és addig őrölöm, amíg gyúrható, rubinpiros keveréket nem kapok. Ha túl híg, mandula- vagy rizsliszttel még könnyedén javíthatunk a helyzeten. A golyóbisokat nedves kézzel formázom meg, és vagy egyenesen a mélyhűtőbe vándorolnak – majd csak tálaláskor hempergőznek kókuszreszelékbe –, vagy, ha azon nyomban szervíroznám, már burkolom is őket a hófehér bundába.

Hamiskás ananász cukkiniből

Ez a recept akkora turpisság, hogy nem is érdemes felfedni a vendégeknek a titkot – különösen ha nem magában, hanem mondjuk egy torta mellé vagy vaníliafagyival tálaljuk a finomságot.

Hozzávalók (2 adaghoz): 1 közepes cukkini, 2,5 dl ananászlé vagy cukormentes ananászkoncentrátum vízzel hígítva

A cukkinit meghámozom, nagyjából félcentis karikákra nyeselem, majd ezeket felezem, és minden felet háromszögekre harmadolok – elnézést a matematikai levezetésért, talán egyszerűbb, ha azt mondom, nézzenek ki ananászdarabkáknak. Én sokszor még arra is vetemedem, hogy finoman beirdalom a cukkiniananászok peremét. Az ananászlevet egy kis lábosba öntöm, belehalmozom a cukkiniháromszögeket, majd közepes lángon, fedővel szinte teljesen leborítva 10 percig főzöm őket – míg szinte teljesen be nem szívják a dzsúszot. Hűtőben laknak tálalásig, és vegán pudinggal, juharsziruppal édesített kókuszkrémmel vagy tejszínes fagyalattal szervírozom őket.

Az eső becsülete

Csapadékszegény, félsivatagi országunkban ősidők óta nagy az eső becsülete. Olyannyira, hogy a héber nyelv négy szót is ismer rá.

••••• Halmos László •••••

A hétköznapi beszédben legismertebb a gesem (גשם). Többes számú alakja: gsamim (גשמים). A viharos zápor gisméj zááf (גשמי זעף) – szó szerint „dühös eső”...

Az esőkabát: möil gesem (מעיל גשם). Életfontosságú voltát jelzi, hogy a „megvalósítás” fogalmát a héber az eső szóból alkotta: hágsámá (הגשמה). Az álmait, terveit megvalósító ember: mágsim (מגשים), nőnemben mágsimá (מגשימה). Ilyen emberek alapították a Golán-fennsík déli részén fekvő Rámát mágsimim (רמת מגשימים), a magyarra nehezen fordítható „Megvalósítók magaslata” mosávot. (A mosáv magángazdaság, el-lentében a kibuccal, ami kollektíva.)

Aki eddig jutott az olvasásban, annak feltűnhetett, hogy az esernyőről egy szó sem esett. Nos, ezt az alkalmatosságot az esőt jelentő másik szóból alkották a nyelvújítók. Ez a szó a mátár (מטר), az esernyő pedig mitrijá (מטרחה).

A cél héberül – mátará (מטרחה). Az ebből képzett himtir (המטירה) ige viszont azt jelenti, hogy eláraszt. Nem feltétlenül vízzel: akár gólokkal az ellenfél kapuját, vagy történyekkel az ellenség állásait.

Ha valaki nagyon megharagudott valakire, „kénköves tüzet zúdított rá”, himtir álv gofrit vöés (המטיר עליו גפרית ואש), mint ahogyan Isten tette Szodomával és Gomorával (Mózes első könyve, 19:24).

A Szukot ünnepet lezáró Smini áceret imádságában elhangzik az esőért való

FOTÓ: PEKELS

könyörgés. Innentől a mindennapi imában esőért imádkozunk, egészen Pészachig: ez az időszak körzetünkben megfelel az esős évszaknak. A hosszú és csapadékmentes nyári hónapokban harmatért szól az ima, aminek a neve héberül tál (טל).

Az első őszi esőnek külön neve van: jore (יורה), és a nyár közeledtével, áprilisban vagy májusban érkező utolsó esőnek is: ez a málkos (מלקוש).

Adjon a Jó Isten időben hulló esőt, békét, biztonságot az új évben, és a következőkben is. ■

izraelihirlevel@gmail.com

HÉBER NYELVOKTATÁS

אנו לומדים עברית

Betűírástól – újságolvasásig

Egyéni módszerrel (Skype-on is)

HALMOS LÁSZLÓ
052-3260834

samsono@netvision.net.il

Halmos László összeállítása

KÉRDÉSEK

1. Természet. Élő és élettelen. Emberek és állatok, növények és kövek, a mi bolygónk, a Naprendszer és a legtávolabbi csillagok. Mi a természet héber neve?
2. Ugyanezt a nevet viseli az egyik izraeli óriásvállalat. Mit állítanak itt elő?
3. Mit nevezünk természettudománynak?
4. Hol említik meg a természetet először írásban?
5. A zsidó hagyomány a héber nyelv által azonosságot talál Isten és a természet között. Miképpen?
6. A zsidó nép számos kiváló természet-tudóst adott az emberiségnek. A leg-

ismertebb közülük kétségkívül Albert Einstein volt. Ki volt a legismertebb izraeli természettudós?

7. Tel-Avivtól 30 kilométerre Jeruzsálem irányában, egy narancstermelő „mosávban”, vidéki településen 1934-ben szerény tudományos intézetet alapítottak. Az intézet mára a tudomány nemzetközi élvonalába tartozik. A ma 130 ezer lakosú város a „Tudomány városa” címmel büszkélkedik. Ki alapította az intézetet, és hol?
8. Melyik szám a természet száma és melyik a természetfeletti?
9. Aki nem eszik húst, de még halat, tejtermékeket, tojást sem – hogy hívják héberül?

VÁLASZOK

1. Tevá (טבע). A szó a középkori héber irodalomból származik: a lehábtá (להטביע) – bevésni, besüllyeszteni kifejezésből alkották.
2. A Petach Tikva-i központú, a harmincas években alapított Teva úgynevezett generikus, vagyis lejárt szabadalmú gyógyszerket állít elő.
3. A természettudományok – héberül mádáej hátevá (מדעי הטבע) alapjai: fizika, kémia, biológia.
4. Mózes első könyvének a legelején: „Kezdetben teremtette Isten az eget és a Földet”... „Kezdetben” = idő. „Teremtette” = energia. „Eget” (a világegyetemet) = tér. „Földet” = tömeg. Tér-Idő-Energia-Tömeg: a fizika alapfogalmai...
5. Isten, héberül Elohim (אלהים) betűinek számértéke (ahol alef = 1, bét = 2, gimel = 3 stb.) 86. A fent említett „természet” szó

névelővel ellátva, tehát hátevá (הטבע) – ugyancsak 86. A zsidó ezoterika ebből is bizonyítja a természet teremtett voltát egy személyes Teremtő által.

6. Chájim Weizmann, az állam első elnöke, aki világhírű vegyész (biokémikus) volt.
7. Ugyanő alapította a halála után róla elnevezett tudományos intézetet Rehovoton. A jeruzsálemi Héber Egyetem alapításában is oroszánrészt vállalt, amelynek felavatásán 1925-ben Albert Einstein is részt vett.
8. A kabbalista hagyomány szerint a hetes szám, illetve a hetedik betű, a zájjin (ז) rejti magában a természetet: a fegyvert, az erőt, a nemiséget. A nyolcas szám, azaz a nyolcadik betű, a chet (ח) pedig a természetfeletti: ez a betű szerepel a ruach (רוח), azaz szellem szóban.
9. Tivoni (טבעוני) – ez az újhéber kifejezés is a tevá szóból származik.

Gyakorlati tudnivalók friss oléknak

GYEREKEK, OKTATÁSI RENDSZER, TOVÁBBTANULÁS

A gyerek megszületésétől a hadseregbe vonulásáig sok kihívás várja a szülőket az oktatás-nevelés személyi és tárgyi feltételeitől az új bevándorlók betagozódásán keresztül az érettségi pszichometria tesztig. Az alábbiakban a Choma Alapítvány segít eligazodni a gyakorlati tudnivalókban.

SZÜLÉSI SZABADSÁG

Izraelben a 3 hónapos fizetett szülési szabadságon (hufsat lejda) túl, a kismama további három hónapig otthon maradhat, de már külön juttatás nélkül. A munkahelyét ezen idő alatt fenn kell tartani.

BÖLCSŐDE, ÓVODA

Nincsenek állami bölcsődék, a kisgyerekeket 3 éves korig magánbölcsődékben látják el. Ezek díja 2000-3000 sékel/hónap. Ezt követően már van lehetőség állami óvodára, amely 7.30–12.30-ig látja el a gyerekeket. Jó hír, hogy 5 éves kortól már kötelező állami vagy vallásos óvodába járni a gyereket, ami elméletileg ingyenes, gyakorlatilag itt is van néhány kisebb fizetési kötelezettség.

ISKOLAKÖTELEZETTSÉG

A tankötelesség az óvodai évtől a 12. osztály befejezéséig tart, de 16 év felett a gyerek már dönthet úgy, hogy nem akarja folytatni a tanulmányait. Ebben az esetben bejelentési kötelezettsége van az illetékes középiskola felé.

Az új bevándorlóknak az óvodai és iskolai beiratkozáshoz a lakóhely szerinti önkormányzat oktatási osztályát kell felkeresni. Ők gondoskodnak arról, hogy a lakáshoz legközelebb eső, új olék fogadására is felkészült iskolában helyet kapjanak a gyerekek. Ők adnak tájékoztatást a körzetben található napköziről (cáháron), ahol az 1-3. osztályig fogadják a gyerekeket, legtöbbször inkább csak délutáni napközire, de ha a szülő és a gyerek is elég kitartóan kéri, akkor van rá esély, hogy a tanulásba is besegítenek.

TANÍTÁSI REND

Az iskolaév szeptember 1-jén kezdődik és a középiskolákban június 20-án, az általános iskolákban június 30-án fejeződik be. Évek óta folynak egyeztetések arról, hogy eltolódna a tanév kezdete, ugyanis az őszi vándorünnepek (ros hasana/újév, jom kipur/az engesztelés napja és

szukkot/a sátoros ünnep) időpontja miatt a gyerekek gyakran épp csak belekezdnek a tanulásba és már mennek is az újabb, majd nem egy hónapos szünetre.

Az oktatás háromlépcsős rendszerben folyik, az első 6 osztályt a gyerekek az általános iskolákban (bet szefer jeszodi) járják ki. A középiskola első részét, 7–9. osztályig az úgynevezett hátiávkban teljesítik a gyerekek és az utolsó három évben, 10–12. osztályban a tichon tanulói lesznek.

Az izraeli iskolák főbb tantervük szerint 4 kategóriába sorolhatók. Az állam által fenntartott szekuláris oktatási intézmények (mámlácthi), az állami vallásos iskolák (mámlácthi dáti), a független vallásos iskolák (háredi vagy hinuch ácmái) és az arab iskolák. Ezenkívül, vannak privát intézmények, melyeket a szülők egyedi igényei alapján hoztak létre (demokratikus iskolák, Amerikai Nemzetközi Iskola, stb.).

TANDÍJ

Az elvileg ingyenes állami közoktatásban gyermekenként évi 900-1300 sékel közötti összeget kérnek a tanintézmények. Ez az összeg fedezi a tankönyvek, az osztálykirándulások, évközi színház- és

mozilátogatások, osztálybulik árát. Általában lehetőség van rá, hogy az összeg több részletben kerüljön befizetésre. Az új bevándorlók csemetéi az első évben nem fizetnek.

A magániskolákban fizetendő díjnak nincs felső határa, a programoktól függően az intézmények maguk dönthetnek arról, hogy milyen szülői hozzájárulást kérnek. Az állami és magániskolákban egyaránt van arra lehetőség, hogy a család szociális helyzetétől és a gyermek tanulmányi eredményétől függően akár teljesen tandíjmentes legyen az oktatásban való részvétel.

SORKÖTELEZETTSÉG

A legtöbb fiatal a középiskola befejezését követően tölti le kötelező katonai szolgálatát és csak azután tanul tovább egyetemen vagy főiskolán. A hadsereg Atuda programja lehetővé teszi, hogy a fiatalok elhalasszák a bevonulást és azonnal megkezdjék felsőfokú tanulmányaikat, ilyenkor az egyetemi tandíjat a hadsereg állja, de cserébe a kötelezőn túl 2-3 éves pótszolgálatot is alá kell írni.

Forrás: Choma Alapítvány shalom-olim.com

A legrejtélyesebbek

Nem mindig tudja az ember, hogy mégis milyen állat tévedt a nappalijába: volt már, hogy gilisztának néztem a helyi, koromfekete meztelencsigát (a földszinti lakások áldásai), és az is előfordult, hogy szurreális csápokkal rendelkező egyedeket fogtam – ezekre egyébként szakosodott Facebook csoportok vannak Izraelben, ahol bárki posztolhat egy képet, mondván: „Ő milyen állat? Miért van itt, és mit csináljak vele?” A Secret Tel Aviv csoport is gyakran telik meg kilencclábú pókokkal és háromszármú lényekkel – ilyenkor rendszerint a legtöbb komment: „Oké, csomagolok, viszlát Izrael!” De aztán maradunk mind – és nem csak hozzászokunk, még meg is szeretjük, hogy a konyhakredenc terráriumá lépett elő.

A legdurvábbak

„Ááá, egy skorpió! Kristóf, visszahívlak!” – kiáltotta a telefonba ex-sógornóm, aki egy telepen lakott csinos kis kertés házban, azonban mikor megvásárolta a család számára a vidéki kis álomotthont, azzal nem számolt, hogy a cipőtartó szekrény a helyi skorpiók kedvenc klubja lesz. Igen barátaim, olyan országban élünk, ahol pont annyi esélyünk van skorpióba botlani, mint nem elég érett avokádóba. Ennél még keményebb, hogy egyszer a fürdőszobába igyekezvén észrevettem: négy szőrös fekete láb lóg ki a szőnyeg alól. Bármily hihetetlen, a nem is olyan kicsi betolakodót – aki mellesleg egy tarantula, héberül „parvanit” volt – egy dunsztos

Legendás lények a nappalimban

Amikor legutóbb „sublet” alapon aludt nálunk egy brit olé hadas fiú, megjegyezte: remekül érezte magát a tel-avivi otthonunkban, de rengeteg a szúnyog és a légy. Jeleztem neki: ő szerencsés eset. Találok én már egyéb fenevadakkal is a Fehér Városban lakva, a Bugrasovtól Jaffán át a Kerem HaTeimanim ódon házacskaáig. Lássuk, kikkel hozott össze a sors...

GRAFIKA: SALAMON SÁRA

üvegbe tessékelttem, és szabadon eresztettem a jaffai tengerparton. Neki is jár a beach time!

A legesetlegesebbek

Baráti társaságunkban klasszikus sztori Andi esete, aki egy nap arra érkezett haza, hogy Karmel piac közeli otthonában egy macsek várja a kanapén fetrengve. A cica nem zavartatta magát attól, hogy a ház

úrnője hazatért – előkelően nyalogatva bundáját, jelezvén: megváltoztak a birtokviszonyok. Persze én igazán nem mondhatok semmit, hiszen még saját gyikhotelet is üzemeltettem: amikor a kis kertünkben elhatalmasodott a gyikpopuláció, lukas téglákat halmoztam fel a sarokban, hogy zöld barátainak legyen hol aludni – elvégre a tel-avivi hotelek árait nem egy mezei gyik pénztárcájához szabták.

A legáltalánosabbak

Magyarországról Izraelbe látogató utazók mindig megdöbbenéssel fogadják, hogy mi, városi izraeliek úgy élünk együtt a csótányokkal, mint a magyarok a galambokkal. Megszoktuk a jelenlétüket, és ha nem törnek világuralomra, még képesek is vagyunk együtt élni velük. Hasonlóképpen a hangyák garmadájával, akiknek sokadig generációja megtanult túlélni minden házi praktikát: fittet hánynak a kiszórt fahéjra és sütőporra, és bármikor beleássák magukat egy vákuumsomagolású, hermetikusan zárt datolyás dobozba is. Ami a legyeket illeti: évről évre szemtelenebbé válnak: engem rendszerint ők keltenek – amiért kicsit hálás is vagyok nekik, mert még a mobilom ébresztőjénél is idegesítőbbek, így garantálják, hogy kivánszorgjak a konyhába egy kávéért.

A kakukktojások

Izrael olyannyira állatbarát, hogy bármelyik lakásban feltűnhet egy tehén méretű dán dog, vagy épp egy macska által kiköpött szörgolyóra emlékeztető házi nyúl. A párom szüleinek van egy nyuszija, Erzsébet, aki néha gömbvillámként tűnik fel a nappaliban, nekünk pedig kínai meztelen kutyánk van – Özge a maga légies természetével, szörtelen testével, random foltjaival, mókás bóbítájával és tizenhárom évesen erősen hiányos fogazatával minden bizonnyal a legfurcsább élőlény, aki valaha felbukkant izraeli otthonokban. ■

Steiner Kristóf

„MAGYAR NŐK A GASZTRONÓMIÁBAN”

Kulturális rendezvény magyar ízekkel, magyar néptáncsal és magyar klezmer zenével

KÉT NAPON ÁT TEL-AVIV SZÍVÉBEN

Idén harmadszor lesz Magyar Gasztronómiai és Kulturális Napok Tel-Avivban, melynek ezúttal a Régi Kikötő (Namal) ad otthont 2017. október 25–26-án, a délutáni és esti órákban. A kulináris sokszínűséget számos magyar stand, főző- és borbemutató biztosítja.

A hangulatról a **Sabbathsong Klezmer Band**, illetve a **Debreceni Hajdú Néptáncgyűttes** gondoskodik.

MEGNYITÓ: OKTÓBER 25. (SZERDA) 17:30

Az eseményt Nagy Andor, Magyarország nagykövete, Ron Huldai, Tel-Aviv polgármestere, valamint Papp László, Debrecen polgármestere nyitják meg közösen.

A nyitóbeszédeket a tel-avivi Kishont Ferenc Magyar Iskola fellépése követi.

Streetfood: 16:00–22:00: hagyományos magyar ételek, **Raj Ráhel cukrász**, tortatervező tortái és péksüteményei **Uri Seft „Lehamim”** pékségéből.

Zenei fellépések: 18.00–18.30 és 19.30–20.00 **Debreceni Hajdú Néptáncgyűttes** • 18.45–19.45 és 20.15–20.45 **Sabbathsong Klezmer Band**

OKTÓBER 25. (SZERDA)

19.00–20.30 „Budapest, ahogy eddig nem ismertétek”

Előadás és bemutató a bárpultnál a magyar konyha történetéről.

Az „Italki mekomi” étterem és **Mautner Zsófia gasztroblogger** közös programja.

Maximum létszám: 25 fő, jegyek elővételben 120 ILS áron kaphatók a 077-5411393-as telefonszámon vagy az info@shukhanamal.co.il e-mail címen.

OKTÓBER 26. (CSÜTÖRTÖK)

17.00–18.30 Borkóstoló szakmabeliek számára

Gál Helga sommelier, **Dúzi Tamás borász**, butikborászat-tulajdonos, illetve **Aviram Katz borász** borkóstolója a szakértő közönség számára az „Italki mekomi” étterem bárpultjánál. Az estére borászokat, borkereskedőket és borimportőröket várnak.

Maximális létszám: 30 fő. Jelentkezni a 077-5411393-as telefonszámon vagy az info@shukhanamal.co.il e-mail címen lehet.

20.30–22.00 Borkóstoló

Az „Italki mekomi” étterem bárpultjánál **Gál Helga vezető borszakértő**, sommelier és **Dúzi Tamás borász**, borászat-tulajdonos tartanak borászati ismertetőt és borkóstolót.

A kellemes este alatt, amely során 4 borfajtát kóstolhatnak meg különböző ételek kíséretében, a résztvevők megismerkedhetnek a magyar borok világával.

Maximum létszám: 25 fő, jegyek elővételben 100 ILS áron kaphatók a 077-5411393-as telefonszámon vagy az info@shukhanamal.co.il e-mail címen.

